

UNIVERZITET U SARAJEVU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
COST- BENEFIT ANALIZA AKTIVNIH MJERA ZAPOŠLJAVANJA

U skladu sa članom 54. Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrisani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu, daje se

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, **Ajla Pedljak**, studentica drugog (II) ciklusa studija, broj index-a **5033-74457** na programu **Menadžment**, smjer **Računovodstvo i revizija**, izjavljujem da sam završni rad na temu:

COST- BENEFIT ANALIZA AKTIVNIH MJERA ZAPOŠLJAVANJA

pod mentorstvom **prof.dr. Jasmine Mangafić** izradila samostalno i da se zasniva na rezultatima mog vlastitog istraživanja. Rad ne sadrži prethodno objavljene ili neobjavljene materijale drugih autora, osim onih koji su priznati navođenjem literature i drugih izvora informacija uključujući i alate umjetne inteligencije.

Ovom izjavom potvrđujem da sam za potrebe arhiviranja predala elektronsku verziju rada koja je istovjetna štampanoj verziji završnog rada.

Dozvoljavam objavu ličnih podataka vezanih za završetak studija (ime, prezime, datum i mjesto rođenja, datum odbrane rada, naslov rada) na web stranici i u publikacijama Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta.

U skladu sa članom 34. 45. i 46. Zakona o autorskom i srodnim pravima (Službeni glasnik BiH, 63/10) dozvoljavam da gore navedeni završni rad bude trajno pohranjen u Institucionalnom repozitoriju Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta i da javno bude dostupan svima.

Sarajevo, septembar 2024.godine

Ajla Pedljak

SAŽETAK

Ekonomije širom svijeta se susreću sa problemom nezaposlenosti. Stope nezaposlenosti se razlikuju od države do države s obzirom na njihovu ekonomsku razvijenost. Kako bi se smanjila stopa nezaposlenosti, najčešće se na tržištu rada pojavljuju određeni programi ili mjere zapošljavanja koje se sprovode s ciljem zapošljavanja što većeg broja nezaposlenih ljudi. Sve mjere zapošljavanja se mogu podijeliti u dvije grupe i to na: aktivne i pasivne mjere. U borbi protiv nezaposlenosti koriste se i aktivne i pasivne mjere, s tim da države izdvajaju različite iznose novca na ove mjere. Efekti koje aktivne mjere zapošljavanja imaju na tržište rada mogu se mjeriti i evaluirati s ciljem uspostavljanja što efikasnije politike koja će u konačnici dovesti do manjih stopa nezaposlenosti. Da bismo mogli analizirati koliko su uspješne bile mjere na tržištu rada, moramo pratiti njihovu implementaciju, evaluirati učinke koje su ostavile na tržištu i dati smjernice za njihovo poboljšanje. Primjena samo ovih mjera neće u potpunosti iskorijeniti nezaposlenost, ali će poslužiti kao alat za uspostavljanje ravnoteže između zaposlenosti i nezaposlenosti. Cost-benefit analiza aktivnih mjera zapošljavanja nije bila čest predmet istraživanja u svijetu s obzirom na specifičnost samog tržišta rada. Primjenom anketnog upitnika za nezaposlene mlade kvantificirat ćemo troškove i koristi, te na osnovu toga doći do zaključka koliko su zaista efikasne mjere koje su bile predmet istraživanja.

U ovom radu predstaviti ćemo cost-benefit analizu aktivnih mjera zapošljavanja u općini Vitez koje su kao ciljanu skupinu nezaposlenih ljudi imali mlade do 35 godina. Glavni cilj koji se želi postići ovakvim istraživanjem se ogleda u boljem razumijevanju koristi i troškova pojedinih mjera zapošljavanja, te efektima koje aktivne mjere ostavljaju na tržište rada. Također, želimo vidjeti koliko su mladi ljudi upoznati sa ovim mjerama, te na koji način ih oni percipiraju.

Ključne riječi: cost-benefit, aktivne mjere zapošljavanja, analiza, efikasnost

ABSTRACT

Economies all around the world are facing the problem of unemployment. Unemployment rates differ from country to country based on their economic development. To decrease the unemployment rate, most often on the labor market, we can find the specific programs or measures that are implemented to employ as many unemployed people as possible. All employment measures can be divided into two groups: active and passive measures. In the fight against unemployment, both active and passive measures are used, but the countries allocate different amounts of money to these measures. The effects that active employment measures have on the labor market can be measured and evaluated to establish the most effective policy that will ultimately lead to lower unemployment rates. To be able to analyze how successful the measures were in the labor market, we must monitor their implementation, evaluate the effects they left on the market, and provide guidelines for their improvement. Applying only these measures will not completely eliminate unemployment but will serve as a tool for establishing a balance between employment and unemployment. Cost-benefit analysis of active employment measures was not a frequent subject of research in the world, considering the specificity of the labor market itself. By applying a survey questionnaire for unemployed youth, we will quantify the costs and benefits, and based on that, conclude how effective the measures, that were the subject of the research, really were.

In this paper, we will present a cost-benefit analysis of active employment measures in the Municipality of Vitez, which targeted unemployed people under the age of 35. The main goal that wants to be achieved with this kind of research is a better understanding of the benefits and costs of specific employment measures, as well as the effects that active measures leave on the labor market. We also want to see how familiar young people are with these measures, and how they perceive them.

Keywords: cost-benefit, active employment measures, analysis, efficiency

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	1
1.2. Svrha istraživanja.....	5
1.3. Hipoteze i istraživačka pitanja	5
1.4. Ciljevi istraživanja.....	6
1.5. Metodološki pristup radu	6
1.6. Struktura rada	7
2. AKTIVNE MJERE ZAPOŠLJAVANJA	8
2.1. Tržište rada, odnosi između nezaposlenosti i aktivnih mjera zapošljavanja.	8
2.2. Zapošljivost	11
2.3. Mjere na tržištu rada	13
2.3.1. Aktivne mjere na tržištu rada.....	13
2.3.2. Pasivne mjere na tržištu rada.....	14
2.4. Aktivne mjere zapošljavanja u Hrvatskoj.....	15
2.5. Aktivne mjere zapošljavanja u Srbiji i Crnoj Gori.....	20
2.6. Statistički podaci za tržište rada u BiH	22
2.7. Pregled aktivnih mjera zapošljavanja u Bosni i Hercegovini	24
3. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	29
3.1. Metodološki aspekti istraživanja – prikupljanje podataka i uzorak istraživanja.....	29
3.2. Rezultati istraživanja	30
3.2.1. Rezultati hi-kvadrat testa.....	31
3.3. Cost-benefit analiza	40
3.3.1. Empirijska analiza koristeći MANOVA-u	45
3.3.1.1. Testiranje pretpostavki empirijskog modela	46

3.3.1.2. <i>Rezultati jednofaktorske MANOVA-e</i>	47
3.4. Faktorska analiza	48
3.4.1. Percipirane koristi.....	48
3.4.2. Percipirani troškovi	49
3.4.3. Percepcija koristi od formalnog obrazovanja	50
3.4.4. Kontrolne varijable.....	50
3.4.5. Neto benefiti	51
3.4.6. Diskusija.....	53
4. ZAKLJUČAK	55
REFERENCE	58

POPIS TABELA

Tabela 1- Radno sposobno stanovništvo u Hrvatskoj u periodu 2018.-2021.godine.....	17
Tabela 2- Rodna i dobna struktura nezaposlenih u periodu od 2018.- 2021. godine	18
Tabela 3- Pregled aktivnih mjera zapošljavanja i izdvojena sredstva u periodu od 2016.-2021. godine	18
Tabela 4- Pokazatelji na tržištu rada u periodu 2019.-2022. u Srbiji.....	21
Tabela 5- NEET stopa u periodu 2019.-2022.....	21
Tabela 6- Pregled statističkih podataka sa tržišta rada u BiH u periodu od 2015.-2019. godine	23
Tabela 7- Mjere u okviru Programa za zapošljavanje za 2019. godinu	25
Tabela 8- Program podrške mladima sa VSS u statusu pripravnika	27
Tabela 9- Program aktivnih mjera zapošljavanja u Brčko Distriktu za 2019. godinu	28
Tabela 10- Razlike po sociodemografskim karakteristikama ispitanika.....	31
Tabela 11 - Razlike po koristima od aktivnih mjera zapošljavanja.....	40
Tabela 12- Percipirane koristi sa aspekta učesnika mjera i kontrolne grupe.....	42
Tabela 13 - Razlike po troškovima aktivnih mjera.....	43
Tabela 14 – Percipirani troškovi sa aspekta učesnika mjera i kontrolne grupe.....	44
Tabela 15 - Rezultat Levenovog testa homogenosti varijanse	47
Tabela 16 - Deskriptivna statistika procedure raspisivanja mjera za zapošljavanje.....	47
Tabela 17 – Rotirana faktorska opterećenja	48

Tabela 18 – Rotirana faktorska opterećenja (percipirani troškovi)	49
Tabela 19 – Rotirana faktorska opterećenja za p6, p7 i p8.....	50
Tabela 20 – Rezultati t testa sa jednakim varijansama	51
Tabela 21- Dodatni prikaz za t test.....	52
Tabela 22 – Regresioni model	52

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1- Prijava na biro nakon završetka školovanja u odnosu na učešće u mjerama... 33	
Grafikon 2 - Prepreke za zapošljavanje prije učešća u mjerama.	34
Grafikon 3 - Preporuka za učešće u mjerama.....	35
Grafikon 4 - Trenutni radni status u odnosu na učešće u mjerama	36
Grafikon 5 - Učestalost učešća u mjerama	36
Grafikon 6 - Zadovoljstvo načinom na koji Zavod povezuje sa poslodavcem u odnosu na učešće u mjerama.....	37
Grafikon 7 - Prisustvo mentora u mjeri iz 2021.	38
Grafikon 8 - Evaluacija mjera od strane Zavoda.....	38
Grafikon 9 - Mogućnost zapošljavanja bez učešća u mjerama	39

POPIS SLIKA

Slika 1- Linearnost	46
---------------------------	----

POPIS PRILOGA

Prilog 1 - Anketni upitnik za mlade nezaposlene ljude	
Prilog 2 - Output Multivarijantne analize varijanse iz SPSS-a	
Prilog 3 – Rezultati faktorske analize	

POPIS SKRAĆENICA

FBiH- Federacija Bosne i Hercegovine

RS- Republika Srpska

BD- Brčko Distrikt

I sl. – I slično

NEET kategorija- not in education, employment, or training

MANOVA- Multivariate analysis of variance

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

Rješavanje problema nezaposlenosti je jedno od značajnijih pitanja s kojima se ekonomije širom svijeta suočavaju. Tržišna kretanja direktno utiču na promjene stanja na tržištu rada. Svaka recesija ili depresija se automatski reflektuje na tržište rada, a samim tim se i nezaposlenost povećava. Ako se posmatra tržište rada u BiH, postoje značajni problemi koji utiču na neefikasnost tržišta rada. Na tržištu rada se definišu politike koje imaju u cilju obezbijediti određena novčana sredstva ili uključiti nezaposlene na tržište kao i one ljude koji su zaposleni, ali su u potrazi za boljem radnim mjestom (Auer i Leschke, 2005). U tom smislu mjere koje se poduzimaju kako bi se pospješila efikasnost tržišta rada mogu biti pasivne i aktivne. U ovom radu naglasak je bio na obrazloženju aktivnih mjera zapošljavanja.

U kontekstu historijskog razvoja aktivnih politika na tržištu rada Ognjenović (2011) navodi da su se najprije pojavili javni radovi koji su bili aktuelni u periodu između dva svjetska rata u SAD-u. Nakon toga se od devedesetih godina prošlog stoljeća ponovo pojavila potreba za primjenom aktivnih mjera, što je dovelo da se ukupna izdvajanja za provođenje istih povećavaju iz godine u godinu (Escudero, 2018). Kako se više novca trošilo, tako su se i razvijale različite vrste aktivnih mjera zapošljavanja pri čemu su se iste razlikovale po nekoliko osnova i to: ciljane grupe, broj učesnika koje je planiran određenom mjerom, vremenski okvir koji je predviđen za provedenje istih i slično (Fredriksson, 2020).

Implementacijom instrumenata aktivnih mjera zapošljavanja se može smanjiti rast nezaposlenosti na tržištu (Macura, Konda, i Popović, 2016). Aktivne mjere zapošljavanja su već duže vrijeme prisutne u razvijenim zemljama, a pod ovim politikama zapošljavanja podrazumijevamo sveukupnu uključenost državnih institucija, lokalnih zajednica, te nezaposlenih lica sa jedinstvenim ciljem smanjivanja nezaposlenosti i dovođenja nivoa nezaposlenosti na najniži prihvatljivi nivo. Važno je naglasiti da se aktivne mjere zapošljavanja koriste, kako za smanjenje nivoa nezaposlenosti, tako i za pomoć pri zapošljavanju onih kategorija nezaposlenih pojedinaca koji se teško zapošljavaju. U svom radu Kluge (2006) navodi kako su upravo ove mjere zapošljavanja prisutne već dugi niz godina i u primjeni su u evropskim zemljama, ali da još uvijek raste svijest o potrebi mjerenja efikasnosti primjene istih. Aktivne mjere zapošljavanja mogu imati različite efekte na tržište rada, a isti se mogu posmatrati kroz prizmu efekata prije sprovođenja mjere, tokom i po završetku njihove primjene (Maibom, Rosholm i Svarer, 2014). Efekti i benefiti koje sa sobom nose politike zapošljavanja se razlikuju u dugom i kratkom roku, a ta razlika se može objasniti efektom zaključavanja. Naime, kako objašnjavaju Lammers i Kok (2021), nezaposleni koji su pristali da učestvuju u aktivnoj mjeri, u tom periodu ne traže posao, što dovodi do zaključka da im je smanjena vjerovatnoća za pronalaskom zaposlenja ako se porede sa onim nezaposlenim koji ne učestvuju u mjeri/programu. Stoga

je za očekivati da su benefiti od primjene aktivnih mjera veći u dugom roku nego u kratkom roku. Iako je teško za očekivati da će dugotrajno nezaposlene osobe pronaći posao u kratkom roku, učešćem u nekoj od mjera mogu doprinijeti razvoju svojih vještina i kompetencija koje su potrebne na tržištu rada (Nielsen, Lindegaard i Saaby, 2020). To znači da postoje benefiti čak i onda kada nisu vidljivi na samom početku. Još je u prošlom stoljeću tridesetih godina Keynes preporučivao aktivne mjere vladama zemalja s ciljem borbe protiv nezaposlenosti (Babić, 2003).

Pozitivne posljedice koje sa sobom nose aktivne mjere zapošljavanja reflektuju se na podsticanje potražnje za radom, što će dalje dovesti i do povećanja kupovne moći pojedinaca. Aktivne mjere zapošljavanja mogu često imati i socijalnu komponentu koja se ogleda kroz određene programe javnih radova, treninge koje organizuju centri za zapošljavanje, obezbjeđivanje određenih subvencija za preseljenje u druge dijelove grada ili države i slično (Obadić, 2003). U svojoj studiji koju su proveli Benda, Koster, i van der Veen, (2020) zaključili su da programi obuke u okviru aktivnih mjera zapošljavanja mogu funkcionisati po principu kulturnih platformi čime se podstiče proaktivno učenje koje u konačnici dovodi do smanjenja nejednakosti između ugroženih kategorija nezaposlenih. Jako važnu ulogu u provođenju aktivnih mjera zapošljavanja imaju i službe za zapošljavanje jer je jasno da one posjeduju informacije o broju nezaposlenih lica u jednoj ekonomiji. Ovim mjerama se također želi postići efekat uparivanja koji podrazumijeva usklađivanje ponude i potražnje za radom uz povećanje fleksibilnosti radnika. Vrlo često su one usmjerene ka zapošljavanju žena, mladih, invalida, te osoba koje su duži period u statusu nezaposlenih.

Posmatrajući situaciju u zemljama Balkana, može se primijetiti da su se kroz godine koristile različite mjere zapošljavanja. Provođenje aktivnih mjera zapošljavanja u Hrvatskoj je bilo praćeno mjerama koje su provodile zemlje EU, što bi značilo da se veći naglasak stavljao na aktivne nego na pasivne mjere. Kao neke od mjera aktivnih politika zapošljavanja u periodu od 2010. do 2013. godine korištene su: potpore za zapošljavanje nezaposlenih osoba, javni radovi, stručna osposobljavanja za rad s tim da se ovom mjerom nije podrazumijevalo zasnivanje radnog odnosa, kao i sufinansiranje obrazovanja za one nezaposlene osobe koje su se nalazile u službenoj evidenciji Hrvatskog Zavoda za zapošljavanje (Bejaković, 2016). Kada posmatramo učinak mjere potpore za zapošljavanje gdje su kao ciljane kategorija predstavljeni mladi bez radnog iskustva, pokazalo se da sudionici mjere imaju dvostruko veću šansu za zaposlenje od nesudionika ako se posmatra period od šest mjeseci od ulaska u mjeru.

Prilikom samog oblikovanja, kao i provođenja mjera aktivnih politika zapošljavanja trebalo bi uspostaviti adekvatnu transparentnost istih što bi dovelo do boljih rezultata u pogledu izbora ciljanih kategorija (Bejaković, 2020). Važno je naglasiti da je bitan kontinuitet mjere, kao i adekvatna evaluacija njenih učinaka. Koliko će država utrošiti novca za spovođenje programa i mjera zapošljavanja, zavisit će od budžeta koji se planira

za svaku fiskalnu godinu, koji s druge strane treba biti dobro isplaniran kako ne bi došlo do prekida planiranih programa za nezaposlene (Obadić, 2004). Kako navodi, Ledenko (2017), Evropska komisija je za Hrvatsku u svom izvještaju iz 2015. godine istakla važnost ulaganja dodatnih napora, a sve u cilju usklađivanja vještina i obrazovanja mladih uz uspostavljanje određenih centara koji bi služili za savjetovanje i profesionalno usmjeravanje mladih. Za razliku od drugih evropskih zemalja u kojima se mladima pruža prilika za sticanje radnog iskustva tokom srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, u Hrvatskoj je mali broj mladih koji se u isto vrijeme nalaze i na tržištu rada i u sistemu obrazovanja, stoga ne čudi podatak da se isti suočavaju sa nedostatkom potrebnih kompetencija na tržištu rada prilikom prvog traženja posla (Obadić, 2017). Postaje jasno da su obrazovni sistem i sistem zapošljavanja postavljeni rigidno, sa slabom fleksibilnošću kao da ne zavise jedni od drugih (Ilišin, Potočnik i Mendeš, 2003).

Kako navodi Bejaković (2021), postoji značajna veza između dugotrajne nezaposlenosti, siromaštva i obrazovanja, što se može vidjeti i u Crnoj Gori. Ako bismo tražili koji su to najveći uzročnici dugotrajne nezaposlenosti, mogli bismo istaći kako poslodavci nisu uvijek spremni da zapošljavaju nezaposlene osobe na dugi rok, ali isto tako velika stopa dugotrajne nezaposlenosti može biti povezana sa slabim ili nedovoljnim obrazovanjem lica koja traže posao, što rezultira nekonkurentnošću na tržištu rada. Zavod bi trebao povezivati nezaposlene osobe sa poslodavcima i to tako da su zadovoljene preferencije i poslodavca i nezaposlenih. Ukoliko nezaposlenim licima nedostaje iskustvo na sličnim ili istim poslovima za koje poslodavac traži radnika, zavod bi mogao organizovati određene vrste obuka ukoliko je iskazana velika potražnja za takvim poslovima. Bez povezivanja poslodavaca i tražioca zaposlenja na tržištu rada, neće doći do usklađivanja ponude i potražnje za radnicima, pa je zato uloga zavoda u ovakvim interakcijama ključna.

Tržište rada u Bosni i Hercegovini se suočava sa velikim brojem nezaposlenih. Jedan od razloga može da bude nedostatak kontinuiranog praćenja veze i odnosa između obrazovnog sistema i tržišta rada što za sobom vuče i nemogućnost službi zapošljavanja da adekvatno povežu poslodavce sa tražiocima zaposlenja (Đonlagić i Đonlagić, 2018). U kontekstu Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za zapošljavanje je pokrenuo niz različitih programa u saradnji sa kantonalnim zavodima za zapošljavanje. Jedan od programa je bio usmjeren prema mladima do 27 godina, a osnovni cilj programa je bio zadržavanje mladih u okvirima Bosne i Hercegovine (Buljubašić, 2007). Tržište rada u BiH se susreće sa brojnim izazovima koji se ne mogu riješiti tako lako. Na nivou entiteta su uspostavljeni zavodi za zapošljavanje koji su nadležni za provođenje ovih mjera, a kako navode Petrović, Duronjić i Mandić (2017) u RS-u se najviše pažnje poklanjalo mjerama sufinansiranja zapošljavanja, dok su mjere koje su podrazumijevale obuku i savjetovanje nezaposlenih bile manje popularne. Može se reći da je samo upravljanje institucijama koje se bave tržištem rada slabo, te se javlja potreba za jačanjem kapaciteta, kako na nivou kantona, tako i cijele BiH (Jakovljević, 2012). U 2020. godini, kada je bila prisutna pandemija uzokovana COVID-om 19, prema podacima koje je objavio Federalni Zavod za

zapošljavanje od ukupnog broja anketiranih poslodavaca (1232) samo 25% njih se koristilo mjerama aktivne politike zapošljavanja, pri čemu je samo 13% poslodavaca učestvovalo u mjeri pod nazivom „Prvo radno iskustvo 2020“ koja je bila namijenjena mladim nezaposlenim osobama bez radnog iskustva. Situacija u pogledu aktivnih mjera provedenih u Republici Srpskoj nije mnogo drugačija od one u Federaciji. Problem koji se javlja kod ocjene efikasnosti navedenih mjera direktno je vezan za neadekvatnu IT podršku bez koje nije moguće pratiti sve rezultate do kojih dovodi određeni program ili mjera (Tomić, 2021).

Ove mjere zapošljavanja mogu da budu samo privremena podrška za ugrožene kategorije, te je jedino kroz sveobuhvatnu analizu istih moguće procijeniti koliko su one zaista bile uspješne, te da li su sa sobom donijele više koristi nego troškova (Mušikić, Marčetić i Đurović, 2017). Posebno se ističe kako aktivne mjere ne mogu same riješiti problem nezaposlenosti, ali njihov značaj ne smije biti zanemaren u sveobuhvatnoj borbi protiv nezaposlenosti (Barković, 2009).

S obzirom na prethodno navedene rezultate istraživanja, uočavamo da je nezaposlenost jedan od gorućih problema sa kojima se suočava ekonomija BiH, a koji u konačnici rezultira sve većim odlivom kvalitetene radne snage u zemlje Zapadne Evrope. Ova tematika posebno je stavljena u fokus u posljednjih nekoliko godina, uslijed neadekvatne politike upravljanja, kao i nepovoljnih uslova na tržištu rada. Sve navedeno upućuje na zaključak da je problem nezaposlenosti iznimno važan, kako za područje istraživanja, tako i za donošenje kvalitetnih odluka i politika usmjerenih na rješavanju istog.

Nakon detaljne analize postojeće literature, došli smo do zaključaka da je problem nezaposlenosti nedovoljno istražen na području BiH, sa posebnim naglaskom na aktivne mjere zapošljavanja i njihov uticaj na sveukupnu stopu nezaposlenosti. Naglašavajući kompleksnost i problematiku nezaposlenosti kao ozbiljnog problema kako u BiH, tako i u ekonomijama širom svijeta, u okviru ovog rada fokus je stavljen na jednu vrstu mjera koje su se provodile kako bi se nezaposlenost smanjila. Polaznu osnovu rada činilo je definisanje aktivnih mjera zapošljavanja uz pregled mjera koje su bile u primjeni prethodnih godina u Bosni i Hercegovini, ali i u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. S obzirom da se aktivne mjere zapošljavanja usmjeravaju prema različitim ciljanim grupama, za potrebe ovog rada izdvojene su aktivne mjere zapošljavanja čija su ciljana kategorija bili mladi nezaposleni ljudi dobne skupine do 30 i dobne skupine do 35 godina na području Opštine Vitez.

U skladu sa prethodno navedenim, istraživačko područje možemo definisati na sljedeći način:

Uticaj aktivnih mjera zapošljavanja „Tvoja prilika 2021“, „Zapošljavanje pripravnika 2022“ i „Mladi sa iskustvom 2022“ na tržište rada na području opštine Vitez sa mladim ljudima kao ciljnom skupinom.

1.2. Svrha istraživanja

Prilikom provođenja ovog istraživanja najprije smo se upoznali sa aktivnim mjerama koje su bile na snazi za 2021. i 2022. godinu, kao i sa učesnicima istih. Detaljnom cost-benefit analizom u okviru empirijskog dijela rada nastojali smo ustanoviti odnos između koristi i troškova aktivnih mjera zapošljavanja koje su bile usmjerene prema mladima na području opštine Vitez. Na osnovu provedenog istraživanja i dobijenih rezultata predstavili smo zaključke do kojih smo došli, ali i smjernice za buduće aktivne mjere.

1.3. Hipoteze i istraživačka pitanja

Nakon što smo prethodno naveli područje istraživanja, potrebno je definisati hipotezu koja će biti testirana u samom istraživanju:

H1: Percipirane koristi od programa aktivnih mjera zapošljavanja su veće od percipiranih troškova.

Uz pomoć navedene hipoteze želimo ispitati koliko su aktivne mjere zapošljavanja korisne za mlade i koliko im iste mogu pomoći prilikom ulaska na tržište rada i prelaska iz kategorija nezaposlenih u zaposlene. Na osnovu opšte hipoteze kreirat ćemo dvije pomoćne hipoteze.

H1.1: Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veće koristi od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja.

H1.2: Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veći odnos koristi prema troškovima od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja.

Pored navedenih hipoteza, definisali smo i istraživačka pitanja, i to na način da smo imali jedno glavno istraživačko pitanje na osnovu kojeg smo izveli i dva pomoćna istraživačka pitanja.

Glavno istraživačko pitanje u samom radu je definisano na sljedeći način:

Q1: Da li postoji opravdanost Programa zapošljavanja u privredi sa aspekta koristi i troškova realizovanog na području opštine Vitez?

Q1.1: Koje su najveće koristi od učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja?

Q1.2: Koji su najveći troškovi učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja?

Detaljnijom analizom smo provjerili da li su aktivne mjere zapošljavanja uistinu imale pozitivan uticaj na tržište rada. Navedene hipoteze i istraživačka pitanja su nam poslužila da ustanovimo da li su percipirane koristi od programa aktivnih mjera zapošljavanja veće

od percipiranih troškova. Percipirane koristi u radu su definisane pitanjima o povećanju plate, sticanju novih vještina ili većoj sigurnosti zaposlenja, dok su percipirani troškovi mjereni kroz vrijeme i napore neophodne za sudjelovanje u samim mjerama, kao i finansijskim troškovima samih ispitanika. Kako bismo ispitali koristi koje mladi stiču prilikom učešća u mjerama, kroz upitnik smo naveli pitanja uz pomoć kojih smo dobili informacije o vještinama koje su mladi stekli tokom učešća, te koliko im je to zaista pomoglo prilikom stupanja na tržište rada.

1.4. Ciljevi istraživanja

Kako je prethodno i istaknuto, nakon detaljne analize postojeće literature, došli smo do zaključka da ograničen broj radova pokriva ovu oblast istraživanja na području Bosne i Hercegovine. Posljedično, glavni cilj ovog rada jeste analizirati da li postoji pozitivan uticaj aktivnih mjera zapošljavanja na tržište rada sa mladim ljudima kao ciljanom skupinom na području Opštine Vitez.

U skladu sa navedenom problematikom istraživanja, definisani su i sljedeći ciljevi koji se žele postići ovim istraživanjem:

- Identifikovati aktivne mjere koje su bile usmjerene prema mladima kao ugroženoj kategoriji nezaposlenih u općini Vitez
- Identifikovati koristi i troškove koje mladi ostvaruju učešćem u aktivnim mjerama zapošljavanja
- Izvršiti komparaciju i analizu aktivnih mjera zapošljavanja u BiH i u regiji
- Prikazati i uporediti rezultate prethodno provedenih istraživanja, kako u regiji, tako i u svijetu, koja pokrivaju ovu problematiku istraživanja.

1.5. Metodološki pristup radu

Rad je osmišljen u dva dijela, pri čemu prvi dio predstavlja teorijsku osnovu, dok se drugi dio odnosi na empirijsko istraživanje. Najprije smo izvršili pregled dostupne literature, uz pomoć koje smo došli do sekundarnih izvora podataka kao što su knjige, članci i druge publikacije koje su nam poslužile za prikaz rezultata prethodno sprovedenih istraživanja. U tu svrhu su korištene baze podataka Google Scholar i Science Direct. Rezultati prethodnih istraživanja su sumirani i detaljno prikazani u samom radu.

U svrhu provođenja empirijskog istraživanja korišteni su primarni podaci, koji su se prikupljali na populaciji mladih iz Opštine Vitez uz pomoć ankete kao istraživačkog instrumenta. Iz definisane populacije smo formirali uzorak mladih ljudi u dobnoj skupini do 30 i do 35 godina koji su bili učesnici aktivnih mjera zapošljavanja za 2021. i 2022. godinu. Definisana populacija je anketirana tako da smo najprije iz Službe za zapošljavanje Srednjobosanskog Kantona (ispostava Vitez) dobili podatke o aktivnim mjerama

zapošljavanja i sudionicima istih, nakon čega smo stupili u kontakt sa njima. Važno je naglasiti da je prilikom uzorkovanja u ovom obliku istraživanja iznimno teško bilo osigurati slučajnost i nepristrasnost, te smo prilikom uzorkovanja primijenili pogodni i namjerni uzorak. Upitnik koji je korišten u samom istraživanju se sastoji iz tri dijela. Prvi dio pokriva socio-demografska pitanja; drugi dio se odnosi na percepciju ispitanika o potrebnim vještinama i planovima za budućnost, dok posljednji dio upitnika pokriva pitanja koja su vezana za konkretne mjere zapošljavanja koje su u fokusu samog istraživanja. Pitanja predstavljaju kombinaciju dihotomnih pitanja, pitanja sa višestrukim odgovorom (tzv. *Multiple-choice questions*), kao i pitanja definisanih na Likertovoj skali. Podaci prikupljeni anketiranjem su korišteni u daljoj analizi, te prilikom donošenja zaključaka empirijskog istraživanja. Anketa je kreirana preko Google Forms aplikacije i ista je bila usmjerena prema nezaposlenim osobama koje su učestvovala u Programu zapošljavanja, kao i onima koji nisu.

Nadalje, u sklopu samog istraživačkog procesa razgovarali smo sa predstavnicima Zavoda za zapošljavanje, kako bismo dobili što detaljnije informacije o samim mjerama i efikasnosti istih. Uz pomoć Likertove skale ispitali smo značajnost određenih faktora u donošenju odluka ispitanika (povećanje plaće, sticanje novih vještina ili veću sigurnost zaposlenja), a vrijednosti koje smo dobili su bile upotrijebljene prilikom izračuna koristi od Programa. Također, ovaj oblik pitanja je korišten i prilikom izračuna percipiranih troškova. Koristi od aktivnih mjera zapošljavanja su se mjerile preko percepcije mogućnosti za povećanje plate, sticanje novih vještina i stepena sigurnosti zaposlenja, dok su se troškovi operacionalizovali putem pitanja koja su se odnosila na vrijeme potrebno za učešće u mjerama, napor koji su ispitanici uložili da bi učestvovali u mjerama, te finansijke i oportunitetne troškove koje su isti imali po osnovu učešća. Ostala pitanja iz ankete su korištena u sklopu kvalitativnog dijela istraživanja koje je trebalo da pruži odgovore na dva istraživačka pitanja i obezbijedi dodatna objašnjenja rezultata koji su se dobili kvalitativnom obradom podataka. Neka pitanja su se odnosila samo na mlade koji su učestvovali u mjerama, kako bismo dobili kvalitativni opis ove grupe ispitanika.

1.6. Struktura rada

Na početku rada izloženo je objašnjenje teme, koje je praćeno sa ciljevima istraživanja uz definisanje hipoteza i istraživačkih pitanja. Uz uvodna i zaključna razmatranja rad možemo podijeliti na tri segmenta i to: uvodni dio u kojem je definisana metodologija samog istraživanja, teorijski dio koji obuhvata pregled aktivnih mjera zapošljavanja u Bosni i Hercegovini i regionu, te posljednji praktični dio u kojem su izneseni rezultati provedenog istraživanja uz zaključke i preporuke.

U uvodnom dijelu smo naveli predmet i problem istraživanja, njegovu svrhu, ciljeve koje želimo postići uz pomoć kreiranih hipoteza i istraživačkih pitanja koja će poslužiti kao osnova za istraživanje.

Drugo poglavlje nas upoznaje sa pojmom aktivnih mjera zapošljavanja, te prirodno njihove primjene u Bosni i Hercegovini, ali i zemljama regiona. U okviru ovog poglavlja predstaviti ćemo pregled mjera zapošljavanja i sagledati koliko su one bile efikasne u svojoj primjeni. Odnosi na tržištu rada, stope nezaposlenosti, te zapošljivost kao pojam bit će tema ovog dijela rada.

Treće poglavlje se odnosi na empirijsko istraživanje koje predstavlja suštinski dio rada. Uz rezultate navedenog istraživanja, izneseni su zaključci do kojih smo došli, kao i smjernice za primjenu aktivnih mjera zapošljavanja u budućnosti. U okviru ovog dijela urađena je cost-benefit analiza aktivnih mjera zapošljavanja koje su se primjenjivale na teritoriji Općine Vitez u 2021. i 2022. godini, pri čemu su ciljane kategorije bili mladi nezaposleni ljudi. U rada je predstavljena i faktorska analiza aktivnih mjera zapošljavanja. Kroz pregled i analizu percipiranih koristi i percipiranih troškova ispitanika, izračunati su neto benefiti koji učesnici u mjerama mogu ostvariti.

Posljednji dio rada sadrži zaključak, popis literature i prilog u vidu anketnog upitnika koji je korišten u svrhe istraživanja, ali i output MANOV-e.

2. AKTIVNE MJERE ZAPOŠLJAVANJA

Mjere aktivne politike koje se sprovode su različite među ekonomija širom svijeta, pa su tako i efekti koje one proizvode različiti. U slučaju treninga kao mjere aktivne politike za ostvarenje učinka ove mjere potrebno je vrijeme, što bi navelo na zaključak da će rezultati biti vidljivi tek u dugom roku. Međutim, kako navodi Koning (2007) većina studija je pokazala da se dugoročni efekti treninga s vremenom smanjuju. Ako se posmatra ciljane grupa kojoj je trening namijenjen, vrlo vjerovatno će u slučaju mladih kao ciljane grupe efekti treninga kao mjere zapošljavanja biti manji nego kada se na mjestu ciljane grupe nađu starije osobe koje su duže vremena nezaposlene. Razlog može biti da mladi koji nisu završili školu ne žele ponovo da prolaze kroz treninge, te da na takav način obezbijede sebi zaposlenje. Iz ovog primjera se navodi da će efikasnosti i rezultati primjene mjere aktivne politike zavisi od toga koliko dobro je izabrana ciljane grupa.

2.1. Tržište rada, odnosi između nezaposlenosti i aktivnih mjera zapošljavanja

Tržište se definiše kao mjesto susreta ponude i potražnje. U ekonomiji se spominju četiri vrste tržišta i to: tržište roba, kapitala, usluga i rada. Ako govorimo o zapošljavanju, jasno je da je u pitanju tržište rada. Tržište rada je u svojoj osnovi drugačije i možemo reći specifičnije od prethodno pomenuta tri tržišta. Ovo tržište se još naziva tržištem ljudskog kapitala jer su ljudi glavni nosioci vještina, sposobnosti i znanja koje su potrebni kako bi tržište uopšte postojalo i funkcionisalo. U svom radu Radovanović i Maksimović (2010)

objašnjavaju kako postoje dva teorijska modela kojima se pokušavaju predočiti i objasniti uloga i funkcija tržišta rada, a to su: model nepotpune konkurencije i neoklasični model.

U svojoj osnovi neoklasični model podrazumijeva da je tržište rada savršeno konkurentno, pa se u skladu s tim cijena rada formira onako kako se kreće ponuda i potražnja. Ponudu na ovom tržištu predstavljaju ljudi ili radnici koji posjeduju vještine i sposobnosti koje su potrebne poslodavcima, dok poslodavci predstavljaju potražnju u smislu da su spremni da za radnu snagu ponude odgovarajuću cijenu. Ovaj model isključuje bilo kakve nepravilnosti i podrazumijeva da su i poslodavci i radnici upoznati sa svim informacijama koje su potrebne da bi ovo tržište funkcionisalo. Nadalje, važno je naglasiti da obje strane ostvaruju određenu korist, što navodi da će radnici za svoj rad koji nude biti adekvatno isplaćeni, dok će poslodavci uz takve radnike ostvarivati veći profit. Jasno je da će se radnici uvijek zalagati za veće najamnine, dok će to s druge strane poslodavcima biti veći trošak ili iznos novca koji će morati izdvojiti, pa su s ove tačke gledišta interesi ove dvije strane u sukobu. Ovi interesi mogu u kratkom roku biti konfliktni, ali gledano u dugom roku i radnici i poslodavci će težiti stabilnosti u smislu poslovanja i zadržavanja radnog mjesta. Također, u okvirima ovog modela se navodi postojanje voljne nezaposlenosti koja se još naziva i prirodna stopa nezaposlenosti. Ova stopa obuhvata one radnike koji iz određenih razloga traže bolje uslove ili žele veće najamnine, što znači da svi ljudi koji žele da nađu posao i budu zaposleni to mogu ostvariti pod datim uslovima i ravnotežnom cijenom na tržištu rada.

S druge strane model nepotpune konkurencije na bolji način oslikava realno stanje tržišta rada. Neoklasični model u svojim postavkama navodi slobodno djelovanje tržišta, što se u praksi u ekonomijama širom svijeta rijetko može naći. Stoga, tržište rada ima karakteristike imperfektnog tržišta jer se cijena rada ne formira slobodno u zavisnosti od ponude i potražnje. Nivo nezaposlenosti može zavisiti od pregovaračke moći poslodavaca i radnika. Ako je stopa nezaposlenosti visoka, to znači da radnici imaju nisku pregovaračku moć i obrnuto. Država također može uticati na tržište rada putem propisivanja minimalnih zarada koje se isplaćuju radnicima. Na taj način se pokušavaju zaštititi radnici od poslodavaca koji bi isplaćivali plate koje nisu dovoljne ni za opstanak i time uticali na socijalni status radnika. Sve navedeno utiče na ravnotežu na ovom tržištu pa je jasno da će svaka zemlja pojedinačno imati svoje politike. Oklonosti na tržištu rada su nepredvidive pa će i mehanizmi i instrumenti koje će države koristiti biti različiti i uvijek će biti podložni određenim promjenama.

Tržiše rada spominje pojmove zaposlenosti i nezaposlenosti. Omjer zaposlenosti i nezaposlenosti nam može dati informaciju o efikasnosti tržišta rada. Što je veći nivo zaposlenosti, to je tržište efikasnije i obratno. Visoka stopa nezaposlenosti predstavlja izazov sa kojim se susreću sve zemlje svijeta, pa ne čudi činjenica da se borba protiv nezaposlenosti može predstaviti kao jedan od ciljeva makroekonomske politike država. U praksi mnogo je razloga zbog kojih se javlja nezaposlenost, a kako navodi Božiković

(2021) neki od njih se ogledaju kroz sezonske promjene ili fluktuacije na tržištu rada, kratkoročne prekide zaposlenosti uzrokovane promjenom radnog mjesta, tehnološke promjene, ali i ciklična kretanja u ekonomiji. U skladu s tim, isti autor objašnjava kako razlikujemo cikličnu, sezonsku, strukturalnu i frikcijsku nezaposlenost. Sezonsku i frikcijsku nezaposlenost možemo posmatrati kao blaže oblike nezaposlenosti jer je frikcijska nezaposlenost kratkoročnog karaktera i obično se javlja prilikom kretanja ljudi iz jedne regiju u drugu, dok je sezonska nezaposlenost povezana sa onim djelatnostima koje se obavljaju samo u određenim dijelovima godine, pa se nakon završetka sezone potreba i potražnja za takvim radnicima smanjuje. Ozbiljniji oblici nezaposlenosti su predstavljeni strukturnom i cikličnom nezaposlenošću. Strukturna nezaposlenost podrazumijeva neusklađenost između potražnje i ponude za radom, dok se ciklična nezaposlenost javlja u uslovima poremećenih poslovnih ciklusa.

S obzirom da je nezaposlenost okarakterisana kao problem sa kojim se suočavaju ekonomije širom svijeta, u pogledu borbe protiv iste i minimiziranja stope nezaposlenosti, države su primjenjivale dvije vrste mjera i to: aktivne i pasivne mjere zapošljavanja. Pasivne mjere su prema riječima Božiković (2021) kratkoročno rješenje za nezaposlenost i njima se nastoje materijalno zaštititi ugrožene kategorije nezaposlenih, dok se aktivnim mjerama pokušava povećati zaposlenost i aktivno uključiti nezaposleni na tržište rada, što bi u konačnici dovelo do smanjenja broja nezaposlenih. Provođenjem aktivnih mjera zapošljavanja nastoji se ostvariti takozvana fleksigurnost, riječ koja je izvedena od fleksibilnosti i sigurnosti na tržištu rada. Poslodavci će se zalagati za fleksibilnost kod zapošljavanja radnika, što će značiti da će lako moći zapošljavati i otpuštati radnike, dok je s druge strane sigurnost pojam koji vežemo za zaposlenike, jer isti traže sigurnost u pogledu redovnih primanja, rada na neodređeno vrijeme i slično. Iako su želje poslodavca i radnika u većini slučajeva oprečne, fleksigurnost bi mogla biti rješenje kojim bi se uskladila ponuda i potražnja za radom. Kako bi bilo moguće ostvariti fleksigurnost, neophodno je primjeniti koncept cjeloživotnog obrazovanja i učenja koji bi olakšao bilo koje prekvalifikacije radnika zahtijevane u skladu sa promjenama na tržištu rada.

Aktivne mjere zapošljavanja su kako navode Marjanović i Mihajlović (2015) bile usmjerene prema tačno određenim i ugroženima kategorijama ljudi. Historija primjene ovih mjera može se vezati najprije za period početka prošlog vijeka kada su se javile u formi javnih radova nakon Prvog svjetskog rata. Isti autori ističu da su se mogle izdvojiti još dvije faze razvoja aktivnih mjera koje su uticale na vrstu i izgled današnjih aktivnih mjera zapošljavanja. Druga faza razvoja predstavlja sedamdesete godine prošlog vijeka kada su se tokom naftne krize počeli primjenjivati programi usmjereni prema nezaposlenim sa ciljem boljeg uparivanja ponude i potražnje na tržištu rada, dok je treća faza počela devedesetih godina kada su ove mjere dobile poseban značaj u programima Europske Unije. Jasno je da se mjere aktivne politike zapošljavanja primjenjuju u svim ekonomskim sistemima te se od samog pojavljivanja ovih mjera do danas, sprovođenje istih je počivalo na tri stuba, a to su prema riječima Ognjenović (2011) bili: ekonomski,

politički i socijalni. Uspostavljanje balansa između ova tri stuba objašnjava efikasnost i isplativost primjene mjera zapošljavanja. Kreatori politika zapošljavanja postižu dogovor o setu aktivnih mjera koje bi trebale dovesti do poboljšanja ekonomskog i socijalnog statusa nezaposlenih lica. U vrijeme kada vladaju brojne nepravilnosti na tržištu, kada se zemlje suočavaju sa teškim stanjima recesije ili depresije, intervencije na tržištu rada se ističu kao imperativ. Jasno je da primjena aktivnih mjera zapošljavanja nije jednostavan zadatak, te ista iziskuje i adekvatnu evaluaciju uzimajući u obzir činjenicu da se značajna sredstva ulažu u njihovo sprovođenje.

Evaluacija i sagledavanje uspješnosti nekog programa aktivnih mjera zapošljavanja može se posmatrati kroz nekoliko koraka. Prema riječima Babić (2003) prilikom evaluacije programa slijedimo korake:

- Učinak- sagledavaju se ostvareni i planirani ciljevi mjera
- Ciljana skupina- precizno i uspješno biranje ciljane skupine može biti ključno za uspješnost programa ili mjere
- Troškovi- procjena troškova sprovedenog programa koji se sagledavaju uz učinke koji su se ostvarili tokom programa
- Provođenje- način na koji se sprovodi određen program može uticati u konačnici na uspješnost same mjere

Mnogo je razloga zbog kojih su se počele primjenjivati aktivne mjere zapošljavanja i istima su se nastojali postići ciljevi poput: smanjenja stope nezaposlenosti, boljeg uparivanja nezaposlenih osoba sa slobodnim radnim mjestima, ostvarivanje bolje i veće produktivnosti rada i dr. (Marjanović i Mihajlović, 2015). Iako su se mjere koje su se primjenjivale u različitim zemljama mijenjale, u suštini one se prema riječima Obadić (2003) mogu podijeliti na nekoliko vrsta i to:

- stvaranje novih radnih mjesta
- programi javnih radova
- pomoć u procesu traženja posla
- subvencionisano zapošljavanje
- programi koji obezbjeđuju dodatno obrazovanje, prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju i dr.

2.2. Zapošljivost

Nekada su se ljudi zapošljavali u organizacijama u kojima su provodili svoj cijeli radni vijek i vrlo rijetko se dešavalo da se promijeni mjesto zaposlenja. To je značilo da su radnici svoj uspjeh ostvarivali unutar jedne organizacije i napredak je dolazio sa godinama radnog iskustva. Danas se pod uticajem brojnih tehnoloških i društvenih promjena ovakav način rada može smatrati izuzetno rijetkim, pa smo se samim tim počeli upoznavati sa pojmom radne fleksibilnosti koja se može smatrati sinonimom za zapošljivost. Prema

riječima Maslić Seršić i Tomas (2015) radna fleksibilnost i mobilnost je danas prepoznata kao bitan resurs poslodavcima i zaposlenicima uz pomoć kojeg je lakše suočavanje sa negativnim posljedicama gubitka posla i prelaska u stanje nezaposlenosti. Zapošljivost se također može definisati kao vjerovatnoća ili mogućnost kojom osoba pronađe posao, bilo da je unutar iste organizacije ili na otvorenom tržištu rada. Sa druge strane Mazalin i Parmač Kovačić (2015) ističu da je zapošljivost konstrukt koji predstavlja sadašnje prilike zapošljavanja uz objektivne kriterije ili mjerila utvrđivanja. Da bi se povećala ili održala zapošljivost, važno je primjenjivati koncept cjeloživotnog učenja koji bi trebao naći svoje mjesto u razvoju obrazovanja, kao i stručnog usavršavanja pojedinaca (Perin, 2009). To znači da se ti kriteriji mogu ogledati kroz pojedinačne karakteristike kao što su spol, zanimanje, radno iskustvo, dok se kao indikator može koristiti godišnja stopa zapošljavanja.

U kontekstu zapošljivosti možemo razlikovati percipiranu i objektivnu zapošljivost. Kako navodi Vršić (2020) percipiranu zapošljivost možemo mjeriti u odnosu na različite kontekstualne okvire, dok za objektivnu zapošljivost koja predstavlja stvarnu zapošljivost možemo se koristiti podacima koje obezbjeđuju nadležne institucije poput zavoda za zapošljavanje ili zavoda za statistiku. S druge strane autori Mazalin i Parmač Kovačić (2015) ističu da je percipiranu zapošljivost najlakše definisati kao percepciju pojedinca o njegovim vlastitim sposobnostima dosezanja određenog zaposlenja koje bi trebalo biti u skladu sa stručnom spremom ili njegovim kvalifikacijama. Vrlo često ćemo pročitati kako je percipirana zapošljivost pojam koji ima svoju poveznicu sa psihologijom i to je zaista tako. Možemo je posmatrati kao vjerovanje neke osobe u svoju sposobnost da će se zaposliti, pa tako imamo situaciju da osoba sa nižom stepenom percipirane zapošljivost će vjerovati kako je teško pronaći zaposlenje i neće se mnogo truditi da isto uvjerenje promijeni, dok će s druge strane osoba kod koje je izražen veći stepen percipirane zapošljivosti vjerovati u svoje kvalifikacije i imati više samopozdanja koje mu omogućava da zaključi kako nije teško pronaći posao.

Zapošljivost se također može sagledati kroz skup vještina koje pojedincu obezbjeđuju stabilan položaj na tržištu rada i iste se mogu podijeliti u tri grupe kako navodi Pavković (2021) i to: generičke osobine koje se tiču komunikacijskih vještina, vještine koje su specifične za određeni posao i lični atributi pod kojima podrazumijevamo osobine poput samopouzdanja, lojalnosti, integriteta i dr.

Prelazak iz obrazovanja na tržište rada predstavlja izazov za mlade. Kako govorimo u kontekstu zapošljivosti i sposobnosti mladih da se zaposle, moramo spomenuti i vještine koje oni moraju posjedovati da bi se zaposlili. Upravo nedostatak vještina može predstavljati problem prilikom stupanja na tržište rada. Da bi se povećala zapošljivost, mladi ljudi bi trebali biti upoznati sa uslugama karijernog savjetovanja, te različitim vrstama obuka koje imaju za cilj poboljšati vještine koje su neophodne za stupanje u radni odnos. Pod vještinama koje mladi trebaju razvijati kako bi unaprijedili zapošljivost

podrazumijevamo one koje dovode do pronalaska zaposlenja i zadržavanja statusa zaposlenog, a da pritom iste mogu biti primjenjene u svim zanimanjima. U okviru tih vještina može spomenuti komunikacijske vještine, vještine timskog rada i rada u izazovnom okruženju i slično. Organizacije civilnog društva na Zapadnom Balkanu pružaju savjetodavne usluge u oblasti karijernog napretka mladih, ali i obuke o vještinama koje bi trebale dovesti do povećanja zapošljivosti mladih (Đurović *et al.*, 2019). Ovakve organizacije predstavljaju posrednike između mladih i poslodavaca pri čemu je glavni cilj da se mladima omoguće određene prakse kod poslodavaca. Važnost prakse se ogleda i u činjenici da se mladi vrlo često suočavaju sa izazovom nedostatka radnog iskustva koje im poslodavci mogu zahtijevati. Kroz praktični rad mogu steći određene vještine, ali vrlo često formalno obrazovanje ne pruža mnogo prilika za prakse. Prethodno pomenuti autori su došli do zaključka da se zemlje Zapadnog Balkana suočavaju sa nedostatkom informacija u pogledu broja praksi i mladih koji su odlučili učestvovati, ali isto tako se o kvalitetu tih praksi ne može mnogo reći. Da bi se vidjeli efekti tih praksi, one moraju biti praćene i adekvatno evaluirane. Bez tih informacija teško možemo zaključiti koliko bi te prakse pomogle mladima, koliko bi bili u stanju razviti određene vještine i da li su na kraju došli do zaposlenja.

2.3. Mjere na tržištu rada

2.3.1. Aktivne mjere na tržištu rada

Zemlje OECD-a troše različite iznose novca na aktivne i pasivne mjere zapošljavanja (Hur, 2019). Iako postoje razlike u trošenju, postavlja se pitanje koliko su efikasne i jedne i druge mjere zapošljavanja, od čega to zavisi i na koji način napraviti balans između ovo dvoje. Istraživanje koje je proveo prethodno pomenuti autor dovelo je do zaključka da zemlje koje su imale veće promjene stopa nezaposlenosti su trošile manje novca na spovođenje aktivnih mjera zapošljavanja, nego zemlje sa manjim promjenama stopa nezaposlenosti. U zavisnosti od toga koliko je država, odnosno vlada uključena u programe zapošljavanja, zavisit će i stopa nezaposlenosti sa kojom se budu susretale. Sa druge strane, Fredriksson (2021) je u svom istraživanju, posmatrajući više zemalja, došao do zaključka da bez obzira na razlike u smislu institucionalnog okvira i historije korištenja aktivnih mjera u posmatranim zemljama, resursi koji su usmjereni na različite programe igraju važnu ulogu u pogledu smanjenja stope nezaposlenosti. Jedan od faktora od kojeg zavisi efikanost mjera zapošljavanja može biti aktivno učešće poslodavaca u pomoći prilikom integrisanja nezaposlenih na tržište rada, (Bredgaard i Halkjaer, 2016). Zemlje OECD-a su pokazale da će neke od njih imati malu stopu nezaposlenosti i pored toga što ne troše veliki iznos novca na aktivne mjere zapošljavanja (Martin, 2015).

Poseban segment nezaposlenosti koji zabrinjava države širom svijeta jeste nezaposlenost mladih. Veliki udio u ukupnoj nezaposlenosti se upravo veže za mlade, a to se može objasniti činjenicom da isti vrlo često imaju slaba ili nikakva radna iskustva, te im

nedostaju potrebne vještine koje se traže na tržištu (Caliendo, Künn i Schmidl, 2011). Iako se izdvaja velika suma novca za realizaciju ovih mjera, jasno je da samim postojanjem više različitih kategorija nezaposlenih postoje i ograničenja u pogledu iznosa novca koji se izdvaja za svaki program, pa ne iznenađuje činjenica da mladi budu manje prioritetna kategorija za zapošljavanje, što će povećati rizik da se oni počnu baviti ilegalnim aktivnostima i odustanu od zapošljavanja (Rotar, 2021). Mladi predstavljaju svježi ljudski kapital koji treba da osnaži ekonomiju i doda joj vrijednost, a sa statusom nezaposlenih ne mogu da doprinesu privredi u cjelini (Cvecic i Sokolic, 2018). Osnovna uloga aktivnih mjera zapošljavanja u kontekstu rješavanja problema nezaposlenosti mladih bi trebala biti usmjerena ka integraciji mladih na tržište rada i građenju njihove poslovne karijere (Caliendo i Schmidl, 2016). Primjena ovih mjera na zapošljavanje mladih bi vjerovatno dovela do toga da samim učešćem u određenim programima dobiju saznanje o svojim sposobnostima i preferencijama za daljne školovanje, što bi u dugom roku moglo poboljšati stabilnost kasnijeg zapošljavanja. Stoga bi u smislu aktivnih politika bilo poželjno posmatrati kako one mogu korisno uticati na povećanje dugoročne zaposlenosti (Caliendo i Schmidl, 2016). U istraživanju koje je sproveo, Kluge (2014), zaključuje se kako se politike koje se usmjeravaju prema zapošljavanju mladih moraju dizajnirati tako da budu u korak sa njihovim zahtjevima, gdje će jedan od prvih koraka biti uspostava kvalitetnog obrazovnog sistema, što ujedno može biti i najbolja aktivna politika.

Važno je naglasiti kako se mogu razlikovati pokazatelji nezaposlenosti mladih i to: stopa nezaposlenosti koja predstavlja odnos nezaposlenih mladih kroz broj radno aktivnih, omjer nezaposlenosti- nezaposleni mladi u odnosu na ukupnu populaciju mladih i kao treći pokazatelj navodi se NEET kategorija koja u prijevodu sa engleskog jezika znači kategorija mladih od 15-24 godine koja je završila školovanje, nije polaznik nikakvih obuka i treninga, niti je zaposlena (Bilić i Jukić, 2014). Jos jedan od razloga zbog kojeg se mora voditi računa o ovim pokazateljima jesu ekonomske i društvene posljedice koje za sobom vuče nezaposlenost. Pored narušavanja mentalnog zdravlja pojedinaca, doći će do smanjenja broja poreskih obveznika, koje će prouzrokovati smanjenje kupovne moći i veća izdvajanja za socijalne naknade. Aktivne mjere na tržištu rada mogu da budu snažan alat koji pomaže socijalnom uključenju i osnaživanju tražilaca posla (Špadina, 2020). Isti autor navodi kako je programe potrebno razvijati uzimajući u obzir potrebe i složenu strukturu tržišta rada, gdje nakon ove faze mora doći do adekvatne implementacije programa koja će na kraju biti popraćena evaluacijom efektivnosti samog programa ili aktivne mjere.

2.3.2. Pasivne mjere na tržištu rada

Uporedo sa aktivnim mjerama zapošljavanja na tržištu rada se javljaju i pasivne mjere. I jedne i druge mjere imaju za cilj smanjiti broj nezaposlenih pojedinaca na tržištu rada, samo su načini na koji se to želi postići drugačiji. Prema riječima Tomić (2012) pasivne mjere zapošljavanja pitanje nezaposlenosti rješavaju putem pružanja novčane podrške nezaposlenim pojedincima, dok su aktivne mjere po svojoj prirodi usmjerene ka rješavanju

dugoročne nezaposlenosti kroz aktivno uključivanje nezaposlenih osoba u vidu treninga, prekvalifikacija, doškolovanja i slično. Vrlo često ekonomije svijeta uporedo koriste i aktivne i pasivne mjere zapošljavanja, ali se može reći da se veća prednost daje aktivnim u odnosu na pasivne mjere. Razlog za to jeste sam efekat koji pasivne mjere ostavljaju na tržište rada. Kreatori politika na tržištu rada ističu da dugoročno oslanjanje na pasivne mjere u vidu novčane podrške nezaposlenima može dovesti do povećanog rizika od dugoročne nezaposlenosti jer pojedinci neće htjeti tražiti posao.

2.4. Aktivne mjere zapošljavanja u Hrvatskoj

Programima aktivnih mjera zapošljavanja nastoji se intervenirati na tržištu rada u cilju kontrolisanja i snižavanja stope nezaposlenih osoba. Načini na koji zemlje provode aktivne mjere zapošljavanja se mogu razlikovati, ali cilj mora biti isti. Postojanje širokog spektra programa aktivnih mjera zapošljavanja nudi zemljama širom svijeta mogućnosti u davanju prioriteta nekim programima s obzirom na demografske, kulturološke i druge faktore po kojima se zemlje razlikuju. Kako navode Bacalja i Perin (2013) prema istraživanjima u svijetu većina zemalja je davala prioritet onim programima koji se tiču stručnog osposobljavanja nezaposlenih jer se smatra da je najbolji način za ostvarenje zaposlenja unapređenje kvalifikacija nezaposlenih lica.

Razvoj i implementacija mjera aktivne politike zapošljavanja predstavlja važan korak pri rješavanju problema nezaposlenosti. Svaka mjera koja se sprovodi na tržištu rada trebala bi biti adekvatno evaluirana, kako bi se u narednim godinama ista mogla poboljšati i unaprijediti. Kako navodi Bejaković (2016) jednu od takvih evaluacija su sproveli istraživači sa Sveučilišta u Zagrebu kako bi se vidjelo koliko su mjere uticale na zapošljivost učesnika. Istraživači su mjerili zapošljivost učesnika u mjeri nakon što je ista završena i poredili je sa zapošljivošću onih koji nisu učestvovali u mjeri kako bi dobili zaključak o njenoj učinkovitosti. Za potrebe ove evaluacije osobe koje nisu učestvovala su trebale imati iste osobine i obilježja kao i učesnici poput spola, godina, nivoa obrazovanja i slično. Prilikom evaluacije mjere sufinansiranja zapošljavanja mladih rezultati su pokazali da je udio nezaposlenih u grupi sudionika iznosi 11%, dok je udio nezaposlenih u grupi nesudionika iznosio 24%. Ako bi se posmatrala ova razlika, došlo bi se do zaključka da je učešće u mjeri povećalo zapošljivost sudionika u odnosu prema nesudionicima, ali s druge strane moramo uzeti u obzir preferencije poslodavaca i njihov način selekcije zaposlenika. U tom pogledu sudionici su možda poslodavcima bili zapošljiviji i imali bolje kvalifikacije za razliku od nesudionika, pa se čak može reći da su sudionici bili zapošljiviji i prije samog učešća u mjeri. Za razliku od ove mjere, javni radovi su pokazali suprotan efekat koji je podrazumijevao veću nezaposlenost kod sudionika. Prema riječima Matković, Babić i Vuga (2012) javni radovi su po svojoj prirodi projekti za lokalnu zajednicu koji su vremenski ograničeni. Takvi projekti vrlo često nisu namijenjeni rješavanju pitanja dugotrajne nezaposlenosti jer će učesnici po završetku tih projekata vjerovatno imati isti status kao i prije učešća. Ipak, javni radovi imaju posebnu ulogu u periodima ekonomskih

kriza jer održavaju kontakt sa nezaposlenim i pružaju novčanu pomoć u kratkom roku. Na ovakav način se pokušava spriječiti promjena statusa iz nezaposlenih lica u neaktivna lica.

Nezaposlenost mladih je uvjetovana mnogim društvenim i ekonomskim faktorima. Zahtjevi na tržištu rada nisu usklađeni sa ponudom. Mladi čije je raspon godina od 15 do 24 se suočavaju sa problemom nezaposlenosti jer se javlja niska potražnja za takvom radnom snagom koja vrlo često nema iskustva koje potencijalni poslodavci mogu zahtijevati (Obadić, 2017). Kada se posmatraju i pored stope nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj i drugim članicama Europske Unije, jasno je da su te stope u Hrvatskoj veće nego u drugim zemljama. Pored stope nezaposlenosti u ovom slučaju mladih, koja se dobije iz odnosa broja nezaposlenih mladih i radno aktivnog stanovništva, u teoriji se javlja i pojam omjera nezaposlenih koji se dobije kada se u odnos stavi broj nezaposlene mlade populacije kroz ukupan broj mladih. Prethodno pomenuti autor u svom radu daje prikaz stopa nezaposlenosti mladih i omjera nezaposlenosti mladih za sve zemlje članice Europske Unije i izvodi zaključak da je stopa omjera nezaposlenosti mladih mnogo manja u odnosu na stopu nezaposlenosti mladih, što je i očekivano kada uzmemo u obzir nazivnike za izračun ove dvije stope.

U literaturi se često spominje izraz NEET koji predstavlja skraćenicu engleskog naziva kojim se označavaju mladi od 15-24 godine koji nisu u sistemu obrazovanja, niti su polaznici bilo kakvih oblika treninga niti obuka, a nisu još uvijek zaposleni (Bilić i Jukić, 2014). Još jedan od razloga zbog kojeg se mora voditi računa o ovim pokazateljima jesu ekonomske i društvene posljedice koje za sobom vuče nezaposlenost. Pored narušavanja mentalnog zdravlja pojedinaca, doći će do smanjenja broja poreskih obveznika, koje će prouzrokovati smanjenje kupovne moći i veća izdvajanja za socijalne naknade. U istraživanju koje je sproveo, Kluge (2014) zaključuje kako se politike koje se usmjerevaju prema zapošljavanju mladih moraju dizajnirati tako da budu u korak sa njihovim zahtjevima, gdje će jedan od prvih koraka biti uspostava kvalitetnog obrazovnog sistema, što ujedno može biti i najbolja aktivna politika. S druge strane, Ledenko (2017) navodi kako je Evropska komisija za Hrvatsku u svom izvještaju iz 2015. godine istakla važnost ulaganja dodatnih napora, a sve u cilju usklađivanja vještina i obrazovanja mladih uz uspostavljanje određenih centara koji bi služili za savjetovanje i profesionalno usmjeravanje mladih. Za razliku od drugih evropskih zemalja u kojima se mladima pruža prilika za sticanje radnog iskustva tokom srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, u Hrvatskoj je mali broj mladih koji se u isto vrijeme nalaze i na tržištu rada i u sistemu obrazovanja, stoga ne čudi podatak da se isti suočavaju sa nedostatkom potrebnih kompetencija na tržištu rada prilikom prvog traženja posla (Obadić, 2017). Postaje jasno da su obrazovni sistem i sistem zapošljavanja postavljeni rigidno, sa slabom fleksibilnošću kao da ne zavise jedni od drugih (Ilišin, Potočnik, i Mendeš, 2003).

Iz perspektive poslodavaca uvijek će biti potreba za kvalitetnim, sposobnim i obrazovanim mladim ljudima. Autori Đurović et al., (2019) ističu kako mladi nisu dovoljno informisani

u pogledu formiranih aktivnih mjera zapošljavanja, iako postoje utvđeni kanali za pružanje ovih informacija. Pored toga, nezaposleni mladi koji su u prelazu iz obrazovnog sistema na tržište rada vrlo često nemaju iskustva i to se ističe kao problem. Upravo su mjere zapošljavanja alat kojim se pokušavaju uspostaviti veze između poslodavaca i nezaposlenih. U svom radu Bejaković i Mrnjavac (2016) navode kako studije pokazuju da dugotrajna nezaposlenost negativno utiče na mlade u pogledu njihovog samopouzdanja, percepcije zapošljivosti, nesigurnosti i gubitka vjere u sposobnosti koje posjeduju.

Zemlje širom svijeta se na razne načine pokušavaju izboriti sa nezaposlenošću koja je vrlo često rezultat različitih ekonomskih kretanja i ciklusa. Hrvatski zavod za zapošljavanje je odgovoran za kontinuirano praćenje stanja na tržištu rada, pa se u skladu s tim pokušavaju prilagoditi potrebama korisnika. Upravo se sprovođenjem aktivnih mjera zapošljavanja u Hrvatskoj nastoje aktivirati i usmjeriti korisnici na oblikovanje tržišta rada. Da bismo dobili uvid u stanje nezaposlenosti u ovoj zemlji, u nastavku ćemo tabelarno prikazati stope zaposlenosti i nezaposlenosti kao i strukturu radno sposobnog stanovništva u period od 2018. do 2021. godine. Podaci su objavljeni na zvaničnoj stranici Državnog zavoda za statistiku u okviru Ankete o radnoj snazi za 2021. godinu.

Tabela 1- Radno sposobno stanovništvo u Hrvatskoj u periodu 2018.-2021.godine

	2018.	2019.	2020.	2021.
	u hiljadama Kuna			
	Ukupno			
<i>Radno sposobno stanovništvo (15+)</i>	3531	3519	3512	3508
<i>Aktivno stanovništvo</i>	1807	1798	1792	1816
- <i>zaposleni</i>	1655	1679	1657	1678
- <i>nezaposleni</i>	152	119	135	138
<i>Neaktivno stanovništvo</i>	1724	1721	1720	1692
	%			
<i>Stopa aktivnosti</i>	51,2	51,1	51,0	51,8
<i>Stopa zaposlenosti</i>	46,9	47,7	47,2	47,8
<i>Stopa nezaposlenosti</i>	8,4	6,6	7,5	7,6

Izvor: Državni zavod za statistiku Hrvatske

Stopa aktivnosti predstavlja udio aktivnog stanovništva u radno sposobnom stanovništvu, dok je stopa zaposlenosti udio zaposlenih u radno sposobnom stanovništvu. Ako posmatramo podatke iz tabele vidimo da su se ove stope u obje pomenute kategorije blago povećavale kroz godine. Ipak stopa kojoj se posvećuje najviše pažnje jeste stopa nezaposlenosti koja je bila najniža u 2019. godini, te je uočen rast ove stope u godinama nakon ove. Stopa nezaposlenosti posmatrana kroz prizmu rodne i dobne strukture nam daje

sljedeće informacije. Broj radno sposobnih stanovnika se nije drastično mijenjao kroz godine, ali je broj aktivnog stanovništva bio najveći u 2021. godini. Zanimljivo je da je broj neaktivnog stanovništva smanjen, te da je najmanji broj zabilježen u 2021. godini.

Tabela 2- Rodna i dobna struktura nezaposlenih u periodu od 2018.- 2021. godine

u hiljadama Kuna

	2018.		2019.		2020.		2021.	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
15-24 godina	((17))	((19))	((13))	((12))	((17))	((14))	((16))	((15))
25-49 godina	(45)	(48)	(37)	(40)	(44)	(38)	(42)	(38)
50-64 godine	((11))	((11))	((9))	((7))	((12))	((10))	((12))	((13))

Izvor: Državni zavod za statistiku Hrvatske

Iznosi koji su prikazani u tabeli u okvirima dvostruke zagrade govore da je riječ o nepreciznoj procjeni s obzirom da određeni broj ljudi nije učestvovao u anketi koju je provodio zavod. Ipak, i uz manje precizne podatke možemo vidjeti kako je najugroženija kategorija nezaposlenih ona koja pripada rasponu godina od 25-49 i u strukturi nezaposlenih muškaraca i nezaposlenih žena. Ti iznosi su prikazani u okvirima jedne zagrade i predstavljaju iznose koji su manje precizne procjene.

Aktivna politika zapošljavanja u Hrvatskoj ogleda se kroz niz mjera, pri čemu je za svaku od njih tačno naveden cilj mjere, korisnici, ciljane kategorije nezaposlenih, obaveze poslodavaca, isplate sredstava i sve potrebne informacije za adekvatno provođenje istih. Za svaku od mjera je naveden tačan iznos izdvojenih sredstava, pa ćemo u narednoj tabeli prikazati sve aktivne mjere koje su bile u period aktuelne od 2016. do 2021. godine.

Tabela 3- Pregled aktivnih mjera zapošljavanja i izdvojena sredstva u periodu od 2016.- 2021. godine

U kunama

	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	Udio %
<i>Potpore za zapošljavanje</i>	118,93	122,45	187,43	213,63	150,80	192,97	14,50
<i>Potpore za pripravnštvo</i>	0	0	118,19	98,38	88,04	221,01	7,70
<i>Potpore za usavršavanje</i>	958,95	1,73	5,04	8,08	4,50	25,10	0,70
<i>Potpore za</i>	56,08	126,18	350,80	446,35	352,7	505,9	27,10

<i>samozapošljavanje</i>					0	2	
<i>Obrazovanje nezaposlenih</i>	24,72	27,78	50,43	36,78	24,37	28,96	2,80
<i>Osposobljavanje na radnom mjestu</i>	1,77	2,76	9,76	10,63	11,72	14,52	0,80
<i>SOR bez zasnivanja radnog odnosa</i>	731,09	529,85	359,64	202,52	83,32	4,74	28,10
<i>Osposobljavanje za sticanje odgovarajućeg radnog iskustva</i>	0	0	2,79	4,94	1,05	32,44 9,73	0,10
<i>Javni radovi</i>	171,10	240,53	127,22	85,03	56,18	108,8 3	11,60
<i>Stalni sezonac</i>	20,02	34,09	45,11	64,29	116,2 5	57,98	5
<i>Potpore za očuvanje radnih mjesta</i>	507,46 3,87	135,36 9,36	2.672,00	18,31	31,18	57,12	1,60

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Tokom posljednjih 5 godina sprovedeno je 11 mjera aktivne politike zapošljavanja pri čemu je za iste utrošeno ukupno 6,8 milijardi kuna. Od toga procentualno je najviše potrošeno na dvije mjere i to na: stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa i na potpore za samozapošljavanje. Najmanje novca je izdvojeno za mjeru "Osposobljavanje za sticanje odgovarajućeg radnog iskustva". Svi iznosi u tabeli su zaokruženi na dvije decimale, osim par iznosa koji nisu u milionima nego hiljadama kuna. S obzirom da je teško analizirati sve mjere, u ovom radu smo akcenat stavili na pregled onih mjera koje su za ciljanu kategoriju imali mlade nezaposlene ljude u dobi do 30 godina. Hrvatska je iz godine u godinu smanjivala iznos novca koji je bio predviđen za realizaciju javnih radova, što je i očekivano, jer sve manji broj ljudi želi da učestvuje u takvim mjerama.

Hrvatski zavod za zapošljavanje navodi kako postoji Garancija za mlade koja predstavlja inicijativu Evropske unije koja nastoji aktivirati i uposliti sve osobe mlađe od 30 godina što brže na tržištu rada. Ovdje je jasno naglašena ciljana skupina nezaposlenih dok se pod brzom aktivacijom ovih ljudi podrazumijeva dobijanje adekvatne i kvalitetne ponude u roku od 4 mjeseca od momenta završetka obrazovanja ili stupanja u status nezaposlenih. Ponuda se može ogledati kroz nastavak obrazovanja, poziv za zaposlenje ili poziv za neki oblik dodatnog vježbanja, usavršavanja ili pripravništva. Zavod vodi evidenciju o svim osobama mlađim od 30 godina i automatski ih uključuje u Garanciju za mlade kako bi se što prije riješio njihov status. Kako navodi Bejaković i Mrnjavac (2016), Garancija za mlade ima za cilj obezbijediti šansu mladima za zaposlenje, obrazovanje i praksu uzimajući u obzir njihove interese, želje, sposobnosti koji bi se trebali uskladiti sa potrebama na tržištu rada. S obzirom na širok spektar aktivnih mjera koje sprovodi zavod, Garancija za mlade se provodi kroz 4 aktivne mjere i to: javni rad, osposobljavanje na radnom mjestu, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje. U okviru ovih mjera jasno su naglašene ove kategorije nezaposlenih, međutim može se desiti da su uključeni u druge mjere koje šire postavljaju ciljane kategorije nezaposlenih. Kada saberemo udio ove 4 mjere u ukupnom izdvajanju za aktivne mjere dobijemo 53,9%, što znači da više od pola sredstava odlazi na rješavanje problema nezaposlenih mladih.

2.5. Aktivne mjere zapošljavanja u Srbiji i Crnoj Gori

Zemlje u tranziciji, među kojima je i Srbija suočavaju se sa visokim stopama nezaposlenosti. Visok procenat nezaposlenih koji se javlja iz godine u godinu, kao i neusklađenost ponude i potražnje na tržištu rada u Srbiji daju odlike strukturne nezaposlenosti (Ognjenović, 2015).

Okvir za djelovanje javnih politika iz oblasti zapošljavanja ogleda se kroz dva dokumenta i to: Nacionalna strategija za zapošljavanje za određeni period- trenutno je na snazi za period od 2021. do 2026. godine, i Nacionalni akcioni plan zapošljavanja koji predstavlja dokument na godišnjem nivou. Nacionalnim akcionim planovima zapošljavanja se preciziraju ciljevi politika zapošljavanja pri čemu se realizacija postavljenih ciljeva ogleda kroz primjenu i implementaciju mjera i programa aktivne politike zapošljavanja. U tom kontekstu Ognjenović, Pavlović, i Kuzmanov (2021) navode kako su u okvirima politika zapošljavanja za 2022. godinu Nacionalnom strategijom za zapošljavanje definisani sljedeći ciljevi: razvoj regionalne, kao i lokalne politike zapošljavanja, što podrazumijeva i podsticanje zapošljavanja u manje razvijenim regijama ove zemlje, širenje aktivnih politika zapošljavanja što bi dovelo do unapređenja ljudskog kapitala popraćenog većim socijalnim uključivanjem nezaposlenih osoba. Ipak, za dostizanje navedenih ciljeva javlja se potreba za decentralizacijom politika zapošljavanja koja podrazumijeva aktivno učešće lokalnih zavoda za zapošljavanje u kreiranju, provođenju konkretnih aktivnih mjera, a sredstva za njihovu realizaciju planiraju se u okvirima predviđenih budžeta.

Kako bismo dobili informaciju o konkretnim indikatorima na tržištu rada, koristit ćemo se nalazima Ankete o radnoj snazi koju objavljuje Republički zavod za statistiku Srbije. U okviru spomenute Ankete moguće je dobiti uvid i u sociodemografske karakteristike tri ključne grupe na tržištu rada i to: zaposlenih, nezaposlenih i osoba van radne snage. U narednoj tabeli prikazat ćemo ključne pokazatelje tržišta rada u periodu od 2019. do 2022. godine.

Tabela 4- Pokazatelji na tržištu rada u periodu 2019.-2022. u Srbiji

Indikatori	2019.		2020.		2021.		2022.	
	Mladi (15-24 godin e)	Radno sposobno stanovništvo (15-64 godine)	Mladi (15-24 godin e)	Radno sposobno stanovništvo (15-64 godine)	Mladi (15-24 godin e)	Radno sposobno stanovništvo (15-64 godine)	Mladi (15-24 godin e)	Radno sposobno stanovništvo (15-64 godine)
Stopa aktivnosti (%)	29,6	68,1	28,3	67,7	33,3	70,3	32,6	71,4
Stopa zaposlenosti (%)	21,5	60,7	20,8	61,3	24,5	62,2	24,7	64,5
Stopa neaktivnosti (%)	70,4	31,9	71,7	32,3	66,7	29,7	67,4	28,6
Stopa nezaposlenosti (%)	27,5	10,9	26,6	9,5	26,4	11,4	24,4	9,7

Izvor: Zavod za statistiku Srbije

Posmatrajući podatke iz tabele, možemo zaključiti kako je stopa nezaposlenosti bilježila pad kroz pomenute 4 godine u okviru obje navedene kategorije stanovništva. Iako je vidljiv pad, posebno zabrinjava činjenica i dalje veoma visoke stope nezaposlenosti mladog stanovništva. Slična je situacija i kada pogledamo NEET stopu koja predstavlja stopu mladih koji nisu u obrazovanju, treningu, niti su zaposleni. Stopa aktivnosti mladih je bila najveća u 2021. godini, dok je stopa zaposlenosti mladih bila najveća u 2022. godini i iznosila je 24,7 posto. Tabela 5 prikazuje kolike su bile NEET stope u periodu od 2019. do 2022. godine.

Tabela 5- NEET stopa u periodu 2019.-2022.

U procentima

	2019.	2020.	2021.	2022.
<i>Mladi (15-24.)</i>	15,3	15,9	16,4	13,0
<i>Mladi (15-29.)</i>	18,9	20	18,8	15,1

Izvor: Zavod za statistiku Srbije

Stopa mladih koji nisu u zaposlenju, treningu, niti u obrazovanju za mlade starosne dobi između 15 i 24 godine je bila najviša u 2021. i iznosila je 16,4 posto, dok je za kategoriju mladih u dobi između 15 i 29 godina ta ista stopa bila najviša u 2020. godini i iznosila je 20%. Ovakvu situaciju na tržištu možemo objasniti i globalnim problemom u vidu pandemije Covida 19 koji je zadesio mnoge ekonomije širom svijeta i poremetio tržišna kretanja. S toga ne čudi da su jako viske NEET stope zabilježene u 2020. godini, kada se tek pojavio virus, ali i u 2021. dok su se posljedice istog još uvijek odražavale na tržište.

U Crnoj Gori smo mogli primijeti sljedeće primjere aktivnih mjera zapošljavanja koje su prošle i određeni vid evaluacije i to: program osposobljavanja i obrazovanja odraslih, program osposobljavanja za samostalan rad kao i programe osposobljavanja koji su bili usmjereni prema poslodavcima. Prema podacima koje je objavio Zavod za zapošljavanje Crne Gore, ovi programi su se provodili u periodu od 2017. do 2020. godine (Bejaković, 2021). Za odabrane programe je iz godine u godinu izdvajano više novca, što potvrđuje izjava Svjetske banke kako Crna Gora najviše troši na aktivne mjere zapošljavanja proporcionalno svom BDP-u u poređenju sa ostalim državama Zapadnog Balkana (Bejaković, 2021).

2.6. Statistički podaci za tržište rada u BiH

Da bismo adekvatno proveli bilo koju vrstu mjera ili politika na tržištu rada, potrebno je imati neke od ulaznih informacija na osnovu kojih ćemo moći odrediti i provoditi intervencije na tržištu rada. Prije svega, potrebni su nam podaci koje objavljuje Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, kao i Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine. Na zvaničnim stranice ove dvije pomenute agencije moguće je pronaći informacije u okviru publikacija ili biltena koje iste objavljuju za svaku kalendarsku godinu. S obzirom na složeno i specifično državno uređenje Bosne i Hercegovine, podatke je moguće posmatrati i pojedinačno, tj. odvojeno za FBiH, RS i Distrikt Brčko. U okviru ovog rada nastojat ćemo prikazati agregatne podatke za nivo države kako bismo lakše mogli iste porediti sa zemljama regiona. Prije nego što tabelarno prikažemo stope zaposlenosti i nezaposlenosti, naglasit ćemo neke od termina koji će biti korišteni zbog lakšeg tumačenja istih.

Prema anketi o radnoj snazi radno sposobnim stanovništvom se smatraju sve osobe koje imaju 15 ili više godina i isti su podijeljeni u dvije kategorije i to: radna snaga i ekonomski neaktivno stanovništvo. Radnu snagu predstavljaju nezaposlene i zaposlene osobe u BiH i

za njih se kaže da su aktivno stanovništvo. Zaposlene osobe su osobe sa navršenih 15 ili više godina i koje za svoj rad primaju platu, dok se nezaposlenim osobama smatraju one osobe koje nisu obavljale nikakvu aktivnost za platu ili naknadu i koje bi mogle stupiti u radni odnos ukoliko bi im bio ponuđen posao. U kontekstu neaktivnog stanovništva podrazumijevamo osobe sa 15 ili više godina koje nisu radile, niti poduzimale bilo kakve radnje s ciljem traženja zaposlenja, te nisu u mogućnosti prihvatiti posao ukoliko im isti bude ponuđen. U ovu kategoriju ubrajamo: učenike ili studente, osobe koje nisu sposobne za rad, kao i penzionere. Na osnovu podataka koji se mogu pronaći u okviru ankete važno je istaknuti osnovne indikatore i način na koji se isti izračunavaju, a to su: stopa aktivnosti, stopa nezaposlenosti i stopa zaposlenosti. Da bismo dobili iznose ovih stopa, u nastavku u obliku jednačine prikazujemo način izračuna:

$$(1) \quad \text{Stopa aktivnosti} = \frac{\text{Radna snaga}}{\text{Radno sposobno stanovništvo}} \times 100$$

$$(2) \quad \text{Stopa zaposlenosti} = \frac{\text{Zaposleni}}{\text{Radno sposobno stanovništvo}} \times 100$$

$$(3) \quad \text{Stopa nezaposlenosti} = \frac{\text{Nezaposleni}}{\text{Radna snaga}} \times 100$$

Prije nego što izvršimo pregled provedenih aktivnih mjera zapošljavanja u Bosni i Hercegovini, potrebno je sagledati neke od statističkih podataka koji su zabilježeni u proteklih nekoliko godina, a isti su dostupni na zvaničnoj stranici Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

Na osnovu podataka koje je objavila Agencija za statistiku BiH slijedi tabelarni prikaz statističkih podataka za tržište rada. Iznosi koji su prikazani u tabeli su izraženi u hiljadama KM.

Tabela 6- Pregled statističkih podataka sa tržišta rada u BiH u periodu od 2015.-2019. godine

u 000 KM

Podaci	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
<i>Radno sposobno stanovništvo</i>	2579	2489	2407	2396	
<i>Radna snaga</i>	1136	1074	1026	1008	

<i>Zaposleni</i>	822	801	816	822	
<i>Nezaposleni</i>	315	273	211	185	
<i>Stopa aktivnosti</i>	44,1%	43,1%	42,6%	42,1%	42,1%
<i>Stopa zaposlenosti</i>	31,9%	32,2%	33,9%	34,3%	35,5%
<i>Stopa anketne nezaposlenosti</i>	27,7%	25,4%	20,5%	18,4%	15,7%
<i>Stopa registrovane nezaposlenosti</i>	43,2%	41,7%	38,4%	36%	33,3%

Izvor: Izrada autora na osnovu Ankete o radnoj snazi 2016.–2019.

Kada posmatramo iznose navedene u tabeli možemo vidjeti kako su se obje stope, kako stopa anketne nezaposlenosti, tako i stopa registrovane nezaposlenosti smanjivale u periodu od 2016.-2019. godine. S druge strane, stope zaposlenosti su rastle iz godine u godinu, pa je tako u 2019. godini zabilježena najviša stopa i ona je iznosila 35,5%. Ipak, jasno je da su navedene stope izrazito visoke i da još uvijek mjere koje su se primjenjivale nisu u potpunosti ispunile zadata očekivanja.

2.7. Pregled aktivnih mjera zapošljavanja u Bosni i Hercegovini

Tržište rada u Bosni i Hercegovini se suočava sa velikim brojem nezaposlenih. Jedan od razloga može da bude nedostatak kontinuiranog praćenja veze i odnosa između obrazovnog sistema i tržišta rada što za sobom vuče i nemogućnost službi zapošljavanja da adekvatno povežu poslodavce sa tražiocima zaposlenja (Đonlagić i Đonlagić, 2018). S tim u vezi, kako navodi Numanović (2016) aktivacijske politike su postale važan dio razvojnih politika EU. To znači da se javlja potreba za investiranjem u ljudski kapital ili potencijal na duži rok čime bi se u fokus stavilo smanjenje strukturalne nezaposlenosti, a to bi bilo moguće uz kombinaciju kvalitetnog obrazovnog sistema i aktivnih politika zapošljavanja. Isti autor zaključuje da programi aktivnih mjera zapošljavanja koji se provede na tržištu rada su uglavnom predstavljeni kao izolovane intervencije uz pomoć kojih se nastoje riješiti pitanja socioekonomske prirode i to najčešće kroz sufinansiranje zapošljavanja. Ove mjere nisu usklađene sa mjerama pasivnih politika zapošljavanja koje se provode u BiH, pa su vrlo često kratkoročne i ne doprinose osnaživanju konkurentnosti nezaposlenih osoba.

Složeno ustavno uređenje Bosne i Hercegovine se odražava na sve segmente, pa tako i na tržište rada. Programe aktivnih mjera zapošljavanja je moguće pratiti na tri nivoa i to: na nivou entiteta Federacije BiH, Republike Srpske i na nivou Distrikta Brčko. Prema tome, sprovođenje aktivnih mjera zapošljavanja je u nadležnosti: Federalnog zavoda za zapošljavanje i kantonalnih službi za zapošljavanje, Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske i Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta.

Na nivou Bosne i Hercegovine uspostavljena je Agencija za rad i zapošljavanje koja za svaku godinu objavljuje pregled politika zapošljavanja u okviru kojih je moguće pronaći sve informacije o aktivnostima na tržištu rada. Na nivou Federacije BiH uspostavljeni su zavodi za zapošljavanje i to kao kantonalni i entitetski zavod, dok je u entitetu Republika Srpska zavod za zapošljavanje organizovan kao centralizirana insitucija koja ima svoje filijale i biroe u opštinama.

Federalni zavod za zapošljavanje svake godine provodi niz programa aktivnih mjera za zapošljavanje pri čemu svaki od tih programa se posmatra u okviru mjera. Tako su mjere koje su bile dio Programa sufinansiranja zapošljavanja za 2019. godinu bile iste kao i one u 2018. godini. Tabela no ćemo prikazati mjere koju su bila zastupljene u okviru navedenog programa.

Tabela 7- Mjere u okviru Programa za zapošljavanje za 2019. godinu

Naziv mjere	Broj zaključenih ugovora	Iznosi u KM	Broj osoba
<i>Prvo radno iskustvo</i>	420	2.799.459,40	626
<i>Zapošljavanje žena</i>	927	4.612.529,87	1.477
<i>Prilika za sve- mogućnost produženog sufinansiranja</i>	2169	12.540.796,20	4.967
<i>Doprinos 500</i>	31	140.783	55
<i>Periodično/sezonsko zapošljavanje</i>	471	2.538.077,87	1.235
<i>Nova prilika</i>	228	1.005.418,50	376
<i>Javni radovi</i>	36	290.020	181

<i>Tražim poslodavca</i>	660	2.715.592,82	740
--------------------------	-----	--------------	-----

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje BiH

Za provođenje cjelokupnog programa potrebno je bilo izdvojiti sredstva u iznosu od 45 miliona KM. Nova mjera koja se pojavila u okviru ovog programa je mjera pod nazivom „Nova prilika“ koja je bila namijenjena isključivo teže zapošljivim osoba pod kojim smatramo žene u dobi od 40 godina i više, te dugotrajno nezaposlene osobe nižih kvalifikacija. Interesantan podatak je da su osobe koje su učestvovalе u ovoj mjeri bile nezaposlene u prosjeku 66 mjeseci. Mjera pod nazivom „Prvo radno iskustvo“ imala je za ciljanu grupu mlade bez radnog iskustva sa srednjom ili visokom stručnom spremom, pri čemu je prosječna dob osoba bila 25 godina, a 53% od ukupnog broja učesnika su bile žene. Najveći broj zaključenih ugovora sa poslodavcima iz privatnog sektora se odnosi na mjeru „Prilika za sve- mogućnost produženog sufinansiranja“ nakon koje je broj zaposlenih osoba bio 4.967 od čega su 40% bile žene. Takav ishod je bio i očekivan jer je najviše novca bilo izvojeno za realizaciju ove mjere. Javni radovi su se pokazali kao najmanje popularna vrsta aktivnih mjera, te je za njih planom bilo predviđeno najmanje novčanih sredstava.

Cilj ovog programa je bio sufinansiranje najmanje 12.000 osoba koje su registrovane u zavodima za zapošljavanje, a prema podacima iz tabele ukupan broj zaposlenih je bio 9.657, što znači da cilj nije u potpunosti ispunjen.

S druge strane, Program sufinansiranja zapošljavanja Start Up je imao za cilj potaknuti 1300 nezaposlenih osoba na registrovanje samostalne djelatnosti pri čemu je za ovaj program utrošeno 10 miliona KM i to na 4 mjere pod nazivom: Poduzetništvo za mlade, Poduzetništvo za sve, Poduzetništvo za žene i Druga prilika. Pored ovih programa, još dva programa su se pojavila u 2019. i to: Program pripreme za rad- Obukom do zaposlenja čiji je cilj bio obuka nezaposlenih osoba kod poznatog poslodavca i stvaranje prilike za zapošljavanje, te Program zapošljavanja Roma kao osjetljive kategorije nezaposlenih osoba na teritoriju Federacije BiH.

U Republici Srpskoj se također provodio niz programa zapošljavanja prema planu zapošljavanja koje je donijela Vlada RS-a. U toku 2019. godine je prema podacima koje je objavila Agencija za zapošljavanje i rad BiH bilo predstavljeno 5 programa zapošljavanja usmjerenih prema različitim kategorijama nezaposlenih registrovanim u entitetu RS-a i to:

- Program sufinansiranja zapošljavanja kao i samozapošljavanje za djecu poginulih boraca i ratnih vojnih invalida
- Program usmjeren prema mladim sa visokom stručnom spremom u statusu pripravnika u vidu podrške sticanja radnog iskustva
- Program za podsticanje preduzetništva mladih do 35 godina u vidu Start up-a
- Program obuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije

- Program koji je usmjeren prema zapošljavanju Roma u RS-u

S obzirom da je pitanje nezaposlenosti mladih od izuzetne važnosti iz prethodno navedenih programa možemo zaključiti kako su tri od pet pomenutih programa bili namijenjeni upravo prema mladima. Tabelarno ćemo prikazati koliko je programom bilo planirano zaposliti mladih ljudi. Naglašavamo da je program kao ciljanu kategoriju pretpostavio mlade koji su trenutno u tranziciji između obrazovnog sistema i tržišta rada gdje je prvi status koji dobiju prilikom stupanja u radni odnos upravo status pripravnika.

Tabela 8- Program podrške mladima sa VSS u statusu pripravnika

Iznosi u KM

	Odobreno za zapošljavanje		Zaposleno osoba u 2019.	Ukupno potrebna sredstva po ugovore	Uplaćeno sredstava po ugovoru u 2019.
	Osoba	Sredstava			
<i>Osobe bez radnog iskustva sa VSS koji su djeca poginulih boraca</i>	120	985.074,20	79	683.830,59	594.897,44
<i>Osobe bez radnog iskustva sa VSS</i>	650	3.798.369,18	572	3.363.654,10	
UKUPNO	770	4.783.443,38	651	4.047.394,69	

Izvor: Pregled politika zapošljavanja 2019, Agencija za rad i zapošljavanje BiH

Prema navedenim podacima vidimo kako je za obje kategorije bilo predviđeno zapošljavanje većeg broja nezaposlenih od onih koji su kasnije stvarno i zaposleni. S obzirom na visoke stope nezaposlenosti koje se javljaju iz godine u godinu, ovaj podatak govori o tome kako je moguće da postoji manja zainteresovanost od strane mladih nezaposlenih da sudjeluju u ovakvim programima. Sredstva koja su bila usmjerena za njihovo zapošljavanje nisu u potpunosti iskorištena iako je za ovaj program izdvojeno preko 4,5 miliona KM, što je najveći iznos novca u poređenju sa izdvojenim sredstvima za ostale programe, a to može značiti da mora postojati način za podsticanje mladih za učešće u ovakvim programima ili mjerama zapošljavanja. U skladu s tim, potreba za evaluacijom provedenih mjera, kao i listom preporuka u cilju poboljšanja istih, javlja se kao nužan korak za buduće planove u pogledu rješavanja problema nezaposlenosti.

Tržište rada u Brčko Distriktu se ne razlikuje mnogo od prethodno spomenutih entiteta. Pored toga što je jedna od osnovnih aktivnosti svih zavoda za zapošljavanje u BiH kreiranje i provođenje mjera aktivnih politika zapošljavanja, jedan od osnovnih ciljeva

zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta je bio uspostavljanje dugoročne zaposlenosti koje su nastojali ostvariti uspostavljanjem sistema bodovanja za one poslodavce koji budu učestvovali u programima zapošljavanja. Kako bi se izvela obuka za sticanje novih vještina i znanja, koja je predstavljala jedan vid pripreme za tržište rada, zavod za zapošljavanje Brčko Distrikta je kreirao anketu koju su popunjavale nezaposlene osobe, kako bi dobili informaciju o oblasti znanja za koje je iskazana potražnja na tržištu rada. U tom smislu, organizovana je obuka za strane jezike i to za engleski i njemački jezik za različite nivoe, pri čemu je najviše osoba pokazalo interesovanje za učenje njemačkog jezika što je i u skladu sa trendovima na tržištu rada u BiH. Nezaposlene osobe su željele poboljšati znanja iz oblasti web dizajna, informatike i poznavanja rada na računaru, te vođenja poslovnih knjiga i drugih administrativnih poslova. Programom zapošljavanja teže zapošljivih kategorija nezaposlenih na teritoriji Brčko Distrikta zaposleno je 175 osoba koje su se nalazile na evidenciji zavoda, a ukupna izdvojena sredstva su iznosila 1.100.000 KM, prema podacima navedenim u Pregledu politika za 2019. koje je objavila Agencija za rad i zapošljavanje BiH. U 2019. godini je bilo 8 programa aktivnih mjera zapošljavanja koje je objavio zavod za zapošljavanje Brčko distrikta, a iste u nastavku tabelarno prikazujemo.

Tabela 9- Program aktivnih mjera zapošljavanja u Brčko Distriktu za 2019. godinu

	Program zapošljavanja	Izvor finansiranja	Izdvojena sredstva u KM
1.	<i>Priprema za tržište rada</i>	Zavod	25.502,66
2.	<i>Program usklađivanja tržišta rada</i>	Zavod	70.000,00
3.	<i>Program zapošljavanja nezaposlenih lica-kategorija teže zapošljivih</i>	Zavod	1.110.000,00
4.	<i>Zapošljavanje Roma</i>	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH	163.000,00
5.	<i>Program samozapošljavanja na teritoriju Brčko Distrikta u 2018. godini</i>	Vlada Brčko Distrikta	555.800,00
6.	<i>Program samozapošljavanja na teritoriju Brčko Distrikta u 2019. godini</i>	Vlada Brčko Distrikta	445.400,00
7.	<i>Program samozapošljavanja u poljoprivredi na teritoriju Brčko Distrikta u 2018. godini</i>	Vlada Brčko Distrikta	500.000,00

8.	<i>Program samozapošljavanja u poljoprivredi na teritoriju Brčko Distrikta u 2019. godini</i>	Vlada Brčko Distrikta	554.600,00
	UKUPNO		3.424.302,66

Izvor: Pregled politika zapošljavanja za 2019., Agencija za rad i zapošljavanje BiH

U okviru prethodnog tabelarnog prikaza možemo vidjeti da je Zavod za zapošljavanje Brčko Distrikta izdvojio najviše novca za realizaciju mjere pod nazivom “Program zapošljavanja nezaposlenih lica-kategorija teže zapošljivih”, dok je najmanje novca planom bilo predviđeno za mjeru pod nazivom “Priprema za tržište rada”. Sve mjere koje su bile realizirane u 2019. godini su finansirane iz ukupno tri izvora finansiranja i to: Zavod za zapošljavanje BD, Vlada Brčko Distrikta i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. Nijedana od gore navedenih aktivnih mjera u svom nazivu nije prepoznala isključivo mlade kao ugroženu kategoriju nezaposlenih, za razliku od mjera koje su realizirane u FBiH i RS-u.

3. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Nakon što smo se upoznali sa aktivnim mjerama zapošljavanja i njihovom primjenom u BiH i zemljama regiona, predstaviti ćemo rezultate istraživanja koje smo radili na teritoriju Općine Vitez. Ovaj dio rada ima za cilj predstaviti i obrazložiti cjelokupan proces istraživanja koje je rađeno u svrhu ostvarivanja postavljenih ciljeva. Također, hipoteze koje su postavljene će biti prihvaćene ili odbačene, a sve u zavisnosti od ishoda istraživanja. Uz ove rezultate želimo vidjeti kakva je cost-benefit analiza aktivnih mjera zapošljavanja u Općini Vitez.

3.1. Metodološki aspekti istraživanja – prikupljanje podataka i uzorak istraživanja

Ključni dio završnog rada predstavlja istraživanje koje smo proveli uz pomoć anketnog upitnika pod nazivom “Upitnik za nezaposlene mlade”. Da bismo mogli odgovoriti na postavljene ciljeve i hipoteze istraživanja, nužno je bilo napraviti upitnik na koji će odgovarati nezaposlene mlade osobe koje su učestvovala u mjeri, ali i mlade osobe koje nisu učestvovala u mjeri. Metodom anketiranja želimo doći do podataka koje ne bismo mogli prikupiti direktnim posmatranjem ili na neki drugi način. Anketni upitnik koji smo koristili za potrebe ovog istraživanja se može naći u prilogu broj 1.

Anketa se sastoji od tri dijela i to:

1. Opće informacije – 12 pitanja
2. Ocjena obrazovanja, potrebne vještine i planovi za budućnost – 5 pitanja
3. Pitanja za konkretnu mjeru – 16 pitanja

Prvi dio se odnosi na prikupljanje osnovnih informacija o ispitanicima, kao što su: spol, godine, bračni status, radni status i sl. Pitanja koja pripadaju prvom dijelu upitnika su sačinjena isključivo u vidu ponuđenih odgovora. U drugom dijelu smo ponudili pitanja na osnovu kojih smo željeli saznati više o obrazovanju, vještinama i planovima za budućnost ispitanika. Ovih 5 pitanja su predstavljena u vidu više ponuđenih odgovora i Likertove skale. Uz pomoć Likertove skale ispitanicima je bila ponuđena mogućnost izbora jedne od 5 tačaka u intervalu od 1 do 5, pri čemu je tačka 1 označavala “nimalo”, dok je tačka 5 označavala “puno”. U tom slučaju ispitanici su birali koliko se slažu ili ne slažu sa iznesenim tvrdnjama. Treći dio pitanja se odnosio na konkretne mjere. Najviše pitanja je bilo u obliku Likertove skale, s tim da imamo i par pitanja u vidu ponuđenih odgovora. Samo jedno pitanje je bilo u obliku slobodnih odgovora i ono se odnosilo na navođenje koristi ili benefita koji se mogu ostvariti učešćem u mjerama.

Pitanja koja su sastavni dio ovog upitnika su pripremljena uz pomoć dostupne literature i sličnih istraživanja¹. S obzirom na specifičnost istraživanja, neka pitanja su prilagođena i samostalno osmišljena kako bi odgovarala svrsi istraživanja. Osim jednog, sva pitanja su bila zatvorenog tipa i većina njih je bila obavezna, što znači da su ispitanici morali odgovoriti na ta pitanja i nisu ih mogli preskočiti. Da bismo počeli provoditi istraživanje, morali smo se najprije konsultovati sa predstavnicima Zavoda za zapošljavanje Srednjobosanskog kantona, ispostava Vitez, kako bismo mogli dobiti osnovne informacije za ovu temu. Na anketu su odgovarale dvije grupe ljudi, te ćemo tako i posmatrati cjelokupno istraživanje: mlade nezaposlene osobe koje su učestvovalе u mjeri i mlade nezaposlene osobe koje nisu učestvovalе u mjeri.

Anketni upitnik je bio u elektronskoj formi i kao takav je proslijeđen predstavnicima Zavoda uz pomoć kojih smo mogli stupiti u kontakt sa mladima koji su učestvovali u mjeri. Pored toga, upitnik smo dijelili i sa osobama koje su bile na listi nezaposlenih osoba u Birou u Vitezu. Prikupljanje podataka je trajalo dva mjeseca, od februara 2024. do aprila 2024. godine, te smo nakon toga krenuli sa statističkom obradom podataka. U nastavku slijedi obrazloženje rezultata istraživanja.

3.2. Rezultati istraživanja

Nakon što smo prikupili sve podatke, izvršena je kvantitativna obrada podataka uz pomoć standardnih statističkih metoda za slične nacрте istraživanja: deskriptivna statistika i grafički prikaz rezultata, te statistički testovi razlike, a u okviru njih t test i jednofaktorska MANOV-a. Odgovori na pojedina pitanja će biti predstavljena tabelarno i grafički.

---

¹ Izvještaj o evaluaciji poticajne mjere „Zapošljavanje žena 2018“ u okviru „Programa sufinansiranja zapošljavanja 2018“ kroz anketiraje učesnica u mjeri (2022). Federalni zavod za zapošljavanje. Bosna i Hercegovina

3.2.1. Rezultati hi-kvadrat testa

U istraživanju je učestvovalo 115 ispitanika, od čega je 25 (21,7%) ispitanika učestvovalo u aktivnim mjerama zapošljavanja, a 90 (78,3%) ispitanika nije. Da bi se testirale razlike između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na sociodemografske karakteristike ispitanika korišten je hi-kvadrat test. Da bi se zadovoljila pretpostavka za upotrebu ovog testa da najviše 20% ćelija ima očekivanu frekvenciju manju od 5 kod tabela većih od 2*2, a ni jedna ćelija kod tabela 2*2 neke kategorije zavisnih varijabli su spajane prilikom izračunavanja hi-kvadrat statistika.

Tabela 10- Razlike po sociodemografskim karakteristikama ispitanika.

	Da li ste učestvovali u mjerama zapošljavanja?							p
	Da		Ne		Ukupno			
	f	%	f	%	f	%		
Spol korisnika	Muško	10	40,0	31	34,4	41	35,7	0,608
	Žensko	15	60,0	59	65,6	74	64,3	
Starost korisnika	15-20	3	12,0	5	5,6	8	7,0	0,168_a
	21-25	5	20,0	33	36,7	38	33,0	
	26-30	14	56,0	34	37,8	48	41,7	
	31-35	3	12,0	18	20,0	21	18,3	
Bračni status	razveden/a	1	4,0	0	0,0	1	0,9	0,171_a
	slobodan/a	17	68,0	59	65,6	76	66,1	
	u braku	7	28,0	26	28,9	33	28,7	
	u vanbračnoj zajednici	0	0,0	5	5,6	5	4,3	
Broj djece u porodici	nijedno	18	72,0	67	73,9	85	73,9	0,687_a
	jedno	3	12,0	5	7,0	8	7,0	
	dvoje	3	12,0	15	16,7	18	15,7	
	troje i više	1	4,0	3	3,3	4	3,5	
Stručna sprema	SSS	6	24,0	17	18,9	23	20,0	0,572
	VSS	19	76,0	73	81,1	92	80,0	
Da li ste se odmah po završetku školovanja prijavili u biro?	Da	20	87,0	37	42,5	57	51,8	<0,001^{***}
	Ne	3	13,0	50	57,5	53	48,2	
Jeste li imali neke prepreke za zapošljavanje prije nego što ste dobili posao u sklopu aktivne mjere zapošljavanja?	Da	12	48,0	13	14,4	25	21,7	<0,001^{***}
	Ne	13	52,0	77	85,6	90	78,3	
Da li biste preporučili drugim mladim nezaposlenim ljudima da učestvuju u aktivnim mjerama zapošljavanja koje	Da	23	92,0	66	73,3	89	77,4	0,048^{**}
	Ne	2	8,0	24	26,7	26	22,6	

provodi	Zavod	za						
zapošljavanje?								
Kakav je Vaš trenutni radni status?	nastavak zaposlenja na poslu koji ste dobili u okviru mjere	6	24,0	1	1,1	7	6,1	<0,001 *** a
	nastavili ste sa školovanjem	2	8,0	6	6,7	8	7,0	
	nezaposlen/a	7	28,0	8	8,9	15	13,0	
	ostalo	0	0,0	12	13,3	12	10,4	
	zaposlenje na novom poslu kod novog poslodavca na neodređeno vrijeme	4	16,0	40	44,4	44	38,3	
	zaposlenje na novom poslu kod novog poslodavca na određeno vrijeme	6	24,0	23	25,6	29	25,2	
Koje promjene u zapošljavanju ili daljem obrazovanju planirate postići u naredne dvije godine?	nastaviti školovanje u BiH	2	8,0	10	11,1	12	10,4	0,263_a
	ne planiram promjene	7	28,0	43	47,8	50	43,5	
	otići raditi u inostranstvo	4	16,0	11	12,2	15	13,0	
	okrenuti vlastiti posao	2	8,0	10	11,1	12	10,4	
	prestati raditi	0	0,0	1	1,1	1	9	
	promijeniti poslodavca	4	16,0	5	5,8	9	7,8	
	zaposliti se	6	24,0	10	11,1	16	13,9	
Da li Vam je prvi put da učestvujete u mjeri/programu?	Da	17	68,0	9	10,0	26	22,6	<0,001 *** a
	Ne	3	12,0	2	2,2	5	4,3	
	Ne učestvujem u mjeri/programu	5	20,0	79	87,8	84	73,0	
Da li ste zadovoljni načinom na koji Zavod za zapošljavanje povezuje sa poslodavcem?	Da	12	48,0	4	4,4	16	13,9	<0,001 *** a
	Ne	6	24,0	7	7,8	13	11,3	
	Ne učestvujem u tome	7	28,0	79	87,7	86	74,8	
Da li je Vaš poslodavac obezbijedio mentora u zvanju za koje ste se školovali? Pitanje se odnosi na mjeru iz 2021. godine.	Da	9	36,0	3	3,3	12	10,4	<0,001 ***
	Ne	9	36,0	4	4,4	13	11,3	
	Nisam učestvovao u mjeri	7	28,0	83	92,2	90	78,3	
Da li smatrate da je učešće u mjeri korisno za osobu koja	Da	19	76,0	67	74,4	86	74,8	0,874
	Ne	6	24,0	23	25,6	29	25,2	

učestvuje u mjeri?									
Da li su predstavnici Zavoda vršili evaluaciju mjere u kojoj ste učestvovali?	Da	9	36,0	1	1,1	10	8,7	<0,001 *** a	
	Ne	9	36,0	5	5,6	14	12,2		
	Nisam učestvovao u mjeri/programu	7	28,0	84	93,3	91	79,1		
Da li smatrate da biste se zaposlili i da niste učestvovali u mjeri/programu?	Da; zaposlio/la bih se i bez učešća u mjeri/programu	10	40,0	3	3,3	13	11,3	<0,001 *** a	
	Ne; učešće u mjeri je bilo ključno za moje zaposlenje	1	4,0	1	1,1	2	1,7		
	Nije moguće procijeniti	8	32,0	4	4,4	12	10,4		
	Nisam učestvovao u mjeri/programu	6	24,0	82	91,1	88	76,5		

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,05$; * $p \leq 0,10$

Napomena: ^a spojene kategorije zavisne varijable

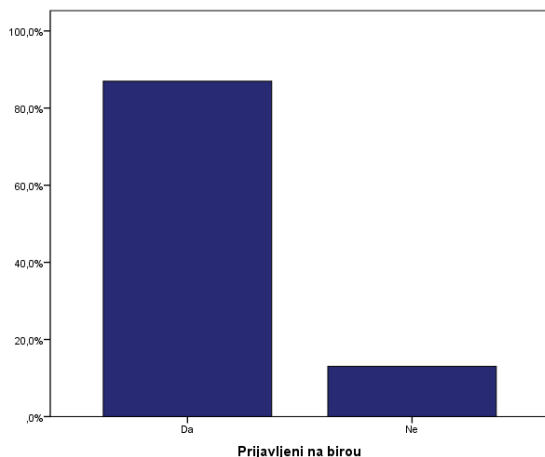
Izvor: Autor magistarskog rada

U istraživanju je učestvovalo više žena, 74 (64,3%); nego muškaraca, 41 (35,7%). Najviše ispitanika (41,7%) ima između 26 i 30 godina, a najmanje ispitanika (7,0%) ima između 15 i 20 godina. Najviše ispitanika (66,1%) je slobodno, a nešto manje od trećine (28,7%) je u braku. Ispitanici su većinski bez djece, odnosno 85 (73,9%). Četiri petine ispitanika, 92 (80,0%) je završilo fakultet.

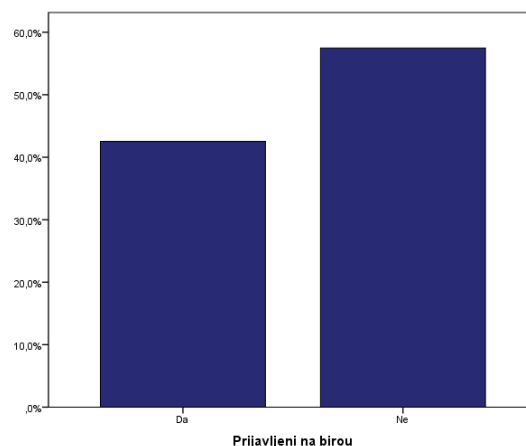
Po završetku školovanja na biro se prijavilo 57 (51,8%) ispitanika, a 53 (48,2%) ispitanika nije. Većina ispitanika koji su učestvovali u mjerama aktivnog zapošljavanja, se odmah po završetku školovanja prijavila na biro, 20 (87,0%), a od ispitanika koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po završetku školovanja se odmah prijavila na biro 37 (42,5%) ispitanika.

Grafikon 1- Prijava na biro nakon završetka školovanja u odnosu na učešće u mjerama.

Učesnici mjera
mjerama

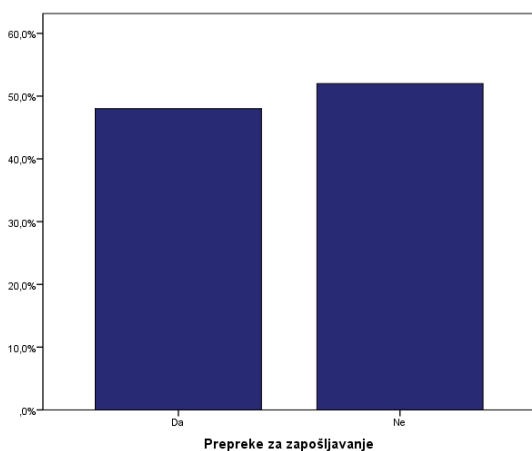
Nisu učestvovali u mjerama

Izvor: Autor završnog rada

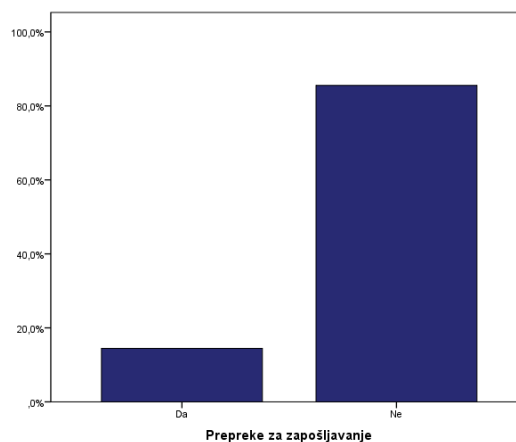
Rezultat hi-kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po prijavi na biro nakon završetka školovanja značajna; $\chi^2(1, 110) = 14,38$; $p < 0,001$. Veličina razlike je umjerena, $\phi = 0,36$.

Od ukupnog broja ispitanika, oko petine, 25 (21,7%) je imalo neku prepreku prije nego što su dobili posao u sklopu aktivne mjere zapošljavanja. Malo manje od polovine ispitanika koji su učestvovali u mjerama je imalo neku prepreku za zapošljavanje, 12 (48,0%); a od ispitanika koji nisu učestvovali u mjerama samo 13 (14,4%). U nastavku slijedi grafički prikaz.

Grafikon 2 - Prepreke za zapošljavanje prije učešća u mjerama.

Učesnici mjera

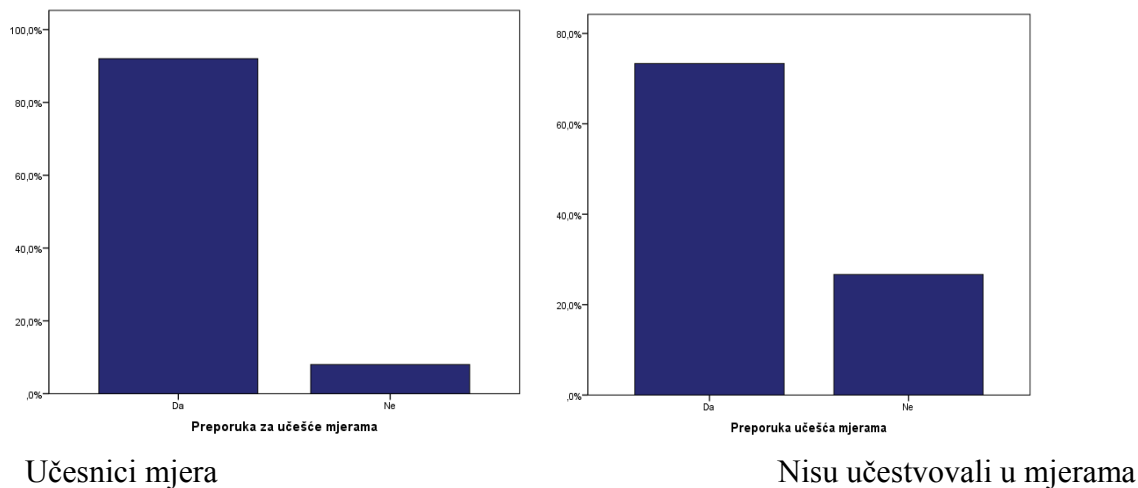
Nisu učestvovali u mjerama

Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi-kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po postojanju prepreke za zapošljavanje prije nego što su dobili posao u sklopu aktivne mjere zapošljavanja značajana; $\chi^2(1, 115)=12,95$; $p<0,001$. Veličina razlike je umjerena, $\phi=0,34$.

Od ukupnog broja ispitanika, 89 (77,4%) ispitanika bi preporučilo drugim mladim nezaposlenim ljudima da učestvuju u aktivnim mjerama zapošljavanja. Od ispitanika koji su učestvovali u mjerama, 23 (92,0%) bi dalo preporuku drugim mladim nezaposlenim ljudima da učestvuju u aktivnim mjerama zapošljavanja. Od ispitanika koji nisu učestvovali u mjerama, 66 (73,3%) bi dalo preporuku drugim mladim nezaposlenim ljudima da učestvuju u aktivnim mjerama zapošljavanja.

Grafikon 3 - Preporuka za učešće u mjerama

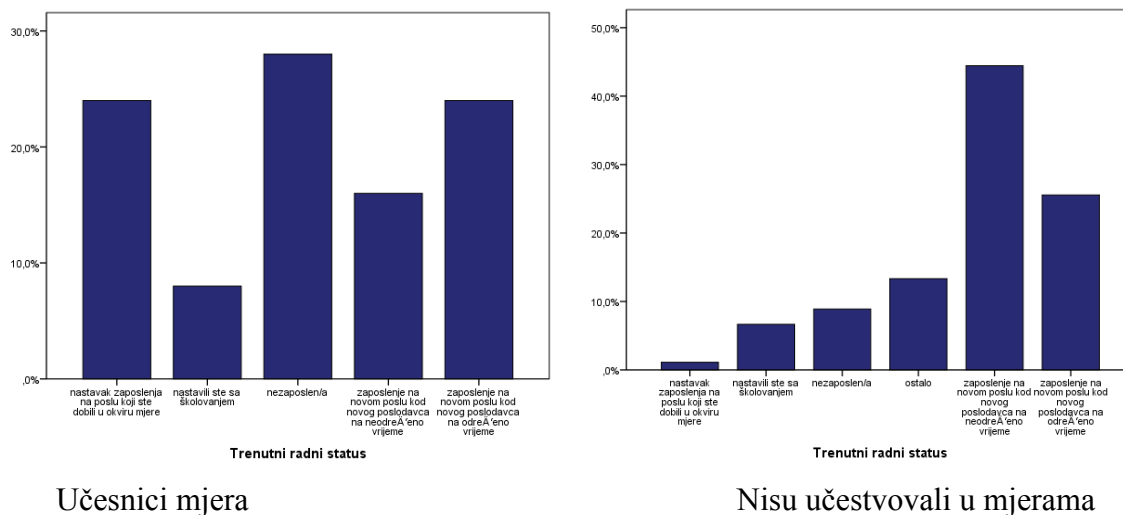
Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po spremnosti da daju preporuku značajna; $\chi^2(1, 115)=3,90$; $p=0,05$. Veličina razlike je mala, $\phi=0,18$.

Od ukupnog broja ispitanika, 44 (38,3%) ispitanika je zaposleno na novom poslu kod novog poslodavca na neodređeno vreme, a na određeno vreme 29 (25,2%) ispitanika. Od ispitanika koji su učestvovali u mjerama, 7 (28,0%) je nezaposleno. Još uvijek je zaposleno

na poslu koji su dobili u okviru mjere 6 (24,0%) ispitanika i isto toliko zaposleno na novom poslu kod novog poslodavca na određeno vreme. Od ispitanika koji nisu učestvovali u mjerama, 40 (44,43%) je zaposleno na novom poslu kod novog poslodavca na neodređeno vrijeme, a na određeno vrijeme 23 (25,6%) ispitanika.

Grafikon 4 - Trenutni radni status u odnosu na učešće u mjerama

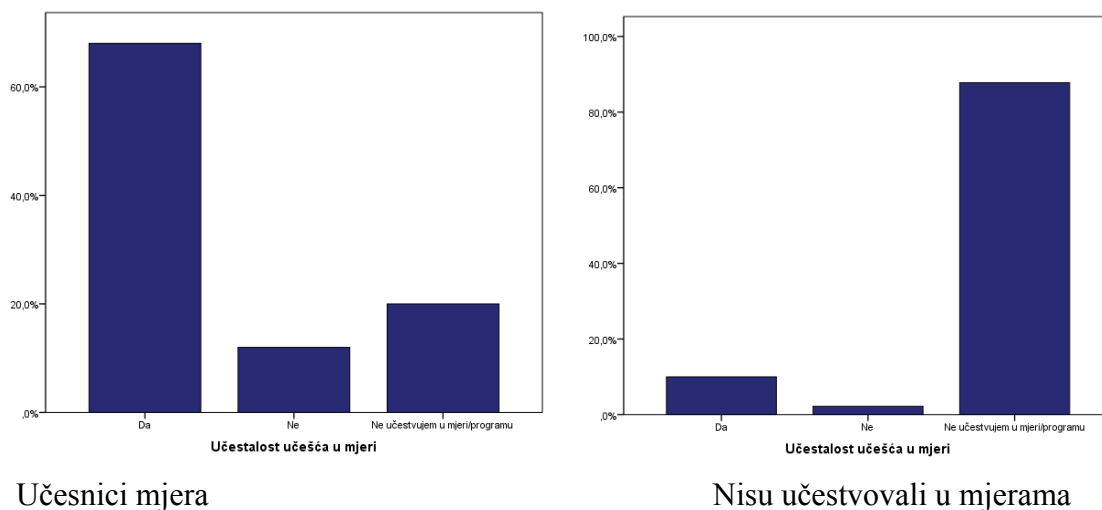
Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po trenutnom radnom statusu značajna; $\chi^2(3, 115)=21,32$; $p<0,001$. Veličina razlike je velika, Cremer V=0,43.

Većina ispitanika, 50 (43,5%) ne planira promjene u zapošljavanju ili daljem obrazovanju u naredne dvije godine. Zaposliti se planira 16 (13,9%) ispitanika, a otići u inostranstvo 15 (13,0%) ispitanika.

Od ukupnog broja ispitanika, 84 (73,0%) ispitanika ne učestvuje u mjerama, a samo 5 (4,3%) ispitanika učestvuje po drugi put ili više puta. Od ispitanika koji su učestvovali u mjerama, 17 (68,0%) učestvuje prvi put.

Grafikon 5 - Učestalost učešća u mjerama

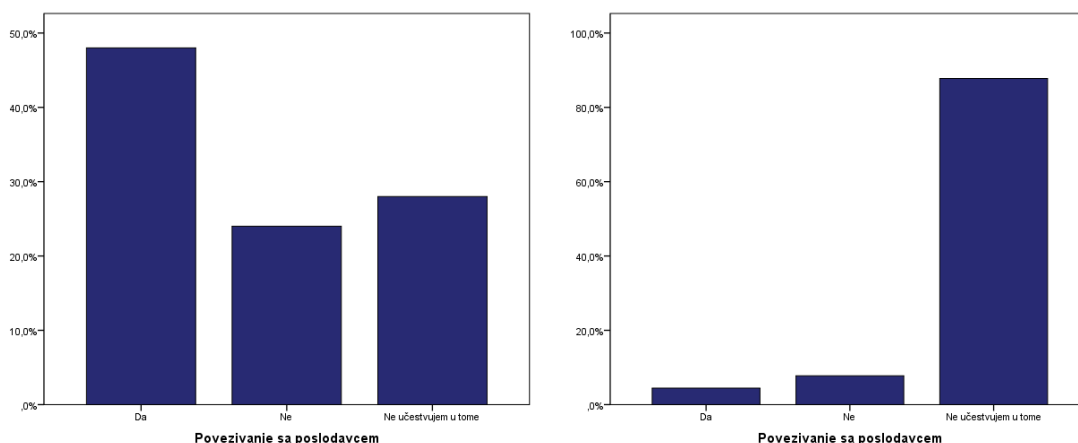

Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po trenutnom radnom statusu značajna; $\chi^2(1, 115)=37,62$; $p<0,001$. Veličina razlike je velika, $\phi=0,57$.

Od ukupnog broja ispitanika, 86 (74,8%) ispitanika ne učestvuje u mjerama, a samo 16 (13,9%) ispitanika je zadovoljno načinom na koji Zavod za zapošljavanje povezuje sa poslodavcem. Od ispitanika koji su učestvovali u mjerama, 12 (48,0%) je zadovoljno načinom kojim Zavod za zapošljavanje povezuje sa poslodavcem.

Grafikon 6 - Zadovoljstvo načinom na koji Zavod povezuje sa poslodavcem u odnosu na učešće u mjerama.

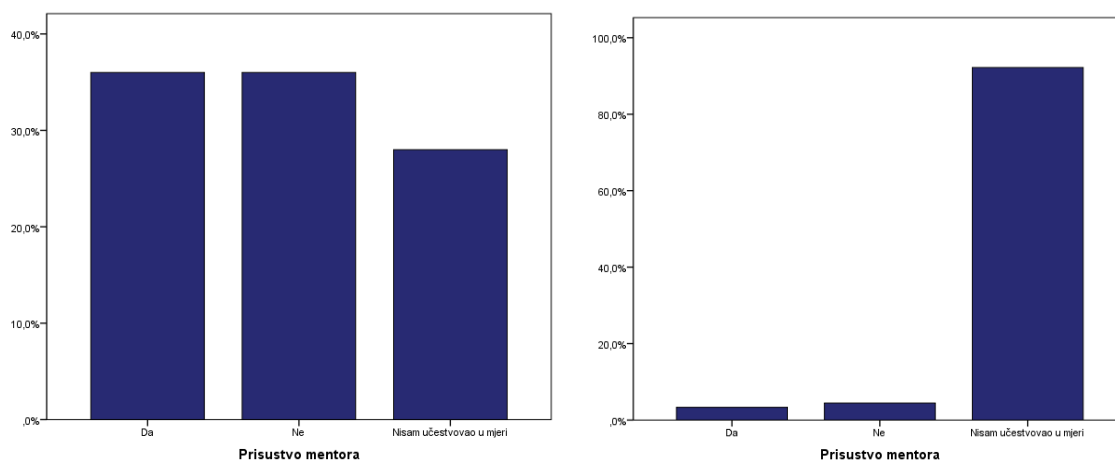

Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po zadovoljstvu Zavodovim načinom povezivanja sa poslodavcem značajna; $\chi^2(1, 115)=30,99$; $p<0,001$. Veličina razlike je velika, $\phi=0,52$.

Od ukupnog broja ispitanika, 90 (78,3%) ispitanika ne učestvuju u mjerama. Ispitanici koji su učestvovali u mjerama su podijeljeni. Poslodavac je obezbedio mentora za 9 (36,0%) ispitanika u zvanju za koje su se školovali i 9 (36,0%) nije imalo mentora u zvanju za koje su se školovali.

Grafikon 7 - Prisustvo mentora u mjeri iz 2021.

Učesnici mjera

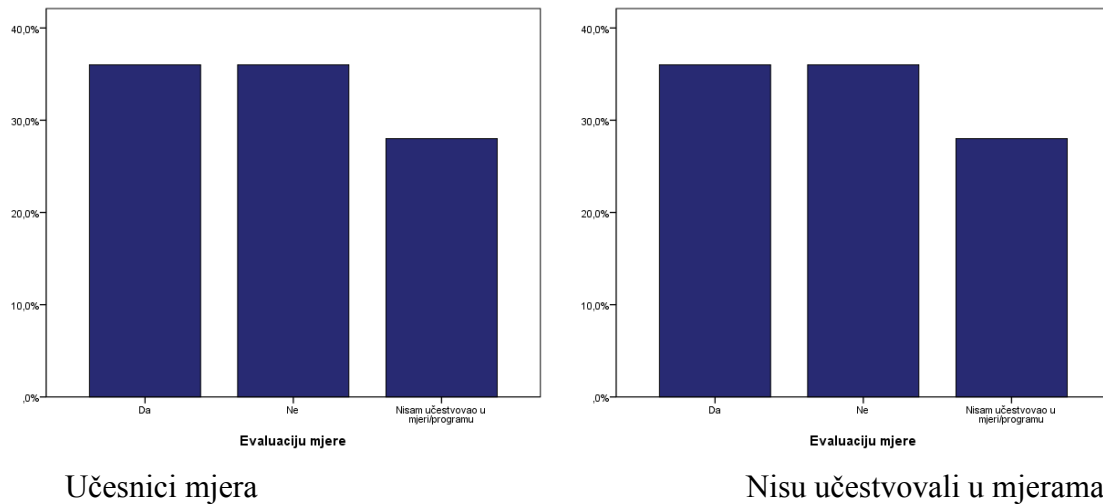
Nisu učestvovali u mjerama

Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po prisustvu mentora za zvanje za koje su se školovali značajna; $\chi^2(1,115)=22,34$; $p<0,001$. Veličina razlike je umjerena, $\phi=0,42$. Većina ispitanika smatra da je učešće u mjerama korisno, njih 86 (74,8%).

Od ukupnog broja ispitanika, 91 (79,1%) ispitanik ne učestvuje u mjerama. Ispitanici koji su učestvovali u mjerama su podijeljeni u pogledu odgovora na pitanje: „Da li su predstavnici Zavoda vršili evaluaciju mjere u kojoj ste učestvovali?“. 9 ispitanika (36,0%) je odgovorilo da je Zavod vršio evaluaciju mjera u kojima su učestvovali i također 9 ispitanika (36,0%) je odgovorilo da Zavod nije vršio evaluaciju mjera.

Grafikon 8 - Evaluacija mjera od strane Zavoda

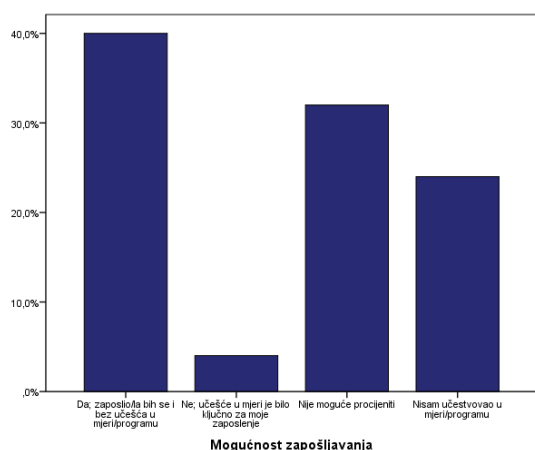

Izvor: Autor magistarskog rada

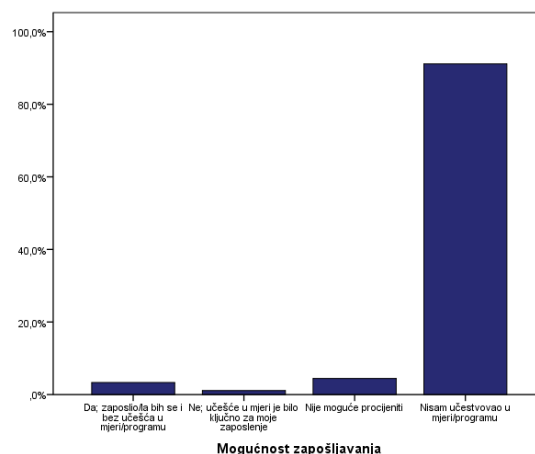
Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po odgovoru na pitanje „Da li su predstavnici Zavoda vršili evaluaciju mjera u kojoj ste učestvovali“ značajna; $\chi^2(1, 115)=29,99$; $p<0,001$. Veličina razlike je velika, $\phi=0,51$.

Od ukupnog broja ispitanika, 88 (76,5%) ispitanika ne učestvuje u mjerama. Od ispitanika koji su učestvovali u mjerama, 10 (40,0%) smatra da bi se zaposlila i bez učešća u mjerama.

Grafikon 9 - Mogućnost zapošljavanja bez učešća u mjerama

Učesnici mjera

Nisu učestvovali u mjerama

Izvor: Autor magistarskog rada

Rezultat hi kvadrat testa ukazuje da je razlika između ispitanika koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po procjeni mogućnosti zapošljavanja i bez učešća u mjerama značajna; $\chi^2(2, 115)=49,22$; $p<0,001$. Veličina razlike je velika, Cramer V=0,65.

3.3. Cost-benefit analiza

Da bi se testirale razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na koristi učesnika korišten je t test za nezavisne uzorke. Zavisne varijable u modelu su pojedinačne koristi i ukupna korist učesnika mjera zapošljavanja. Ukupna korist je računata kao prosječan odgovor pripadajućih stavki (zbir odgovora na sva pitanja podijeljen njihovim brojem). Razlika je testirana za svaku varijablu posebno.

Nezavisna varijabla u modelu je učešće u aktivnim mjerama zapošljavanja, koja je dihotomna varijabla (učestvovao-nije učestvovao).

Tabela 11 - Razlike po koristima od aktivnih mjera zapošljavanja

Korist	Učešće u mjerama	M	SD	t	p	η^2	Cijeli uzorak	
							M	SD
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	Da	3,600	1,041	0,320	0,749	0,001	3,53	1,07
	Ne	3,522	1,083				9	0
Poznavanja rada na računaru	Da	3,720	1,021	0,965	0,336	0,008	3,55	0,95
	Ne	3,511	0,939				7	7
Poznavanja stranih jezika	Da	3,280	0,936	-0,035	0,972	0,000	3,28	1,10
	Ne	3,289	1,154				7	6
Organizacijskih vještina	Da	3,840	1,028	1,286	0,201	0,014	3,60	1,05
	Ne	3,533	1,062				0	8

Socijalnih vještina	Da	3,840	1,068	0,711	0,478	0,004	3,71	1,00
	Ne	3,678	0,992					
Zadrži posao kod istog poslodavca	Da	3,280	1,100	0,480	0,632	0,002	3,20	0,93
	Ne	3,178	0,894					
Pokrene vlastiti posao	Da	3,360	1,114	1,778	0,078*	0,027	3,02	1,07
	Ne	2,933	1,047					
Steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	Da	3,720	1,173	0,613	0,541	0,003	3,60	1,02
	Ne	3,578	0,983					
Dobije posao kod drugog poslodavca	Da	3,400	0,957	0,050	0,960	0,000	3,39	0,97
	Ne	3,389	0,980					
Poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	Da	3,760	1,268	0,733	0,465	0,005	3,61	1,09
	Ne	3,578	1,049					
Učešće u mjerama znatno utiče na visinu plate	Da	2,560	1,158	-0,076	0,940	0,000	2,57	1,03
	Ne	2,578	1,005					
Prosječne koristi	Da	3,487	0,761	0,879	0,381	0,007	3,37	0,72
	Ne	3,342	0,720					

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,05$; * $p \leq 0,10$

Izvor: Autor magistarskog rada

Ispitanici koji su učestvovali u mjerama ($M=3,60$; $SD=1,04$) u prosjeku, procjenjuju višim svoja praktična znanja u okviru zanimanja i rada na računarima u odnosu na ispitanike koji nisu učestvovali u mjerama ($M=3,52$; $SD=1,08$). Također, ispitanici koji su učestvovali u mjerama u prosjeku, procjenjuju višim svoja organizacione i socijalne vještine u odnosu na ispitanike koji nisu učestvovali u mjerama. Ispitanici koji nisu učestvovali u mjerama ($M=3,29$; $SD=1,15$) u prosjeku, procjenjuju višim svoje znanje stranog jezika u odnosu na ispitanike koji su učestvovali u mjerama ($M=3,28$; $SD=0,94$). Učesnici mjera percipiraju višim benefite od mjera u odnosu na ispitanike koji nisu učestvovali. Najniže je procijenjen uticaj mjera na visinu plate i taj benefit procjenjuju višim ispitanici koji nisu učestvovali u mjerama. Ukupnu korist od mjera učesnici ($M=349$; $SD=0,76$) procjenjuju većom u odnosu na ispitanike koji nisu učestvovali u mjerama ($M=3,34$; $SD=0,72$). Ipak, uočene razlike nisu statistički značajne, $p>0,05$. Također, veličina razlike računata pomoću eta-kvadrata je veoma mala ($\eta^2 \leq 0,01$) za sve koristi od mjera izuzev “pokrenuti vlastiti posao”.

Rezultati pokazuju da učešće u mjerama aktivnih politika zapošljavanja ima određeni pozitivan uticaj na različite aspekte zapošljivosti i vještina, iako mnoge razlike nisu statistički značajne. Najbliži statističkoj značajnosti je uticaj mjera na sklonost ka pokretanju vlastitog posla, što sugerira da mjere mogu imati potencijalni pozitivan efekat na preduzetništvo. Na osnovu rezultata istraživanja, pomoćna hipoteza H1.1 koja glasi “Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veće koristi od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja” se ne prihvata. Testirane su razlike

između mladih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po pojedinačnim koristima i ukupnoj koristi od učešća u mjerama zapošljavanja i ni jedna razlika nije bila statistički značajna.

Kada uzmemo u obzir sve posmatrane koristi, ispitanici najnižim procjenjuju uticaj mjera na visinu plate ($M=2,57$; $SD=1,04$). Ispitanici najbolje procjenjuju uticaj mjera na unapređenje socijalnih vještina ($M=3,71$; $SD=1,01$). Tabela 12 prikazuje procenat ispitanika koji se u velikoj mjeri slažu sa različitim tvrdnjama o percipiranim koristima, gde su ispitanici podijeljeni u dve grupe: učesnici mjera i neučesnici mjera. Zaokruživanje 4 ili 5 na skali označava visok stepen slaganja sa tvrdnjom.

Tabela 12- Percipirane koristi sa aspekta učesnika mjera i kontrolne grupe

Percipirane koristi	% ispitanika sa visokim stepenom slaganja sa tvrdnjom (zaokružili 4 ili 5)	
	Učesnici mjere	Kontrolna grupa
k1: Praktičnog znanja u okviru zanimanja	56%	51%
k2: Poznavanje rada na računaru	60%	51%
k3: Poznavanja stranih jezika	40%	41%
k4: Organizacijskih vještina	68%	52%
k5: Socijalnih vještina	72%	60%
k6: Zadrži posao kod istog poslodavca	40%	29%
k7: Pokrene vlastiti posao	44%	27%
k8: Steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	60%	51%
k9: Dobije posao kod drugog poslodavca	52%	46%
k10: Poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	52%	56%

Izvor: Autor magistarskog rada

Najprije ćemo posmatrati učesnike mjera. Najveći procenat učesnika (72%) smatra da je učestvovanje u mjerama značajno poboljšalo njihove socijalne vještine. Drugi po važnosti,

68% učesnika vjeruje da su unaprijedili svoje organizacione vještine kroz učešće u mjerama. 60% ispitanika smatra da je učešće u mjerama unaprijedilo poznavanje rada na računaru i isto toliko da omogućava sticanje uslova za konkurisanje na druge poslove. Najmanji procenat učesnika (40%) smatra da je učešće u mjerama unaprijedilo poznavanje stranih jezika ili omogućilo da se zadrži posao kod istog poslodavca.

Rezultati za kontrolnu grupu su prikazani u istoj tabeli. Naime, najveći procenat neučesnika (60%) vjeruje da bi učestovanjem u programima aktivnih politika zapošljavanja poboljšali svoje socijalne vještine. Drugi po važnosti, 56% ispitanika vjeruje da bi poboljšali vlastite sposobnosti i vještine da su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja. Da učešće u mjerama unapređuje organizacijske vještine smatra 52% ispitanika koji nisu učestvovali u mjerama. Najmanji procenat neučesnika (27%) smatra da učešće u mjerama olakšava pokretanje vlastitog posla, a svega 29% neučesnika smatra da bi im učešće u mjerama olakšalo da zadrže posao kod istog poslodavca.

Ova analiza pokazuje da učesnici mjera percipiraju značajne koristi u oblastima socijalnih i organizacionih vještina, kao i u poznavanju računarskih programa. S druge strane, kontrolna grupa više vrednuju poboljšanje vlastitih sposobnosti i vještina. Razlike u percepcijama koristi između učesnika i neučesnika sugerišu da učestvovanje u mjerama ima pozitivan uticaj na razvijanje specifičnih vještina, dok neke oblasti, poput poznavanja stranih jezika, možda zahtijevaju dodatnu pažnju i unapređenje u okviru samih mjera.

Odgovor na prvo istraživačko pitanje Q1 koje glasi “Koje su najveće koristi od učešća aktivnim mjerama zapošljavanja?” je da mjere pomažu unapređenju socijalnih vještina. Kada se porede učesnici u mjerama i oni koji nisu učestvovali, ovu korist od mjera višim procenjuju učesnici u mjerama, ali razlika nije statistički značajna.

Kada se posmatraju svi troškovi, ispitanici najnižim procenjuju finansijske troškove učešća u mjerama ($M=2,49$; $SD=0,92$). Najvišim troškom, ispitanici procenjuju potrošnju vremena za dokumentaciju koja je potrebna za učešće u mjerama ($M=3,34$; $SD=1,09$).

Da bi se testirale razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na troškove učesnika korišten je t test za nezavisne uzorke. Zavisne varijable u modelu su pojedinačni troškovi i ukupan trošak učesnika mjera zapošljavanja. Ukupan trošak je izračunat kao prosječan odgovor pripadajućih stavki (zbir odgovora na sva pitanja podijeljen njihovim brojem). Razlika je testirana za svaku varijablu posebno. Nezavisna varijabla u modelu je učešće u aktivnim mjerama zapošljavanja, koja je dihotomna varijabla (učestvovao-nije učestvovao).

Tabela 13 - Razlike po troškovima aktivnih mjera

Troškovi	Učešće u mjerama						Cijeli uzorak	
		M	SD	t	p	η^2	M	SD
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	Da	2,960	1,136	-1,989	0,049**	0,034	3,339	1,091
	Ne	3,444	1,061					
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	Da	2,760	0,970	-1,719	0,088*	0,025	3,043	0,940
	Ne	3,122	0,922					
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	Da	2,840	0,987	-1,061	0,291	0,010	3,017	0,946
	Ne	3,067	0,934					
Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla	Da	3,200	1,155	1,518	0,132	0,020	2,948	0,944
	Ne	2,878	0,872					
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	Da	2,320	0,988	-1,025	0,308	0,009	2,487	0,921
	Ne	2,533	0,902					
Troškovi	Da	2,816	0,709	-1,309	0,193	0,015	2,967	0,654

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,05$; * $p \leq 0,10$

Izvor: Autor magistarskog rada

Kao što možemo vidjeti na prethodnoj tabeli, sve ostale stavke troškova kao i ukupne troškove ispitanici koji nisu učestvovali u mjerama procjenjuju kao više u odnosu na učesnike mjera. Jedino su skraćenje vremena i napora za pronalaženje posla učesnici mjera procijenili višim. Uočene razlike nisu statistički značajne, odnosno $p > 0,05$. Statistički značajna razlika je uočena jedino po stavki "Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama oduzima mnogo vremena", $p < 0,05$. Ispitanici koji nisu učestvovali u mjerama ($M=3,44$; $SD=1,06$) procjenjuju višim vrijeme potrebno za prikupljanje dokumentacije u odnosu na ispitanike koji su učestvovali u mjerama ($M=2,96$; $SD=1,14$); $t(113)=-1,99$; $p=0,05$. Veličina razlike je mala $\eta^2=0,03$.

Dodatno, u tabeli 14 ćemo dati prikaz percipiranih troškova sa aspekta učesnika mjera i kontrolne grupe.

Tabela 14 – Percipirani troškovi sa aspekta učesnika mjera i kontrolne grupe

Percipirani troškovi	% ispitanika sa visokim stepenom slaganja sa tvrdnjom (zaokružili 4 ili 5)	
	Učesnici mjera	Kontrolna grupa
t1: Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	28%	41%
t2: Smatram da učešće u mjerama uzima mnogo vremena	20%	29%
t3: Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti	20%	26%
t4: Učešće u mjerama ne skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla (<i>inverzno kodirana</i>)	36%	22%
t5: Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	12%	10%

Izvor: Autor magistarskog rada

Generalno, učesnici mjera percipiraju niže troškove u vezi sa učešćem u mjerama u poređenju sa neučesnicima. Učesnici smatraju da je prikupljanje dokumentacije i samo učešće manje vremenski zahtjevno, te da je vreme predviđeno za učešće u mjerama bolje iskorišteno. Također, manje učesnika smatra da mjere ne skraćuju vreme za pronalaženje posla u poređenju sa neučesnicima. Oba segmenta ispitanika percipiraju slične finansijske troškove, ali je opći trend da učesnici u mjerama doživljavaju manje opterećenje od neučesnika.

Odgovor na drugo istraživačko pitanje Q2 koje glasi “Koji su najveći troškovi učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja?” je da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena. Kada se porede učesnici mjera i oni koji nisu učestvovali, ovaj trošak značajno višim procenjuju oni koji nisu učestvovali u mjerama.

3.3.1. Empirijska analiza koristeći MANOVA-u

Da bi se testiralo da li postoje razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na koristi i troškove učesnika korištena je jednofaktorska MANOVA (one-way MANOVA). MANOVA se koristi za utvrđivanje da li postoje statistički značajne razlike između nezavisnih skupina na više od jedne kontinuirane zavisne varijable. Zavisne varijable u modelu su koristi i troškovi učesnika mjera zapošljavanja, koje su računane kao prosječan odgovor pripadajućih stavki (zbir odgovora na sva pitanja podijeljen njihovim brojem). Nezavisna varijabla u modelu je učešće u aktivnim mjerama zapošljavanja, koja je definisana kao dihotomna varijabla (učestvovao-nije učestvovao).

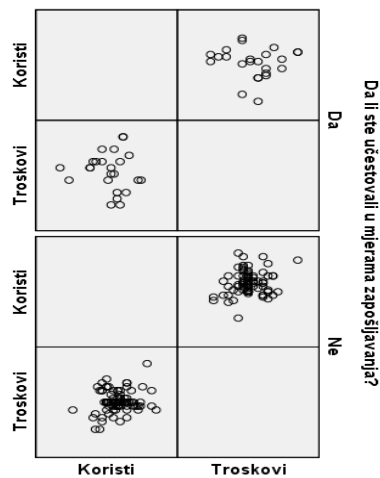
3.3.1.1. Testiranje pretpostavki empirijskog modela

Preliminarno su testirane pretpostavke za upotrebu ovog testa: normalnost, prisustvo ekstremnih vrijednosti, linearnost, multikolinearnost, singularnost i homogenost matrica varijanse-kovarijanse. Prisustvo multivarijantnih ekstremnih vrijednosti u podacima je testirano pomoću Mahalanobis distanci. Iz dalje analize su izdvojena 4 slučaja čija je Mahalanobis distanca bila veća od kritične vrijednosti Mahalanobis distance za dvije varijable (13,82). Nakon uklanjanja multivarijantnih ekstremnih vrijednosti, maksimalna vrijednost Mahalanobis distance u podacima je 10,42.

Univarijantna normalnost je testirana Shapiro-Wilk testom. Rezultati testa ukazuju da se distribucija rezultata na skali koristi od učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja može smatrati približno normalnom, $W(111)=0,99$; $p=0,29$. Distribucija rezultata na skali troškova aktivnih mjera zapošljavanja se ne može smatrati približno normalnom, $W(111)=0,96$; $p=0,002$

Linearnost je provjerena pomoću tačkastog dijagrama (Scatter plot). Pomoću dijagrama je provjereno da li postoji linearna veza između svakog para zavisnih varijabli u svakoj kategoriji nezavisne varijable.

Slika 1- Linearnost

Izvor: Autor magistarskog rada

Na osnovu prethodne slike zaključujemo da nije uočeno narušavanje pretpostavke linearnosti. Multikolinearnost zavisnih varijabli je provjerena pomoću Pearsonovog koeficijenta korelacije. Postoji pozitivna i slaba korelacija između straha i posvećenosti organizaciji, ali ona nije značajna, $r(111)=0,11$; $p=0,24$. Pretpostavka jednakosti varijanse je proverena Levenovim testom.

Tabela 15 - Rezultat Levenovog testa homogenosti varijanse

	F	df1	df2	P
Koristi od učešća u aktivnim mjerama	0,014	1	109	0,906
Troškovi učešća u aktivnim mjerama	1,006	1	109	0,318

Izvor: Autor magistarskog rada

Na osnovu tabelernog prikaza zaključujemo da pretpostavka nije narušena ni za jednu zavisnu varijablu, $p > 0,05$. Pretpostavka jednakosti matrice kovarijansi nije narušena, Box M=1,83; $p=0,62$.

3.3.1.2. *Rezultati jednofaktorske MANOVA-e*

Na osnovu rezultata jednofaktorske MANOVA-e zaključujemo da ne postoji statistički značajan efekat učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja na linearnu kombinaciju koristi i troškova mjera, $F(2, 108)=1,60$; $p=0,21$; Pillai's Trace=0,03; parcijalni $\eta^2=0,03$.³

Kada se zavisne varijable posmatraju pojedinačno, rezultati pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike uz Benforoni korekciju ($\alpha=0,025$) između onih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po koristima od mjera ($p=0,23$) niti po troškovima ($p=0,25$).

Tabela 16 - Deskriptivna statistika procedure raspisivanja mjera za zapošljavanje

	N	M	SD
Javni poziv za učešće u mjeri je bio jasan i precizan	42	3,357	1,055
Zavod za zapošljavanje je redovno objavljivao informacije potrebne za učešće u mjeri	44	3,341	1,160
Ocijenite svoje zadovoljstvo radom Zavoda za zapošljavanje	46	3,217	1,094
Ocijenite svoje zadovoljstvo poslodavcem koji vam je dodijeljen	44	3,227	1,118
Ocijenite korisnost mjere u kojoj ste učestvovali	43	3,163	1,022
Rado bih ponovo učestvovao/la u mjeri	40	2,775	1,121
Smatram da sam učešćem u mjeri postao konkurentniji na tržištu rada	41	3,415	1,224
Smatram da je moj nivo obrazovanja dovoljan za zaposlenje u mojoj struci	41	3,610	1,282
Posjedujem vještine i sposobnosti potrebne za zaposlenje	43	3,581	1,220

Izvor: Autor magistarskog rada

² Obično se izvještava Wilks lambda. Odabran je Pillai Trace zbog nejednakosti grupa (oni koji su učestvovali u mjerama i oni koji nisu). Kada je nezavisna dihotomna vrijednost F je isti kod sva četiri multivarijantna testa.

U prosjeku, ispitanici su najmanje saglasni sa tvrdnjom da bi rado ponovo učestvovali u mjerama ($M=2,78$; $SD=1,12$), Najveću saglasnost imaju sa tvrdnjom da je njihov nivo obrazovanja dovoljan za zaposlenje u struci ($M=3,61$; $SD=1,28$).

Na osnovu rezultata istraživanja, pomoćna hipoteza H1.2 koja glasi “Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veći odnos koristi prema troškovima od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja” se ne prihvata. Razlika u odnosu koristi troškova između mladih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u mjerama nije statistički značajna. Uočena razlika u koristima od mjera između mladih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u mjerama, nije statistički značajna, kao ni razlika između ove dvije grupe u percepciji troškova od mjera zapošljavanja.

3.4. Faktorska analiza

3.4.1. Percipirane koristi

Faktorska analiza je provedena na uzorku od 115 ispitanika s ciljem istraživanja latentnih struktura percipiranih koristi od učešća u mjerama. Analiza je provedena metodom glavnih faktora (principal factors) s ortogonalnom varimax rotacijom.

Tabela 17 – Rotirana faktorska opterećenja

Varijabla	Faktor (Percipirana korisnost)	Jedinstvenost
k1: Praktičnog znanja u okviru zanimanja	0,548	0,671
k2: Poznavanja program računaru	0,329	0,781
k3: Poznavanja stranih jezika	-0,025	0,762
k4: Organizacijskih vještina	0,434	0,748
k5: Socijalnih vještina	0,550	0,749
k6: Zadrži posao kod istog poslodavca	0,664	0,500
k8: Steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	0,880	0,794
k9: Dobije posao kod drugog poslodavca	0,816	0,697
k10: Poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	0,813	0,788

Izvor: Autor magistarskog rada

Rotirana faktorska opterećenja prikazuju koliko svaka varijabla doprinosi faktoru. Ove vrijednosti sugeriraju da većina varijabli ima visoka opterećenja na prvom faktoru, što ukazuje na značajan doprinos svake varijable jedinstvenom faktoru koji je identificiran. Ukupna KMO vrijednost je 0,867, što sugerira da je uzorak vrlo adekvatan za faktorsku analizu.

Jedan faktor je identificiran kao dovoljan za objašnjenje latentne strukture percipiranih koristi od učešća u mjerama, objašnjavajući 38,26% varijanse. Rotirana faktorska

opterećenja ukazuju na visoka opterećenja za većinu varijabli, što sugerira njihov značajan doprinos identificiranom faktoru. Visoke KMO vrijednosti potvrđuju adekvatnost uzorka za faktorsku analizu. Ovi nalazi pružaju čvrstu osnovu za zaključak da učestvovanje u mjerama ima značajan pozitivan utjecaj na različite aspekte koje su ispitanici ocijenili. Pouzdanost skale koristi od učešća u mjerama je računata pomoću Cronbach alfa. Pouzdanost skale je izuzetno dobra (Cronbach $\alpha=0,907$).

3.4.2. Percipirani troškovi

Faktorska analiza je provedena na uzorku od 115 ispitanika s ciljem istraživanja latentne strukture percipiranih troškova u vezi s učešćem u mjerama. Analiza je provedena metodom glavnih faktora (principal factors) s ortogonalnom varimax rotacijom.

Rotirana faktorska opterećenja prikazuju koliko svaka varijabla doprinosi faktoru. Ove vrijednosti sugeriraju da varijable t2 (Vrijeme provedeno u mjerama) i t3 (Korisnije vrijeme) imaju najviša opterećenja na faktoru, što ukazuje na njihov značajan doprinos identificiranom faktoru. Varijabla t1 (Prikupljanje dokumentacije) i t5 (Finansijski troškovi) također doprinose faktoru, ali sa nešto nižim opterećenjima.

Tabela 18 – Rotirana faktorska opterećenja (percipirani troškovi)

Varijabla	Faktor	Jedinstvenost
t1: Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	0,716	0,513
t2: Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena	0,883	0,779
t3: Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	0,757	0,574
t5: Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	0,688	0,474

Izvor: Autor magistarskog rada

Ukupna KMO vrijednost je 0,684, što sugerira da je uzorak vrlo adekvatan za faktorsku analizu.

Jedan faktor je identificiran kao dovoljan za objašnjenje latentne strukture percipiranih troškova u vezi s učešćem u mjerama, objašnjavajući 58,48% varijanse. Rotirana faktorska opterećenja ukazuju na visoka opterećenja za varijable t2 (Vrijeme provedeno u mjerama) i t3 (Korisnije vrijeme), što sugerira njihov značajan doprinos faktoru. Varijable t1 (Prikupljanje dokumentacije) i t5 (Finansijski troškovi) također doprinose faktoru, ali sa nešto nižim opterećenjima. Umjerena ukupna KMO vrijednost potvrđuje adekvatnost uzorka za faktorsku analizu. Ovi nalazi pružaju osnovu za zaključak da percipirani troškovi, posebno u kontekstu vremena i finansijskih aspekata, igraju značajnu ulogu u evaluaciji učešća u mjerama.

Pouzdanost skale troškova učešća u mjerama je računata pomoću Cronbach alfa. Pouzdanost skale je dobra (Cronbach $\alpha=0,755$).

3.4.3. Percepcija koristi od formalnog obrazovanja

Faktorska analiza je provedena na uzorku od 115 ispitanika s ciljem istraživanja latentne strukture percipiranih varijabli „Za pronalaženje odgovarajućeg posla nakon završetka školovanja“ (p6), „Za Vaš budući profesionalni razvoj/karijeru“ (p7) i „Za razvoj Vaše ličnosti“ (p8). Analiza je provedena metodom glavnih faktora (principal factors) s ortogonalnom varimax rotacijom.

Rotirana faktorska opterećenja prikazuju koliko svaka varijabla doprinosi faktor. Ove vrijednosti sugeriraju da varijable p7 i p8 imaju najviša opterećenja na faktoru, što ukazuje na njihov značajan doprinos identificiranom faktoru. Varijabla p6 također doprinosi faktoru, ali s nešto nižim opterećenjem.

Tabela 19 – Rotirana faktorska opterećenja za p6, p7 i p8

Varijabla	Faktor	Jedinstvenost
p6: Za pronalaženje odgovarajućeg posla nakon završetka školovanja	0,781	0,610
p7: Za Vaš budući profesionalni razvoj/karijeru	0,887	0,787
p8: Za razvoj Vaše ličnosti	0,842	0,709

Izvor: Autor magistarskog rada

Ukupna KMO vrijednost je 0,668, što sugerira da je uzorak vrlo adekvatan za faktorsku analizu.

Jedan faktor je identificiran kao dovoljan za objašnjenje latentne strukture percipiranih varijabli p6, p7 i p8, objašnjavajući 70,22% varijanse. Rotirana faktorska opterećenja ukazuju na visoka opterećenja za varijable p7 i p8, što sugerira njihov značajan doprinos faktoru. Varijabla p6 također doprinosi faktoru, ali s nešto nižim opterećenjem. Umjerena ukupna KMO vrijednost potvrđuje adekvatnost uzorka za faktorsku analizu. Ovi nalazi pružaju osnovu za zaključak da percipirane varijable p6, p7 i p8 imaju zajedničku latentnu strukturu koju adekvatno opisuje jedan faktor.

Pouzdanost skale percepcije koristi od formalnog obrazovanja je računata pomoću Cronbach alfa. Pouzdanost skale je dobra (Cronbach $\alpha=0,784$).

3.4.4. Kontrolne varijable

Varijabla Spol je kategorijska, s dvije moguće vrijednosti: "Muško" i "Žensko". Kreirana je dummy varijabla kako bismo jasno razdvojili ove dvije kategorije. Varijabla spol_m ima vrijednost 1 ako je ispitanik muškog spola, a 0 ako je ženskog spola. Za analize je korištena varijabla spol_m.

Varijabla Starost je originalno bila podijeljena u četiri kategorije: "15-20", "21-25", "26-30" i "31-35". Za potrebe analize, ove kategorije su grupirane u dvije dummy varijable: starost_mladi i starost_stariji. Prva varijabla (starost_mladi) preuzima vrijednost 1 ako je ispitanik u starosnoj grupi od 15 do 25 godina, dok druga varijabla (starost_stariji) preuzima vrijednost 1 ako je ispitanik u starosnoj grupi od 26 do 35 godina. Za analize je korištena varijabla starost_stariji.

Originalna varijabla BračniStatus obuhvata četiri kategorije: "razveden/a", "slobodan/a", "u braku" i "u vanbračnoj zajednici". Kako bismo olakšali analizu, kreirane su dvije dummy varijable: bracni_slobodan i bracni_veza. Prva varijabla (bracni_slobodan) preuzima vrijednost 1 ako je ispitanik slobodan/a, dok druga varijabla (bracni_veza) preuzima vrijednost 1 ako je ispitanik u braku ili vanbračnoj zajednici. Za analize je korištena varijabla bracni_veza.

Varijabla Djeca sadrži četiri kategorije: "nijedno", "jedno", "dvoje" i "troje i više". Kreirane su dvije dummy varijable: djeca_nema i djeca_ima. Varijabla djeca_nema preuzima vrijednost 1 ako ispitanik nema djece, dok varijabla djeca_ima preuzima vrijednost 1 ako ispitanik ima jedno ili više djece. Za analize je korištena varijabla djeca_nema.

Originalna varijabla StručnaSprema razlikuje dvije kategorije: "SSS" (srednja stručna sprema) i "VSS" (visoka stručna sprema). Kreirane su dvije dummy varijable: sprema_sss i sprema_vss. Varijabla sprema_sss preuzima vrijednost 1 ako ispitanik ima srednju stručnu spremu, dok varijabla sprema_vss preuzima vrijednost 1 ako ispitanik ima visoku stručnu spremu. Za analize je korištena varijabla sprema_vss.

3.4.5. Neto benefiti

Neto benefiti su za svakog učesnika izračunati su oduzimanjem prosječnih troškova od prosječnih koristi za svakog učesnika.

Proveden je dvostrani t-test s jednakim varijansama kako bi se ispitaio uticaj učešća u mjerama na neto percepciju koristi među ispitanicima. Učesnici mjera su označeni kao grupa 1, dok je kontrolna grupa označeni kao grupa 0.

Tabela 20 – Rezultati t testa sa jednakim varijansama

Grupa	Obsevracija	Prosječna vrijednost	Standardna greška	Standardna devijacija	95% Interval povjerenja
Neučesnici	90	0,431	0,098	0,934	[0,236, 0,627]
Učesnici	25	0,884	0,231	1,157	[0,407, 1,362]
Kombinirano	115	0,530	0,093	0,999	[0,345, 0,714]
Razlika	-	-0,453	0,223	-	[-0,895,-0,012]

Izvor: Autor magistarskog rada

Tabela 21- Dodatni prikaz za t test

Statistika	Vrijednost
t	-2,035
df	113
Pr(T > t)	0,044

Izvor: Autor magistarskog rada

Statistički Parametri

- Neučesnici (n = 90): Prosječna neto korist za neučesnike iznosi 0,4312 sa standardnom greškom od 0,0984 i standardnom devijacijom od 0,9338. Interval povjerenja od 95% za prosječnu neto korist kreće se od 0,2356 do 0,6268.
- Učesnici (n = 25): Prosječna neto korist za učesnike iznosi 0,8844 sa standardnom greškom od 0,2313 i standardnom devijacijom od 1,1566. Interval povjerenja od 95% za prosječnu neto korist kreće se od 0,4070 do 1,3619.
- Kombinirano (n = 115): Prosječna neto korist za cijeli uzorak iznosi 0,5297 sa standardnom greškom od 0,0931 i standardnom devijacijom od 0,9988. Interval povjerenja od 95% za prosječnu neto korist kreće se od 0,3452 do 0,7142.
- Razlika između grupa: Razlika u prosječnoj neto koristi između neučesnika i učesnika iznosi -0,4533 sa standardnom greškom od 0,2228. Interval povjerenja od 95% za razliku kreće se od -0,8946 do -0,0119.

P-vrijednost za dvostrani test ($\Pr(|T| > |t|)$) iznosi 0,0442, što je ispod nivoa značajnosti od 0,05. To znači da postoji statistički značajna razlika u neto percepciji koristi između učesnika i neučesnika u mjerama. Učesnici mjera imaju značajno veću prosječnu neto korist u poređenju s neučesnicima. Ovi rezultati sugeriraju da učestvovanje u mjerama pozitivno utječe na percepciju koristi među ispitanicima. U narednoj tabeli ćemo prikazati regresioni model.

Tabela 22 – Regresioni model

Varijabla	Koeficijent	Standardna greška	t-vrijednost	P> t	95% Interval povjerenja
ucesnik1	0,501	0,2098	2,388	0,019**	[0,0851, 0,9169]
Važnost formalnog obrazovanja	0,4853	0,1037	4,680	0,000***	[0,2798, 0,6909]
Osoba muškog spola	-0,0468	0,1965	-0,234	0,812	[-0,4362, 0,3427]
VSS nivo	0,1885	0,2277	0,828	0,410	[-0,2630,

					0,6400]
U bračnoj ili vanbračnoj zajednici	-0,1052	0,2153	-0,489	0,626	[-0,5321, 0,3216]
Nema djece	-0,1602	0,2068	-0,775	0,440	[-0,5702, 0,2497]
Starosna kategorija 26-35	0,1709	0,2063	0,828	0,409	[-0,2380, 0,5798]
Konstanta	-1,4661	0,4838	-3,030	0,003	[-2,4252, -0,5070]

Izvor: Autor magistarskog rada

Provedena je regresiona analiza kako bi se ispitaio uticaj učešća u mjerama i drugih kontrolnih varijabli na neto percepciju koristi među ispitanicima. Važnost formalnog obrazovanja je računata kao prosek odgovora na tri pitanja iz upitnika: „Za pronalaženje odgovarajućeg posla nakon završetka školovanja“ (p6), „Za Vaš budući profesionalni razvoj/karijeru“ (p7) i „Za razvoj Vaše ličnosti“ (p8).

Model objašnjava 21,1% varijabilnosti u zavisnoj varijabli neto benefiti, što ukazuje na relativno dobro objašnjenje varijacije u podacima. Prilagođena R-kvadrat vrijednost od 15,9% ukazuje na dobru interpretativnu vrijednost modela nakon prilagođavanja za broj varijabli. Visoka F-vrijednost i niska P-vrijednost (0,001) ukazuju na statističku značajnost modela kao cjeline.

Positivan i statistički značajan koeficijent varijable Učesnik (P-vrijednost = 0,019) sugerira da učešće u mjerama pozitivno utječe na neto percepciju koristi. Visoko pozitivan i statistički značajan koeficijent varijable Važnost formalnog obrazovanja (P-vrijednost < 0,001) ukazuje da veća percepcija koristi od formalnog obrazovanja značajno povećava neto percepciju koristi. Kontrole varijable, spol, stručna sprema, bračni status, broj djece, te starosna grupa nisu statistički značajne, što sugerira da ove varijable nemaju značajan utjecaj na neto percepciju koristi u ovom modelu. Ovaj model pokazuje da učešće u mjerama i percepcija koristi od formalnog obrazovanja imaju značajan pozitivan utjecaj na neto percepciju koristi među ispitanicima, dok ostale kontrolne varijable nemaju značajan uticaj.

3.4.6. Diskusija

Na osnovu rezultata cost-benefit analize u okviru empirijskog dijela istraživanja došli smo do zaključaka o odnosu između koristi i troškova aktivnih mjera zapošljavanja koje su bile usmjerene prema mladima na području općine Vitez. Da bi se testirale razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na koristi učesnika korišten je t test za nezavisne uzorke, gdje su kao zavisne varijable korištene pojedinačne koristi i ukupna korist učesnika mjera zapošljavanja. Ukupna korist je računata kao prosječan odgovor pripadajućih stavki.

Da bi se testiralo da li postoje statistički značajne razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na koristi i troškove učesnika korištena je jednofaktorska MANOVA (one-way MANOVA). Kao zavisne varijable u modelu su korištene pojedinačne koristi i ukupna korist učesnika mjera zapošljavanja, dok je ukupna korist računata kao prosječan odgovor pripadajućih stavki. Kao nezavisna varijabla u modelu je korištena dihotomna varijabla kojom se definiše učešćem ispitanika u aktivnim mjerama zapošljavanja. Rezultati jednofaktorske MANOVA-e pokazuju da ne postoji statistički značajan efekat učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja na linearnu kombinaciju koristi i troškova mjera. Čak i kada se zavisne varijable posmatraju pojedinačno, rezultati pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike između onih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po koristima od mjera, niti po troškovima. U skladu sa navedenim rezultatima, zaključujemo da imamo dovoljno dokaza da ne prihvatimo pomoćnu hipotezu H1.2, te da mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja nemaju veći odnos koristi prema troškovima od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja.

Ovakva analiza troškova i koristi provedena u empirijskom dijelu našeg istraživanja je pokazala da ne postoji značajan disparitet između percipiranih koristi i percipiranih troškova povezanih s aktivnim mjerama zapošljavanja usmjerenih na mlade u općini Vitez. Mladi ljudi koji su učestvovali u takvim inicijativama nisu pokazali uočljive prednosti u odnosu na svoje kolege koji nisu sudjelovali u kontekstu stečenih koristi. Stoga, naše istraživanje sugerise da očekivane koristi od aktivnih mjera zapošljavanja za mlade u općini Vitez možda neće nadmašiti njihove povezane troškove. Ipak ovakve zaključke treba uzeti sa rezervom s obzirom na mali uzorak istraživanja.

Sa druge strane, rezultati faktorske analize pokazuju da učešće u mjerama i percepcija koristi od formalnog obrazovanja imaju značajan pozitivan utjecaj na neto percepciju koristi među ispitanicima. Pozitivan i statistički značajan koeficijent varijable Učesnik (P-vrijednost = 0,019) sugerira da učestvovanje u mjerama pozitivno doprinosi percepciji koristi. Ovaj nalaz podržava ideju da sudjelovanje u takvim mjerama pruža opipljive prednosti za učesnike, povećavajući njihovu percepciju osobne koristi.

Visoko pozitivan i statistički značajan koeficijent varijable Važnost formalnog obrazovanja (P-vrijednost < 0,001) ukazuje da veća percepcija koristi od formalnog obrazovanja značajno povećava neto percepciju koristi. Ovo implicira da ispitanici koji visoko vrednuju formalno obrazovanje također percipiraju veće koristi, što naglašava važnost edukativnih programa i kontinuiranog obrazovanja kao ključnih elemenata u unapređenju osobnih i profesionalnih benefita.

S druge strane, kontrolne varijable kao što su spol, stručna sprema, bračni status, broj djece, te starosna grupa nisu se pokazale statistički značajnima. To sugerira da ove varijable nemaju značajan utjecaj na neto percepciju koristi u ovom modelu. Ovi rezultati imaju nekoliko važnih implikacija. Prvo, oni naglašavaju važnost sudjelovanja u mjerama kao što su edukativni programi ili treninzi, koji poboljšati percepciju koristi među

učesnicima. Drugo, rezultati ukazuju na ključnu ulogu formalnog obrazovanja u oblikovanju percepcije koristi, sugerirajući da ulaganje u formalno obrazovanje može imati dalekosežne pozitivne učinke.

Dodatna istraživanja mogla bi pomoći u razumijevanju ovih složenih odnosa i pružiti dublje uvide u faktore koji utieču na percepciju koristi. Na temelju nalaza našeg istraživanja, preporučujemo kreatorima politika da ponovo procijene trenutne mjere aktivnog zapošljavanja usmjerene na mlade pojedince kako bi povećali njihovu isplativost i riješili sve uočene neučinkovitosti. Neophodno bi bilo razviti prilagođene programe kako bi se zadovoljile specifične potrebe ove demografske skupine, istovremeno istražujući alternativne strategije kao što su strukovno osposobljavanje i podrška poduzetništvu. Kontinuirano praćenje i saradnja sa interesnim grupama ključni su za procjenu učinka ovih mjera i osiguranje njihovog dugoročnog uspjeha u poticanju mogućnosti zapošljavanja mladih i ekonomskog rasta u općini.

4. ZAKLJUČAK

Analiza koristi i troškova aktivnih mjera zapošljavanja ima za cilj predstaviti efikasnost provođenja ovakih mjera na tržištu rada. Borba protiv nezaposlenosti je stalna potreba u ekonomiji, samo su načini na koji se postiže smanjenje stope nezaposlenosti različiti. Na tržištu rada smo se susreli i sa aktivnih i sa pasivnim mjerama zapošljavanja, te smo mogli vidjeti do kojih rezultata primjena ovih mjera može dovesti. U okviru ovog rada, fokusirali smo se na aktivne mjere zapošljavanja, te smo zajedno sa pregledom literature predstavili i empirijsko istraživanje za četiri aktivne mjere zapošljavanja koje su bile usmjerene prema mladim nezaposlenim ljudima.

Kada pogledamo situaciju u Bosni i Hercegovini možemo reći da su već dugi niz godina u primjeni različite vrste aktivnih mjera zapošljavanja poput javnih radova, zapošljavanja žena, prvog radnog iskustva, periodičnog zapošljavanja, a sve one su predstavljene u okviru Programa za zapošljavanje. Svaka od ovih mjera ima za cilj smanjiti broj nezaposlenih osoba koji su prijavljeni u birou, s tim da su ciljane kategorije različite. S obzirom da nije moguće predstaviti i implementirati mjeru koja će odgovarati svim nezaposlenim ljudima, zavodi za zapošljavanje vrše kategorizaciju nezaposlenih po određenim kriterijumima. Neke mjere direktno targetiraju žene kao ugroženu kategoriju nezaposlenih, dok su druge mjere usmjerene prema mladima ili kategoriji teško zapošljivih osoba. Obično se nezaposleni grupišu u kategorije žena, mladih do određenih godina, teško zapošljivih osoba koje su duži niz godina nezaposleni, ugroženih kategorija stanovništva i dr.

Kroz pregled aktivnih mjera zapošljavanja koje su bile u primjeni kako u Bosni i Hercegovini, tako i u regionu, možemo vidjeti da se sve zemlje suočavaju sa nezaposlenošću, pri čemu stope nezaposlenosti nisu niske. Sve zemlje osim Crne Gore

troše više novca na provođenje aktivnih mjera zapošljavanja u odnosu na pasivne mjere. U slučaju BiH posebno je interesantna činjenica da se svake godine predviđa i izdvaja više novca za realizaciju aktivnih mjera zapošljavanja, a da pritom predviđena suma novca ne bude u potpunosti utrošena. To znači da mjere nisu efikasno primjenjene, što ostavlja prostora za njihovo prilagođavanje i usklađivanje potrebama tržišta.

Istraživanje koje je bilo predmet ovog rada je vršeno na teritoriju općine Vitez u Bosni i Hercegovini, pri čemu su ciljane skupine nezaposlenih bili mladi ljudi. U obzir smo uzeli sve mjere iz 2021. i 2022. godine u kojima su bile navedene ove kategorije, te smo identificirali ukupno četiri mjere, dvije u 2021. i dvije u 2022. godini. Ove mjere su bile predmet evaluacije od strane ispitanika kroz upitnik: “Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe do 30 godina (2021.)”, “Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa radnim iskustvom/stažom do 35 godina (2021.)”, “Mladi sa iskustvom 2022” i “Zapošljavanje pripravnika 2022”. Za potrebe istraživanja formiran je anketni upitnik za nezaposlene mlade ljude, i to za dvije grupe: učesnike u mjerama i na one mlade koji nisu učestvovali. U istraživanju je učestvovalo ukupno 115 ispitanika, od čega su 25 ispitanika bili učesnici u mjerama, a njih 90 nije učestvovalo u mjerama zapošljavanja.

Rezultati istraživanja su pokazali da se pomoćna hipoteza H1.1 koja glasi: “Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veće koristi od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja” prihvata. Rezultati faktorske analize pokazuju da učešće u mjerama i percepcija koristi od formalnog obrazovanja imaju značajan pozitivan uticaj na neto percepciju koristi među ispitanicima. Ovaj nalaz podržava ideju da sudjelovanje u takvim mjerama pruža opipljive prednosti za učesnike, povećavajući njihovu percepciju osobne koristi. Za potrebe testiranja druge hipoteze korištena je jednofaktorska MANOVA kako bismo vidjeli da li postoje statistički značajne razlike po učešću u aktivnim mjerama zapošljavanja u odnosu na koristi i troškove učesnika. Rezultati su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike između onih koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja po koristima od mjera, niti po troškovima. U skladu sa navedenim rezultatima, zaključili smo da imamo dovoljno dokaza da ne prihvatimo pomoćnu hipotezu H1.2 koja glasi; “Mladi koji su učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja imaju veći odnos koristi prema troškovima od mladih koji nisu učestvovali u aktivnim mjerama zapošljavanja”. Kao što smo i prethodno naveli, ove rezultate treba uzeti sa određenom rezervom s obzirom na mali uzorak istraživanja. Dodatne analize mogu doprinijeti tačnijim rezultatima. Ovim istraživanjem došli smo i do odgovora na dva istraživačka pitanja koja smo postavili na samom početku. Odgovor na prvo istraživačko pitanje koje glasi: “Koje su najveće koristi od učešća aktivnim mjerama zapošljavanja?” je da mjere pomažu unapređenju socijalnih vještina, dok je odgovor na drugo istraživačko pitanje “Koji su najveći troškovi učešća u aktivnim mjerama zapošljavanja?” prikupljanje dokumentacije. Ispitanici su prepoznali prikupljanje dokumentacije kao najveći trošak učešća u mjerama.

Validacija rezultata sa predstavnicima zavoda za zapošljavanje potvrdila je odsustvo interesa mladih da se informišu o aktivnim mjerama zapošljavanja, te da ne polažu mnogo nade da će se učešćem u mjerama zaposliti. Iako znamo da se efekti koje aktivne mjere zapošljavanja ostavljaju na tržište rada mogu sagledati u kratkom i dugom roku, važno je naglasiti da se ti dugoročni efekti nisu predmet interesa ovog završnog rada. Također, ovaj rad mjeri percipirane koristi i percipirane troškove, dok se stvarne koristi i stvarni troškovi mogu razlikovati. Iz tog razloga, rezultate ovakvog testiranja treba uzeti s oprezom jer se završni rad bazira na percipiranim koristima i troškovima.

Rezultati pokazuju da učešće u mjerama i percepcija koristi od formalnog obrazovanja imaju značajan pozitivan uticaj na neto percepciju koristi aktivnih mjera među ispitanicima. Ovaj nalaz podržava ideju da sudjelovanje u takvim mjerama pruža opipljive prednosti za učesnike, povećavajući njihovu percepciju osobne koristi. Uz realizaciju dodatnih analiza može se provjeriti koji još faktori utiču na percepciju koristi aktivnih mjera zapošljavanja.

Nezainteresovanost mladih za mjere zapošljavanja, kao i nedovoljna informisanost o njima rezultira slabim odazivom na mjere koje zavod za zapošljavanje predstavlja u cilju smanjenja nezaposlenosti. S obzirom na različite vrste aktivnih mjera zapošljavanja teško je ponuditi jedinstveno rješenje za sve ili neke mjere. Iako postoje određena ograničenja, kontinuirana evaluacija i održavanje kontakta sa ciljanom skupinom može doprinijeti efikasnijem rješavanju pitanja nezaposlenosti mladih. Važno je pratiti tržišna kretanja, te u skladu s njima prilagođavati aktivne mjere mladima. Cost-benefit analiza u slučaju aktivnih mjera zapošljavanja može poslužiti kao sredstvo ili alat koji će kreatorima politika olakšati rad, te omogućiti im da što bolje pristupe targetiranim grupama nezaposlenih. Predlažemo redovno i detaljno informisanje učesnika o aktivnim mjerama, kao i o ciljevima koji se žele postići.

REFERENCE

1. Auer, P., & Leschke, J. (2005). *Active labour market policies around the world: Coping with the consequences of globalization*. Geneva: International Labour Organization.
2. Babić, Z. (2003). Uloga aktivne politike na tržište rada u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa* 27(4), 547-566.
3. Bacalja, D., & Perin, V. (2013). Učinci obrazovanja na odrasle osobe koje su bile uključene u obrazovanje kroz aktivne mjere politike zapošljavanja "Ključne kompetencije u obrazovanju odraslih". *Hrvatsko andragoško društvo* , 19-31.
4. Barković, I. (2009). From Employment to Employability: The Role of Active Labor Market Policies in Croatia. *Interdisciplinary Management Research* 5 (January), 399-413.
5. Bejaković, P. (2016). Razvoj mjera aktivne politike zapošljavanja u Hrvatskoj i njihova evaluacija . *Revija za socijalnu politiku* 23(2), 285-294.
6. Bejaković, P. (2016). *Vanjska evaluacija mjera aktivne politike tržišta rada 2010.-2013*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje.
7. Bejaković, P. (2020). Važnost aktivne politike zapošljavanja i njezine evaluacije u Hrvatskoj. *Revizija za socijalnu politiku* 27 (3), 329-341.
8. Bejaković, P. (2021). *Evaluacija aktivne politike tržišta rada u Crnoj Gori*. Sarajevo: Vijeće za regionalnu saradnju.
9. Bejaković, P., & Mrnjavac, Ž. (2016). Nezaposlenost mladih i mjere za njezino ublažavanje u Hrvatskoj. *Političke analize* 7(27), 32-38.
10. Bilić, N., & Jukić, M. (2014). Nezaposlenost mladih- Ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo. *Pravni vjesnik*, 30 (2), 485-505.
11. Bilić, N., & Jukić, M. (2014). Nezaposlenost mladih-Ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo. *Pravni vjesnik*, 30(2), 485-505.

12. Božiković, N. (2021). Tržište rada u Europskoj Uniji i Republici Hrvatskoj. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 42(1), 91-109.
13. Bredgaard, T., & Halkjaer, J. (2016). Employers and the Implementation of Active Labor Market Policies. *Nordic Journal of Working Life Studies* 6(1), 47-59.
14. Buljubašić, S. (2007). Socijalna politika prema nezaposlenima u BiH. *Pregled: časopis za društvena pitanja/Periodical for social issues*, (3-4), 225-239.
15. Caliendo, M., & Schmidl, R. (2016). Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy* 5(1), 1-30.
16. Caliendo, M., Künn, S., & Schmidl, R. (2011). Fighting youth unemployment: The effects of active labor market policies. Available at SSRN 1977808.
17. Cvecic, I., & Sokolic, D. (2018). Impact of Public Expenditure in Labour Market Policies and Other Selected Factors on Youth Unemployment. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja* 31(1), 2060-2080.
18. Denis, D. (2016). Applied Univariate, Bivariate, and Multivariate Statistics. *Journal of Statistical Software*, 72, 1-4.
19. Đonlagić, N., & Đonlagić, M. (2018). Visoko obrazovanje i tržište rada u BiH. *Educa*, 175-180.
20. Đurović, A., Rovčanin, A., Stojanović, M., & Duković-Milović, J. (2019). *Zapošljavanje mladih i preduzetništvo: Ključni izazovi u izradi politika na Zapadnom Balkanu*. Sarajevo: Institut za razvoj mladih KULT.
21. Escudero, V. (2018). Are active labour market policies effective in activating and integrating low-skilled individuals? An international comparison. *IZA Journal of Labour Policy* 7 (1).
22. Fredriksson, D. (2020). Moving targets: Target groups of active labour market policies and transitions to employment in Europe. *International Journal of Social Welfare* 29 (3), 270-284.
23. Hur, H. (2019). Government expenditure on labour market policies in OECD countries: responding to the economic crisis. *Policy Studies* 40(6), 585-608.
24. Ilišin, V., Potočnik, D., & Mendeš, I. (2003). Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao: Croatian Political Science Review* 40(3), 58-89.
25. Jakovljević, S. (2012). *Analiza tržišta rada u BiH*. Centar za unapređenje korporativnog upravljanja, 87.

26. Johnson, R. A., & Wichern, D. (2007). *Applied Multivariate Statistical Analysis (Sixth edit)*. Pearson Prentice Hall.
27. Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling (Third edit)*. Guilford Press.
28. Kluve, J. (2006). The effectiveness of European active labour market policy. *IZA Discussion paper*, 56-80.
29. Kluve, J. (2014). Active labour market policies with a focus on youth. *European Training Foundation*.
30. Koning, J. (. (2007). *The evaluation of active labour market policies: measures, public private partherships and benchmarking*. Edward Elgar Publishing.
31. Ledenko, A. (2017). Mjere za poticanje zapošljavanja mladih. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 51(101), 105-128.
32. Macura, R., Konda, I., & Popović, S. (2016). Efekti aktivnih radnih politika na tržište rada. *Zbornik MES* 2, 255-269.
33. Maibom, J., Rosholm, M., & Svarer, M. (2014). Can active labour market policies combat youth unemployment? *Nordic Economic Policy Review* 1, 215-261.
34. Marjanović, G., & Mihajlović, V. (2015). Tržište rada i politika zapošljavanja u EU i pouke za Srbiju. *Ekonomsko-socijalni aspekti priključivanja Srbije Evropskoj uniji.*, 105-115.
35. Martin, J. P. (2015). Activation and active labour market policies in OECD countries stylised facts and evidence on their effectiveness. *IZA Journal of labour Policy*, 1-29.
36. Maslić Seršić, D., & Tomas, J. (2015). Zapošljivost kao suvremena alternativa sigurnosti posla: teorije, nalazi i preporuke u području psihologije rada. *Revizija za socijalnu politiku* 22(1), 95-112.
37. Matković, T., Babić, Z., & Vuga, A. (2012). Evaluacija mjera aktivne politike zapošljavanja 2009. i 2010. godine u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku* 19(3), 303-336.
38. Mazalin, K., & Parmač Kovačić, M. (2015). Odrednice percipirane zapošljivosti studenata. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 24(4), 509-529.
39. Mušikić, S., Marčetić, M., & Đurović, S. (2017). The Role of the Active Policy of the Labor Market in the Republic of Serbia. *Ekonomika* 63(2), 79-86.

40. Nielsen, A. J., Lindegaard, A. H., & Saaby, M. (2020). The Relationship between Active Labor Market Programs and Employability of the Long-Term Unemployed. *LABOUR: Review of Labour Economics & Industrial Relations*, 34(2), 154-175.
41. Numanović, A. (2016). Aktivne politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini: Od izravnog zapošljavanja ka osnaživanju zapošljivosti nezaposlenih osoba. *Analitika-Centar za društvena istraživanja*.
42. Obadić, A. (2003). Uticaj aktivnih i pasivnih politika na tržište rada. *Financijska teorija i praksa* 27(4), 529-546.
43. Obadić, A. (2004). Measuring Labour Market Policies Efficiency in Croatia. *Journal for Institutional Innovation, Development & Transition* 8 (May), 34-47.
44. Obadić, A. (2017). Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada. *Ekonomski misao i praksa* 26(1), 129-150.
45. Ognjenović, K. (2011). Teorijski pristup aktivnim merama tržišta rada i praksa EU. 495-518.
46. Ognjenović, K. (2015). Stanje i pravci rešavanja problema strukturne nezaposlenosti u Srbiji. 365-383.
47. Ognjenović, K., Pavlović, D., & Kuzmanov, L. (2021). Ostvareni rezultati i osvrt na novi ciklus politika zapošljavanja u Srbiji. *Ekonomski fakultet Beograd*, 89-100.
48. Pavković, K. (2021). Vještine kao ključni činitelj zapošljivosti diplomanata poslovne ekonomije- Percepcije poslodavaca i diplomanata. *Obrazovanje za poduzetništvo*.
49. Perin, V. (2009). Cjeloživotno profesionalno usmjeravanje u funkciji zapošljivosti pojedinaca u suvremenom društvu. *Acta ladertina* 6(1).
50. Petrović, D., Duronjić, D., & Mandić, D. (2017). Alaliza tržišta rada u Republici Srpskoj. *Ekonomics: Časopis za ekonomsku teoriju i analizu* 5(1), 73-94.
51. Radovanović, V., & Maksimović, M. (2010). Tržišta rada i (ne) zaposlenost u Evropskoj uniji i Srbiji- regionalni aspekt. *Zbornik radova Geografskog instituta "Jovan Cvijić" SANU* 60(2), 59-74.
52. Rotar, L. J. (2021). Evaluation of the Effectiveness of Employment Programmes on Young Unemployed People. *Engineering Economics* 32 (1), 60-69.
53. Špadina, H. (2020). Responsible Employment Policy: Comparative Analysis of Croatian, Swedish and Danish Active Labour Market Policies. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 59(89), 181-203.

54. Tomić, V. (2012). Active and passive labour market policies in B&H: Macroeconomic analysis and assessment of efficiency. *New Challenges in Changing Labour Markets*, 153.
55. Tomić, V. (2021). Evaluation of The Active Labor Market Policies in The Republic of Srpska. *Journal of Economic Development, Environment & People* 10(3), 86-98.
56. Veselinović, L., & Markuš, R. (2022). *Izveštaj o evaluaciji poticajne mjere "Zapošljavanje žena 2018" u okviru "Programa sufinansiranja zapošljavanja 2018" kroz anketiranje učesnica u mjeri*. Sarajevo: Federalni zavod za zapošljavanje BiH.
57. Vršić, M. (2020). Radna samoefektivnost i karijerna adaptabilnost kao prediktori buduće percipirane zapošljivosti studenata. *University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences*.

PRILOZI

Prilog 1 – Anketa za nezaposlene mlade na teritoriju Opštine Vitez

Poštovani,

Molim Vas da mi pomognete u prikupljanju podataka za izradu magistarske teze koja se bavi aktivnim mjerama za zapošljavanje koje je provodio Zavod za zapošljavanje u opštini Vitez. Anketa se sastoji od tri dijela. Prvi dio se tiče socio-demografskih karakteristika ispitanika, dok se drugi dio odnosi na percepciju učesnika o budućim planovima u kontekstu zapošljavanja. Posljednji dio ankete je namijenjen za konkretna pitanja o mjeri. Zanima nas Vaše mišljenje o koristima i troškovima aktivnih mjera zapošljavanja.

Za popunjavanje ankete je potrebno manje od 5 minuta Vašeg vremena. Anketa je anonimna, a podaci koji se dobiju putem iste, koristit će se samo za potrebe obrade podataka u sklopu istraživanja za magistarsku tezu.

Unaprijed Vam se zahvaljujem na izdvojenom vremenu.

I DIO (OPĆE INFORMACIJE)

Spol korisnika:

- Muško
- Žensko

Odaberite Vaše godine:

- 15-20
- 21-25
- 26-30
- 31-35

Bračni status:

- slobodan/a
- u braku
- razveden/a
- udovac/udovica
- u vanbračnoj zajednici

Broj djece u porodici:

- nijedno
- jedno
- dvoje
- troje I više

Stručna sprema;

- KV
- SSS
- VSS

Da li ste se odmah po završetku školovanja prijavili u biro?

- Da
- Ne

Koliko dugo ste prijavljeni kao nezaposleni u birou?

- Do 3 mjeseca
- Od 4 do 6 mjeseci
- Od 7 do 9 mjeseci
- Od 10 do 12 mjeseci
- 2 godine
- Duže od dvije godine

Da li ste učestvovali u mjerama zapošljavanja?

- Da
- Ne

Jeste li imali neke prepreke za zapošljavanje prije nego što ste dobili posao u sklopu aktivne mjere zapošljavanja?

- Da
- Ne

Ako je Vaš odgovor da, koje su bile najvažnije prepreke?

- nije bilo poslova u Vašoj struci
- niste imali traženo radno iskustvo
- niste imali znanja i vještine koje su poslodavci zahtijevali
- porodične obaveze
- gubitak određenih koristi u slučaju zapošljavanja
- niste bili dovoljno informisani
- ostalo

Da li biste preporučili drugim mladim nezaposlenim ljudima da učestvuju u aktivnim mjerama zapošljavanja koje provodi Zavod za zapošljavanje?

- Da
- Ne

Kakav je Vaš trenutni radni status?

- nastavak zaposlenja na poslu koji ste dobili u okviru mjere
- zaposlenje na novom poslu kod novog poslodavca na određeno vrijeme
- zaposlenje na novom poslu kod novog poslodavca na neodređeno vrijeme
- nezaposlen/a
- nastavili ste sa školovanjem
- nesposobni ste za rad
- ostalo

II DIO (Ocjena obrazovanja, vještine I planovi za budućnost)

Molimo Vas da ocijenite koliko, po Vašem mišljenju, formalno obrazovanje pomaže u sljedećem (1- nimalo, 5- puno)

	1 (nimalo)	2	3	4	5 (puno)
Za pronalaženje odgovarajućeg posla nakon završetka školovanja					
Za Vaš budući profesionalni razvoj/karijeru					
Za razvoj Vaše ličnosti					

Molimo Vas da odaberete vještine, znanja ili osobine za koje smatrate da biste ih trebali poboljšati u cilju lakšeg zapošljavanja ukoliko ste nezaposleni: (moguće odabrati više odgovora)

- teorijska i praktična znanja u okviru zanimanja
- poznavanje stranih jezika
- poznavanje rada na računaru
- komunikacijske i prezentacijske vještine
- kreativnost i inovativnost
- sposobnost rada u timu

Koje promjene u zapošljavanju ili daljem obrazovanju planirate postići u naredne dvije godine?

- ne planiram promjene
- zaposliti se
- otići u inostranstvo
- pokrenuti vlastiti posao
- nastaviti školovanje u BiH
- promijeniti poslodavca
- prestati raditi

III DIO (Pitanja za konkretne mjere)

Na koji način ste informisani o provođenju mjera za zapošljavanje mladih?

- sad prvi put čujete za to
- putem letaka/brošura
- telefonskim putem
- iz novina/medija/interneta
- preko prijatelja/poznanika
- putem e-mail-a
- preko internet stranice Zavoda za zapošljavanje
- od poslodavca kod kojeg ste planirali raditi

Da li Vam je prvi put da učestvujete u mjeri/program?

- Da
- Ne
- Ne učestvujem u mjeri/program

Zaokružite mjeru zapošljavanja u kojoj ste učestvovali?

- Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina (2021.)
- Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa radnim iskustvom/stažom do 35 godina (2021.)
- Mlad isa iskustvom 2022.
- Zapošljavanje pripravnika 2022.
- Nisam učestvovao u mjerama

Da li ste zadovoljni načinom na koji Zavod za zapošljavanje povezuje sa poslodavcem?

- Da
- Ne
- Ne učestvujem u tome

Da li je Vaš poslodavac obezbijedio mentora u zvanju za koje ste se školovali? Pitanje se odnosi na mjeru iz 2021. Godine.

- Da
- Ne
- Nisam učestvovao u mjeri

Ako je odgovor na prethodno pitanje bio da, kakvu vrstu podrške ste imali od mentora?

- Imao sam mentora koji je pratio moj rad
- Imao sam mentora, ali mi nije pružio dovoljnu podršku.
- Nisam imao/la mentora iako je u mjeri bio predviđen angažman mentora
- Stručna obuka unutar/van preduzeća
- Savjetovanje od strane kolega s posla
- Poslodavac mi nije pružio nikakvu podršku
- Ostalo

Da li smatrate da je učešće u mjeri korisno za osobu koja učestvuje u mjeri?

- Da

- Ne

Da li su predstavnici Zavoda vršili evaluaciju mjere u kojoj ste učestvovali?

- Da
- Ne
- Nisam učestvovao u mjeri/programu

Da li smatrate da biste se zaposlili i da niste učestvovali u mjeri/programu?

- Da, zaposlio/la bih se i bez učešća u mjeri/programu
- Ne, učešće u mjeri je bilo ključno za moje zaposlenje
- Nije moguće procijeniti
- Nisam učestvovao u mjeri/programu

Koji su po Vama glavni motivi za učešće u mjeri? Kako biste odgovorili na ovo pitanje molimo Vas da ocijenite navedene izjave. (1-5, 1-uopšte ne, 2- uglavnom ne, 3- niti da niti ne, 4- uglavnom da, 5- u potpunosti da)

	1 (uopšte ne)	2	3	4	5 (u potpunosti da)
Zbog finansijske koristi					
Da se dobije posao					
Da se nakon učešća mjeri zaposli kod tog poslodavca					
Da se stekne iskustvo u zanimanju/struci					
Da se dobije posao koji nije "na crno"					
Da se steknu korisna prijateljstva					
To je jedini način da se dobije posao					

Radi sticanja radnog iskustva koje je potrebno prilikom prijave na druge konkurse					
---	--	--	--	--	--

Učešće u mjeri doprinosi unapređenju (1-nimalo, 5-puno)

	1 (nimalo)	2	3	4	5 (puno)
praktičnog znanja u okviru zanimanja					
poznavanja rada na računaru					
poznavanja stranih jezika					
organizacijskih vještina					
socijalnih vještina					

Molimo Vas da navedete koristi/benefite koji se ostvaruju po osnovu učešća u mjeri.

Učešće u mjeri pomaže da se (1-nimalo, 5- puno)

	1 (nimalo)	2	3	4	5 (puno)
zadrži posao kod istog poslodavca					
pokrene vlastiti posao					
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove					
dobije posao kod drugog poslodavca					
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine					
ostalo					

Učešće u mjerama znatno utiče na visinu plate (1- nimalo, 5- puno). Molimo Vas da zaokružite Vaš odgovor.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Molimo Vas da na skali od 1 do 5 date svoje mišljenje u pogledu slaganja sa sljedećim tvrdnjama. (1- nimalo, 5- puno)

	1 (nimalo)	2	3	4	5 (puno)
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.					
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena					
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.					
Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla					
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove					

Ako ste učestvovali u mjeri/programu, Molimo Vas da izrazite svoje mišljenje o sljedećim izjavama. (1- izrazito nezadovoljan/a, 5- izrazito zadovoljan/a)

	1	2	3	4	5
Javni poziv za učešće u mjeri je bio jasan i precizan					
Zavod za zapošljavanje je redovno objavljivao informacije potrebne za					

učešće u mjeri					
Ocijenite svoje zadovoljstvo radom Zavoda za zapošljavanje ocijenite svoje zadovoljstvo poslodavcem koji vam je dodijeljen					
Ocijenite korisnost mjere u kojoj ste učestvovali					
Rado bih ponovo učestvovao/la u mjeri					
Smatram da sam učešćem u mjeri postao konkurentniji na tržištu rada					
Smatram da je moj nivo obrazovanja dovoljan za zaposlenje u mojoj struci					
Posjedujem vještine i sposobnosti potrebne za zaposlenje					

Ako ste učestvovali u mjeri/programu, da li ste bili nezadovoljni poslom koji ste obavljali?
Ukoliko jeste, da li su ovo neki od razloga:

- posao je bio iznad Vaših sposobnosti ili kvalifikacija
- posao je bio ispod Vaših sposobnosti ili kvalifikacija
- visina plate
- prekovremeni rad
- rad bez ugovora
- nemogućnost napredovanja u budućnosti
- neodgovarajuća lokacija posla
- ostalo

Prilog 2 – Output Multivarijantne analize varijanse iz SPSS-a

FILTER OFF.

```

USE ALL.
EXECUTE.
REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT ID
  /METHOD=ENTER Koristi Troskovi
  /SAVE MAHAL.

```

Regression

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Troskovi, Koristi ^b	.	Enter
a. Dependent Variable: ID			
b. All requested variables entered.			

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,247 ^a	,061	,044	32,592
a. Predictors: (Constant), Troskovi, Koristi				
b. Dependent Variable: ID				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7760,780	2	3880,390	3,653	,029 ^b
	Residual	118969,220	112	1062,225		
	Total	126730,000	114			
a. Dependent Variable: ID						
b. Predictors: (Constant), Troskovi, Koristi						

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	83,471	17,681		4,721	,000
	Koristi	4,043	4,386	,088	,922	,359
	Troskovi	-13,183	4,883	-,258	-2,699	,008

a. Dependent Variable: ID

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	34,78	75,55	58,00	8,251	115
Std. Predicted Value	-2,814	2,127	,000	1,000	115
Standard Error of Predicted Value	3,045	13,185	4,855	2,043	115
Adjusted Predicted Value	33,56	81,00	58,06	8,349	115
Residual	-62,100	62,485	,000	32,305	115
Std. Residual	-1,905	1,917	,000	,991	115
Stud. Residual	-1,925	1,931	-,001	1,004	115
Deleted Residual	-63,370	63,408	-,056	33,127	115
Stud. Deleted Residual	-1,949	1,956	-,001	1,007	115
Mahal. Distance	,003	17,666	1,983	3,122	115
Cook's Distance	,000	,091	,009	,012	115
Centered Leverage Value	,000	,155	,017	,027	115

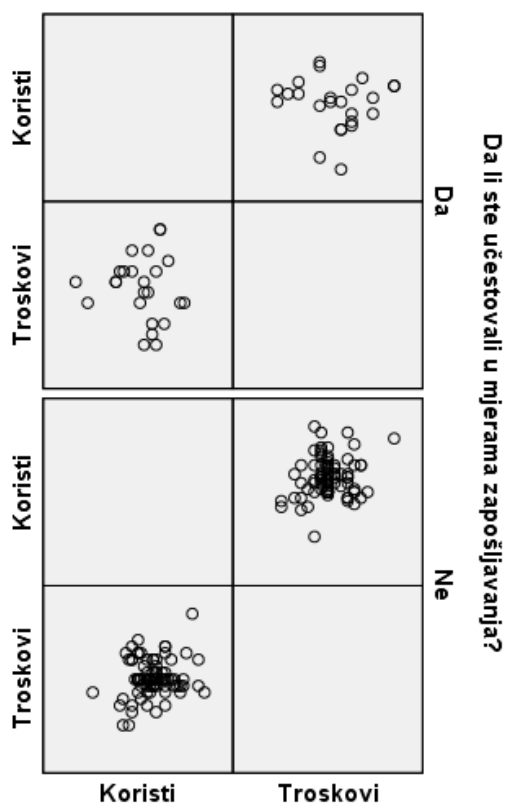
a. Dependent Variable: ID

```

GRAPH
  /SCATTERPLOT(MATRIX)=Koristi Troskovi
  /PANEL ROWVAR=Ucesce1 ROWOP=CROSS
  /MISSING=VARIABLEWISE.

```

Graph


```
GLM Koristi Troškovi BY Ucescel
/METHOD=SSTYPE(3)
/INTERCEPT=INCLUDE
/EMMEANS=TABLES(OVERALL)
/PRINT=DESCRIPTIVE ETASQ HOMOGENEITY
/CRITERIA=ALPHA(.05)
/DESIGN= Ucescel.
```

General Linear Model

Between-Subjects Factors			
		Value Label	N
Da li ste učestvovali u mjerama zapošljavanja?	1	Da	24
	2	Ne	87

Descriptive Statistics				
	Da li ste učestvovali u mjerama zapošljavanja?	Mean	Std. Deviation	N
Koristi	Da	3,5871	,58670	24
	Ne	3,4232	,58125	87
	Total	3,4586	,58370	111
Troškovi	Da	2,8917	,61285	24
	Ne	3,0437	,55776	87

	Total	3,0108	,57070	111
--	-------	--------	--------	-----

Box's Test of Equality of Covariance Matrices^a	
Box's M	1,826
F	,589
df1	3
df2	25797,416
Sig.	,622
Tests the null hypothesis that the observed covariance matrices of the dependent variables are equal across groups.	
a. Design: Intercept + Ucesce1	

Multivariate Tests^a							
Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	Pillai's Trace	,975	2100,357 ^b	2,000	108,000	,000	,975
	Wilks' Lambda	,025	2100,357 ^b	2,000	108,000	,000	,975
	Hotelling's Trace	38,896	2100,357 ^b	2,000	108,000	,000	,975
	Roy's Largest Root	38,896	2100,357 ^b	2,000	108,000	,000	,975
Ucesce1	Pillai's Trace	,029	1,603 ^b	2,000	108,000	,206	,029
	Wilks' Lambda	,971	1,603 ^b	2,000	108,000	,206	,029
	Hotelling's Trace	,030	1,603 ^b	2,000	108,000	,206	,029
	Roy's Largest Root	,030	1,603 ^b	2,000	108,000	,206	,029
a. Design: Intercept + Ucesce1							
b. Exact statistic							

Levene's Test of Equality of Error Variances^a				
	F	df1	df2	Sig.
Koristi	,014	1	109	,906
Troskovi	1,006	1	109	,318
Tests the null hypothesis that the error variance of the dependent variable is equal across groups.				
a. Design: Intercept + Ucesce1				

Tests of Between-Subjects Effects							
Source	Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	Koristi	,505 ^a	1	,505	1,490	,225	,013
	Troskovi	,435 ^b	1	,435	1,339	,250	,012
Intercept	Koristi	924,449	1	924,449	2725,439	,000	,962
	Troskovi	662,673	1	662,673	2040,875	,000	,949
Ucesce1	Koristi	,505	1	,505	1,490	,225	,013
	Troskovi	,435	1	,435	1,339	,250	,012
Error	Koristi	36,972	109	,339			
	Troskovi	35,392	109	,325			
Total	Koristi	1365,281	111				
	Troskovi	1042,040	111				
Corrected Total	Koristi	37,477	110				
	Troskovi	35,827	110				
a. R Squared = ,013 (Adjusted R Squared = ,004)							
b. R Squared = ,012 (Adjusted R Squared = ,003)							

Estimated Marginal Means

Grand Mean				
Dependent Variable	Mean	Std. Error	95% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Koristi	3,505	,067	3,372	3,638
Troskovi	2,968	,066	2,837	3,098

Prilog 3 – Rezultati faktorske analize

Frequencies

Notes

Output Created	02-JUN-2024 22:51:45		
Comments			
Input	Data	D:\Statistika\Sajt\Aja Podljak\APMatrica-04.2024.sav	
	Active Dataset	DataSet1	
	Filter	<none>	
	Weight	<none>	

	Split File	Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja?
	N of Rows in Working Data File	115
Missing Value Handling	Definition of Missing	User-defined missing values are treated as missing.
	Cases Used	Statistics are based on all cases with valid data.
Syntax		FREQUENCIES VARIABLES=k1_dih k2_dih k3_dih k4_dih k5_dih k6_dih k7_dih k8_dih k9_dih k10_dih k11_dih t1_dih t2_dih t3_dih t4_dih t5_dih /ORDER=ANALYSIS.
Resources	Processor Time	00:00:00,03
	Elapsed Time	00:00:00,03

Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

		Statistics ^a															
		k1_dih	k2_dih	k3_dih	k4_dih	k5_dih	k6_dih	k7_dih	k8_dih	k9_dih	k10_dih	k11_dih	t1_dih	t2_dih	t3_dih	t4_dih	t5_dih
N	Valid	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

Frequency Table					
k1_dih ^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	11	44.0	44.0	44.0
	1,00	14	56.0	56.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

k2_dih ^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	10	40.0	40.0	40.0
	1,00	15	60.0	60.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

k3_dih ^a					
---------------------	--	--	--	--	--

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	15	60.0	60.0	60.0
	1,00	10	40.0	40.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

--	--	--	--	--	--

k4_dih^a

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	8	32.0	32.0	32.0
	1,00	17	68.0	68.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

k5_dih^a					
---------------------------	--	--	--	--	--

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	7	28.0	28.0	28.0
	1,00	18	72.0	72.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

--	--	--	--	--	--

k6_dih^a

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	15	60.0	60.0	60.0
	1,00	10	40.0	40.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

--	--	--	--	--	--

k7_dih^a

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	14	56.0	56.0	56.0
	1,00	11	44.0	44.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da

--	--	--	--	--	--

k8_dih^a

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	10	40.0	40.0	40.0
	1,00	15	60.0	60.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
k9_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	12	48.0	48.0	48.0
	1,00	13	52.0	52.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
k10_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	12	48.0	48.0	48.0
	1,00	13	52.0	52.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
k11_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	20	80.0	80.0	80.0
	1,00	5	20.0	20.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
t1_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	18	72.0	72.0	72.0
	1,00	7	28.0	28.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
t2_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	20	80.0	80.0	80.0
	1,00	5	20.0	20.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
t3_dih^a					

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	20	80.0	80.0	80.0
	1,00	5	20.0	20.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
t4_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	16	64.0	64.0	64.0
	1,00	9	36.0	36.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Da					
t5_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	22	88.0	88.0	88.0
	1,00	3	12.0	12.0	100.0
	Total	25	100.0	100.0	

Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne

		Statistics ^a															
		k1_dih	k2_dih	k3_dih	k4_dih	k5_dih	k6_dih	k7_dih	k8_dih	k9_dih	k10_dih	k11_dih	t1_dih	t2_dih	t3_dih	t4_dih	t5_dih
N	Valid	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne

Frequency Table					
k1_dih ^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	44	48.9	48.9	48.9
	1,00	46	51.1	51.1	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k2_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Val id	,00	44	48.9	48.9	48.9
	1,00	46	51.1	51.1	100.0
	Tot al	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k3_dih^a					
		Frequ ency	Perc ent	Valid Perc ent	Cumu lative Perc ent
Val id	,00	53	58.9	58.9	58.9
	1,00	37	41.1	41.1	100.0
	Tot al	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k4_dih^a					
		Frequ ency	Perc ent	Valid Perc ent	Cumu lative Perc ent
Val id	,00	43	47.8	47.8	47.8
	1,00	47	52.2	52.2	100.0
	Tot al	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k5_dih^a					
		Frequ ency	Perc ent	Valid Perc ent	Cumu lative Perc ent
Val id	,00	36	40.0	40.0	40.0
	1,00	54	60.0	60.0	100.0
	Tot al	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k6_dih^a					
		Frequ ency	Perc ent	Valid Perc ent	Cumu lative Perc ent
Val id	,00	64	71.1	71.1	71.1
	1,00	26	28.9	28.9	100.0
	Tot al	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k7_dih^a					

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	66	73.3	73.3	73.3
	1,00	24	26.7	26.7	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k8_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	44	48.9	48.9	48.9
	1,00	46	51.1	51.1	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k9_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	49	54.4	54.4	54.4
	1,00	41	45.6	45.6	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k10_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	40	44.4	44.4	44.4
	1,00	50	55.6	55.6	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
k11_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	78	86.7	86.7	86.7
	1,00	12	13.3	13.3	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					

t1_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	53	58.9	58.9	58.9
	1,00	37	41.1	41.1	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
t2_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	64	71.1	71.1	71.1
	1,00	26	28.9	28.9	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
t3_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	67	74.4	74.4	74.4
	1,00	23	25.6	25.6	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
t4_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	70	77.8	77.8	77.8
	1,00	20	22.2	22.2	100.0
	Total	90	100.0	100.0	
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne					
t5_dih^a					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	81	90.0	90.0	90.0
	1,00	9	10.0	10.0	100.0
	Total	90	100.0	100.0	

	al		0																
a. Da li ste učestovali u mjerama zapošljavanja? = Ne																			
FACTOR																			
/VARIABLES k1 k2 k3 k4 k5 k6 k8 k9 k10																			
/MISSING PAIRWISE																			
/ANALYSIS k1 k2 k3 k4 k5 k6 k8 k9 k10																			
/PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION																			
/FORMAT BLANK(.3)																			
/CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25)																			
/EXTRACTION PC																			
/CRITERIA ITERATE(25)																			
/ROTATION VARIMAX																			
/SAVE REG(ALL)																			
/METHOD=CORRELATION.																			
Factor Analysis																			
Notes																			
Output Created				02-JUN-2024 23:12:26															
Comments																			
Input		Data	D:\Statistika\Sajt\Ajla Podljak\AP Matrica-04.2024.sav																
		Active Dataset	DataSet1																
		Filter	<none>																
		Weight	<none>																
		Split File	<none>																
		N of Rows in Working Data File	115																
Missing Value Handling		Definition of Missing	MISSING=EXCLUDE: User-defined missing values are treated as missing.																

	Case s Used	PAIRWISE : Correlation coefficients for each pair of variables are based on all the cases with valid data for that pair. The factor analysis is based on these correlation s.								
Syntax		FACTOR /VARIABLES k1 k2 k3 k4 k5 k6 k8 k9 k10 /MISSING PAIRWISE /ANALYSIS k1 k2 k3 k4 k5 k6 k8 k9 k10 /PRINT INITIAL CORRELATION DETERMINANT KMO EXTRACTION ROTATION /FORMAT BLANK(.3) /CRITERIA MINEIGEN (1) ITERATE(25) /EXTRACTION PC /CRITERIA ITERATE(25) /ROTATION VARIMAX /SAVE REG(ALL) /METHOD =CORRELATION.								
Resources	Processor Time	00:00:00,0 6								
	Elapsed Time	00:00:00,0 6								

	Maximum Memory Required	12144 (11,859K) bytes								
Variables Created	FAC1_12	Component score 1								
	FAC2_12	Component score 2								
Correlation Matrix^a										
		Praktičnog znanja u okviru zanimanja	Poznavanja rada na računaru	Poznavanja stranih jezika	Organizacijskih vještina	Socijalnih vještina	zadrži posao kod istog poslodavca	steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	dobije posao kod drugog poslodavca	poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine
Correlation	Praktičnog znanja u okviru zanimanja	1.000	.689	.446	.564	.682	.416	.547	.504	.670
	Poznavanja rada na računaru	.689	1.000	.635	.672	.650	.373	.403	.462	.547
	Poznavanja stranih jezika	.446	.635	1.000	.556	.453	.299	.178	.205	.258
	Organizacijskih vještina	.564	.672	.556	1.000	.805	.444	.462	.461	.630
	Socijalnih vještina	.682	.650	.453	.805	1.000	.470	.554	.493	.670
	zadrži posao kod istog poslodavca	.416	.373	.299	.444	.470	1.000	.575	.443	.544
	steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.547	.403	.178	.462	.554	.575	1.000	.685	.678
	dobije posao kod drugog	.504	.462	.205	.461	.493	.443	.685	1.000	.677

	poslodavca									
	poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.670	.547	.258	.630	.670	.544	.678	.677	1.000
a. Determinant = ,002										
KMO and Bartlett's Test										
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.867								
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	669.170								
	df	36								
	Sig.	.000								
Communalities										
	Initial	Extraction								
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	1.000	.671								
Poznavanja rada na računaru	1.000	.781								
Poznavanja stranih jezika	1.000	.762								
Organizacijskih vještina	1.000	.748								
Socijalnih vještina	1.000	.749								
zadrži posao kod istog poslodavca	1.000	.500								
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	1.000	.794								
dobije posao kod drugog poslodavca	1.000	.697								
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	1.000	.788								
Extraction Method: Principal Component Analysis.										
Total Variance Explained										
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings			
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	
1	5.244	58.271	58.271	5.244	58.271	58.271	3.443	38.260	38.260	
2	1.245	13.829	72.100	1.245	13.829	72.100	3.046	33.841	72.100	
3	.641	7.122	79.222							

4	.513	5.697	84.9 20							
5	.434	4.825	89.7 45							
6	.306	3.401	93.1 46							
7	.252	2.801	95.9 46							
8	.218	2.421	98.3 67							
9	.147	1.633	100. 000							
Extraction Method: Principal Component Analysis.										
Component Matrix^a										
	Component									
	1	2								
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	.815									
Poznavanja rada na računaru	.795	.387								
Poznavanja stranih jezika	.567	.663								
Organizacijskih vještina	.824									
Socijalnih vještina	.856									
zadrži posao kod istog poslodavca	.655									
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.746	-.488								
dobije posao kod drugog poslodavca	.723	-.418								
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.842									
Extraction Method: Principal Component Analysis.										
a. 2 components extracted.										
Rotated Component Matrix^a										
	Component									
	1	2								
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	.548	.609								
Poznavanja rada na računaru	.329	.820								
Poznavanja stranih jezika		.872								
Organizacijskih vještina	.434	.748								
Socijalnih vještina	.550	.668								
zadrži posao kod istog poslodavca	.664									
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.880									

dobije posao kod drugog poslodavca	.816									
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.813	.356								
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. ^a										
a. Rotation converged in 3 iterations.										

Component Transformation Matrix		
Component	1	2
1	.741	.671
2	-.671	.741

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

```

FACTOR
/VARIABLES k1 k2 k3 k4 k5 k6 k7 k8 k9 k10
/MISSING PAIRWISE
/ANALYSIS k1 k2 k3 k4 k5 k6 k7 k8 k9 k10
/PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION
/FORMAT BLANK(.3)
/CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25)
/EXTRACTION PC
/CRITERIA ITERATE(25)
/ROTATION VARIMAX
/SAVE REG(ALL)
/METHOD=CORRELATION.

```

Factor Analysis		
Notes		
Output Created	02-JUN-2024 23:21:33	
Comments		
Input	Data	D:\Statistika\Sajt\Ajla Podljak\APMatrica-04.2024.sav
	Active Dataset	DataSet1
	Filter	<none>
	Weight	<none>
	Split File	<none>
	N of Rows in Working Data File	115

Missing Value Handling	Definition of Missing	MISSING=EXCLUDE: User-defined missing values are treated as missing.
	Cases Used	PAIRWISE: Correlation coefficients for each pair of variables are based on all the cases with valid data for that pair. The factor analysis is based on these correlations.
Syntax		<p>FACTOR /VARIABLES k1 k2 k3 k4 k5 k6 k7 k8 k9 k10 /MISSING PAIRWISE /ANALYSIS k1 k2 k3 k4 k5 k6 k7 k8 k9 k10 /PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION /FORMAT BLANK(.3) /CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25) /EXTRACTION PC /CRITERIA ITERATE(25) /ROTATION VARIMAX /SAVE REG(ALL) /METHOD=CORRELATION.</p>
Resources	Processor Time	00:00:00,08
	Elapsed Time	00:00:00,06
	Maximum Memory Required	14616 (14,273K) bytes
Variables Created	FAC1_13	Component score 1
	FAC2_13	Component score 2

	Praktičnog znanja u okviru zanimanja	Poznavanja rada na računaru	Poznavanja stranih jezika	Organizacijskih vještina	Socijalnih vještina	zadrži posao kod istog poslodavca	pokrene vlastiti posao	steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	dobije posao kod drugog poslodavca	poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	1.000	.689	.446	.564	.682	.416	.217	.547	.504	.670
Poznavanja rada na računaru	.689	1.000	.635	.672	.650	.373	.277	.403	.462	.547
Poznavanja stranih jezika	.446	.635	1.000	.556	.453	.299	.312	.178	.205	.258
Organizacijskih vještina	.564	.672	.556	1.000	.805	.444	.342	.462	.461	.630
Socijalnih vještina	.682	.650	.453	.805	1.000	.470	.275	.554	.493	.670
zadrži posao kod istog poslodavca	.416	.373	.299	.444	.470	1.000	.527	.575	.443	.544
pokrene vlastiti posao	.217	.277	.312	.342	.275	.527	1.000	.385	.386	.344
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.547	.403	.178	.462	.554	.575	.385	1.000	.685	.678
dobije posao kod drugog poslodavca	.504	.462	.205	.461	.493	.443	.386	.685	1.000	.677
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.670	.547	.258	.630	.670	.544	.344	.678	.677	1.000

a. Determinant = .001

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.869
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	715.607
	df	45
	Sig.	.000

Communalities		
	Initial	Extraction
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	1.000	.663
Poznavanja rada na računaru	1.000	.786
Poznavanja stranih jezika	1.000	.680
Organizacijskih vještina	1.000	.749
Socijalnih vještina	1.000	.745
zadrži posao kod istog poslodavca	1.000	.576
pokrene vlastiti posao	1.000	.364
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	1.000	.764
dobije posao kod drugog poslodavca	1.000	.674
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	1.000	.746
Extraction Method: Principal Component Analysis.		
Total Variance Explained		

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5.470	54.697	54.697	5.470	54.697	54.697	3.442	34.423	34.423
2	1.279	12.791	67.487	1.279	12.791	67.487	3.306	33.065	67.487
3	.975	9.746	77.233						
4	.527	5.272	82.506						
5	.471	4.707	87.213						
6	.361	3.608	90.820						
7	.302	3.020	93.840						
8	.252	2.516	96.357						
9	.218	2.178	98.535						
10	.147	1.465	100.000						
Extraction Method: Principal Component Analysis.									

Component Matrix^a		
	Component	
	1	2
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	.797	
Poznavanja rada na računaru	.783	-.415
Poznavanja stranih jezika	.571	-.596
Organizacijskih vještina	.818	
Socijalnih vještina	.842	
zadrži posao kod istog poslodavca	.678	.341
pokrene vlastiti posao	.513	.317
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.750	.449
dobije posao kod drugog poslodavca	.728	.380
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.836	
Extraction Method: Principal Component Analysis.		
a. 2 components extracted.		
Rotated Component Matrix^a		
	Component	
	1	2
Praktičnog znanja u okviru zanimanja	.456	.675
Poznavanja rada na računaru		.843
Poznavanja stranih jezika		.825
Organizacijskih vještina	.392	.771
Socijalnih vještina	.474	.721
zadrži posao kod istog poslodavca	.724	
pokrene vlastiti posao	.590	
steknu uslovi za konkurisanje na druge poslove	.851	
dobije posao kod drugog poslodavca	.787	
poboljšaju vlastite sposobnosti i vještine	.750	.427
Extraction Method: Principal Component Analysis.		
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. ^a		

a. Rotation converged in 3 iterations.		
Component Transformation Matrix		
Component	1	2
1	.718	.696
2	.696	-.718
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.		
FACTOR		
/VARIABLES t1 t2 t3 t4 t5		
/MISSING PAIRWISE		
/ANALYSIS t1 t2 t3 t4 t5		
/PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION		
/FORMAT BLANK(.3)		
/CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25)		
/EXTRACTION PC		
/CRITERIA ITERATE(25)		
/ROTATION VARIMAX		
/SAVE REG(ALL)		
/METHOD=CORRELATION.		
Factor Analysis		
Notes		
Output Created	02-JUN-2024 23:22:25	
Comments		
Input	Data	D:\Statistika\Sajt\Ajla Podljak\APMatrica-04.2024.sav
	Active Dataset	DataSet1
	Filter	<none>
	Weight	<none>
	Split File	<none>
	N of Rows in Working Data File	115
Missing Value Handling	Definition of Missing	MISSING=EXCLUDE: User-defined missing values are treated as missing.
	Cases Used	PAIRWISE: Correlation coefficients for each pair of variables are based on all the cases with valid data for that pair. The factor analysis is based on these correlations.

Syntax		FACTOR /VARIABLES t1 t2 t3 t4 t5 /MISSING PAIRWISE /ANALYSIS t1 t2 t3 t4 t5 /PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION /FORMAT BLANK(.3) /CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25) /EXTRACTION PC /CRITERIA ITERATE(25) /ROTATION VARIMAX /SAVE REG(ALL) /METHOD=CORRELATION.
Resources	Processor Time	00:00:00,13
	Elapsed Time	00:00:00,08
	Maximum Memory Required	4576 (4,469K) bytes
Variables Created	FAC1_14	Component score 1
	FAC2_14	Component score 2

Correlation Matrix ^a						
		Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla	Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove
Correlation	Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	1.000	.550	.300	.213	.358
	Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	.550	1.000	.630	.072	.451
	Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	.300	.630	1.000	-.058	.353
	Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla	.213	.072	-.058	1.000	.302

	Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	.358	.451	.353	.302	1.000
--	--	------	------	------	------	-------

a. Determinant = ,275

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.666
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	143.975
	df	10
	Sig.	.000
Communalities		
	Initial	Extraction
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	1.000	.545
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	1.000	.804
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	1.000	.735
Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla	1.000	.851
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	1.000	.590
Extraction Method: Principal Component Analysis.		

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.385	47.704	47.704	2.385	47.704	47.704	2.218	44.362	44.362
2	1.138	22.767	70.471	1.138	22.767	70.471	1.305	26.109	70.471
3	.669	13.374	83.845						

4	.51 2	10.241	94.0 86						
5	.29 6	5.914	100. 000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrixa

	Component	
	1	2
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	.727	
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	.864	
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	.721	-.464
Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla		.878
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	.714	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	.630	.384
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	.891	
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	.841	

Učešće u mjerama skraćuje vrijeme i napor za pronalaženje posla		.921
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	.562	.523

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 3 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2
1	.931	.366
2	-.366	.931

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

FACTOR		
/VARIABLES t1 t2 t3 t5		
/MISSING PAIRWISE		
/ANALYSIS t1 t2 t3 t5		
/PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION		
/FORMAT BLANK(.3)		
/CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25)		
/EXTRACTION PC		
/CRITERIA ITERATE(25)		
/ROTATION VARIMAX		
/SAVE REG(ALL)		
/METHOD=CORRELATION.		
Factor Analysis		
Notes		
Output Created		02-JUN-2024 23:22:54
Comments		
Input	Data	D:\Statistika\Sajt Ajla Podljak\APMatri ca-04.2024.sav
	Active Dataset	DataSet1

	Filter	<none>
	Weight	<none>
	Split File	<none>
	N of Rows in Working Data File	115
Missing Value Handling	Definition of Missing	MISSING=EXC LUDE: User-defined missing values are treated as missing.
	Cases Used	PAIRWISE: Correlation coefficients for each pair of variables are based on all the cases with valid data for that pair. The factor analysis is based on these correlations.
Syntax		<pre> FACTOR /VARIABLES t1 t2 t3 t5 /MISSING PAIRWISE /ANALYSIS t1 t2 t3 t5 /PRINT INITIAL CORRELATION DET KMO EXTRACTION ROTATION /FORMAT BLANK(.3) /CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25) /EXTRACTION PC /CRITERIA ITERATE(25) /ROTATION VARIMAX /SAVE REG(ALL) /METHOD=CO RRELATION. </pre>
Resources	Processor Time	00:00:00,08
	Elapsed Time	00:00:00,05
	Maximum Memory Required	3264 (3,188K) bytes
Variables Created	FAC1_15	Component score 1
Correlation Matrix^a		

		Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.		Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	Smatram da se vrijeme predvidjeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove.
Correlation	Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	1.000	.550	.300	.358	
	Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	.550	1.000	.630	.451	
	Smatram da se vrijeme predvidjeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	.300	.630	1.000	.353	
	Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	.358	.451	.353	1.000	
a. Determinant = ,322						
KMO and Bartlett's Test						
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.					.684	
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square					126.772
	df					6
	Sig.					.000
Communalities						
		Initial	Extraction			
	Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	1.000	.513			
	Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	1.000	.779			
	Smatram da se vrijeme predvidjeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	1.000	.574			

Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	1.000	.474
Extraction Method: Principal Component Analysis.		

Total Variance Explained						
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.339	58.476	58.476	2.339	58.476	58.476
2	.710	17.751	76.228			
3	.655	16.375	92.603			
4	.296	7.397	100.000			
Extraction Method: Principal Component Analysis.						
Component Matrix^a						
	Component					
	1					
Smatram da prikupljanje dokumentacije za učešće u mjerama uzima mnogo vremena.	.716					
Smatram da učešće u mjerama oduzima mnogo vremena.	.883					
Smatram da se vrijeme predviđeno za učešće u mjerama može korisnije utrošiti.	.757					
Smatram da učešće u mjerama iziskuje velike finansijske troškove	.688					
Extraction Method: Principal Component Analysis.						
a. 1 components extracted.						
Rotated Component Matrix^a						

a. Only one component was extracted. The solution cannot be rotated.						
--	--	--	--	--	--	--